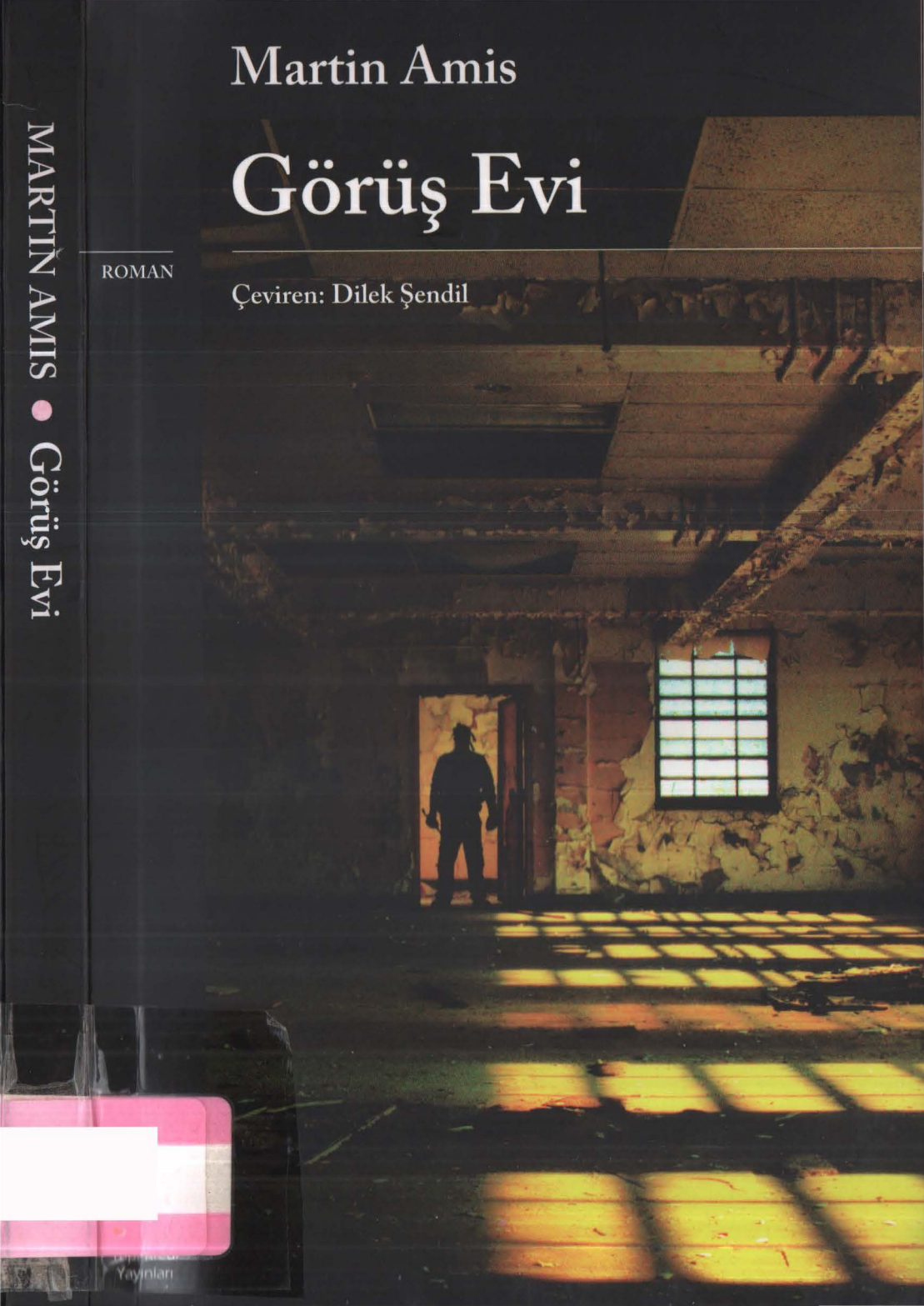
Martin Amis

Görüş Evi

ROMAN

Çeviren: Dilek Şendil

MARTİN AMIS • Görüş Evi

GÖRÜŞ EVİ

Martin Amis On iki roman, iki kısa öykü, altı kurmaca olmayan eserin yazarıdır. Londra'da yaşamaktadır.

Kitapları: *The Rachel Papers* (1973, *Rachel Dosyası*, Gendaş), *Dead Babies* (1975), *Success* (1978, *Başarı*, Gendaş), *Other People* (1981), *Money* (1984), *The Moronic Inferno* (1986), *Einstein's Monsters* (1987), *London Fields* (1989, *Londra'da Bir Park*, YKY, 2010), *Times Arrow* (1991), *Visiting Mrs. Nabokov* (1993), *The Information* (1995), *Night Train* (1997), *Heavy Weather and other Stories* (1998), *Experience* (2000), *The War Against Cliché* (2001), *Koba the Dread: Laughter and the Twenty Million* (2002), *Yellow Dog* (2003), *House of Meetings* (2006), *The Second Plane: September 11, 2001-2007* (2008), *The Pregnant Widow* (2010).

Dilek Şendil 1979 yılında Kadıköy Maarif Koleji'ni bitirdi. Kadıköy Yabancı Diller Yüksek Okulu ve İstanbul Üniversitesi Amerikan Edebiyatı Bölümü'nde okudu. Bugüne değin 50'yi aşkın çevirisi yayımlandı. Dilimize kazandırdığı kitaplar arasında Richard Clogg'un *Modern Yunanistan Tarihi*, Maria Todorova'nın *Balkanları Tahayyül Etmek*, Richard Ford'un *Bağımsızlık Günü*, Doris Lessing'in *Mara ile Dann*, Timothy Findley'in *Ölümsüzlük ve Pilgrim*, Lawrence Durrell'in *Karanlık Labirent*, Karen Armstrong'un *Mitlerin Kısa Tarihi*, Olga Grushin'in *Suhanov'un Düş Yaşamı*, Ervand Abrahamian'ın *Modern İran Tarihi* ve Amélie Kuhrt'un *Eski Çağ'da Yakındoğu* sayılabilir. Şendil'in yayınevimizden çıkmış çevirileri: Ian Hodder'ın *Çatalhöyük: Leoparın Öyküsü* (2006), Gerald MacLean'in *Doğu'ya Yolculuğun Yükselişi: Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz Konukları* (2006), John Gray'in *Saman Köpekler: İnsanlar ve Diğer Hayvanlar Üzerine Düşünceler* (2008), Alberto Manguel'in *Geceleyin Kütüphane*, Tony Judt'un *Savaş Sonrası: 1945 Avrupa Tarihi* (2009) ve Stella Rimington'ın *Kaçak Avı* (2009).

Martin Amis'in
YKY'deki kitapları:

Londra'da Bir Park *(2010)*
Görüş Evi *(2010)*

MARTIN AMIS

Görüş Evi

Çeviren:
Dilek Şendil

Roman

Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 3146
Edebiyat - 929

Görüş Evi / Martin Amis
Özgün adı: House of Meetings
Çeviren: Dilek Şendil

Kitap editörü: Kaya Genç
Düzelti: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com

Çeviriye temel alınan baskı: Jonathan Cape, London, 2006
1. baskı: İstanbul, Temmuz 2010
ISBN 978-975-08-1824-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2010
Sertifika No: 12334
Copyright © 2006, Martin Amis

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yine, anneme

Sevgili Venüs,

Eğer dedikleri doğruysa ve ülkem ölüyorsa, o zaman galiba onlara bunun nedenini anlatabilirim. Görüyorsun ya, yavrum, vicdan hayati bir organ, bademcikler ya da lenf bezleri gibi bir fazlalık değil.

Bu arada, tebriklerimi kabul et. Artık gençlerden oluşan önemli bir gruba, ihtiyar bir akrabanın küflenmiş anılarına müşteri bulmaya mahkûm gençlerin arasına katılıyorsun. Yine de, çok uzağa gitmene gerek olmayacak: Jones Caddesi'ndeki Gagarin Yayınları'nı bul. Bay Nosrin'i sor. Endişelenme: Çalışmalarımı içeren film rulolarını bütün halinde bir saat içinde film banyo eden dükkânlara gönderen, hikâyesini gazetelerde okuduğumuz şu kafası dumanlı sapığın yolundan gidecek değilim. Nosrin kafaya alındı (paranın hepsi ödendi). Üstelik hemşerimdir kendisi, anlayış gösterecektir. Çıktı alınmasını istiyorum, lütfen, tek kopya olsun. O da senindir.

Bana neden hiç "içimi dökmediğimi", "dışa vurmakta", "rahatlamakta" neden bu kadar zorlandığımı falan soruyordun hep. İşte, benimki gibi bir geçmişin varsa, geçmişine kafa yormadığın zamanlardaki perde araları uğruna yaşarsın – bu konuda konuşarak geçirilen saatler ise hiç şüphesiz bunlardan biri değildir. Üstümde daha belirsiz bir baskı da vardı: Senin bana inanmayacağına dair, açıkça nevrotik bir korkuydu bu. Zihnimde, gözlerini kaçırdığını gördüm, yüz çevirdiğini, öne eğdiğin başını usulca iki yana salladığını. Bu da nedense katlanılmaz bir olasılıktı. Yaşadığım korkunun bir tür nevroz olduğunu söyledim ama benzer geçmişe sahip kimselerin de büyük ölçüde aynı korkuya kapıldıklarını biliyorum. Ortak nevroz, ortak kaygı. Kitlesel duygu: Hep bu konuya dönmek zorunda kalacağız.

Olaya dair bilgileri ilk başta siyah kelimeler halinde beyaz bir sayfaya topladığımda, kendimi şekilsiz, ufak bir rezalet ve dehşet yığınına bakarken buldum. Ben de olaya biraz şekil vermeye çalıştım. Biraz forma sokup şablona oturtmaya çalıştıkça kendimi daha az bir başına bı-

rakılmış hissettim, kişisel olmayan güçlerin yardım ettiklerini sezebiliyordum (onlara fena halde ihtiyacım vardı). Bu bütünlük iması muhtemelen yanıltıcıydı. Anayurt ezelden beri karşı aydınlanmalarla, olumsuz tezahürlerle dolu, fakat bütünlük, bunlar arasında yer almıyor. Ülkemde bütünlük sağlamış herhangi bir şey yok.

1930'larda Aleksei Stahanov adında bir madenci vardı, tek bir vardiyada yerin altından, kota yedi tonken, kimilerinin söylediğine göre yüz tondan fazla kömür çıkarırdı. Stahanovcular ya da "şok" işçileri kültü böyle oluşmuştu: Vadileri dolduranlarla dağları dümdüz edenler, insan buldozerlerle kazı makineleri. Stahanovcular, çok sık olarak, düpedüz sahtekârlardı – ve yine çok sık olarak, şişirilmiş standartlardan nefret eden iş arkadaşlarınca ipe çekilirlerdi... Bir de "şok" yazarları vardı. Binlercesi çalıştıkları fabrikalardan alınır, nesir maskesi altında propaganda metinlerini nasıl kaleme alacakları konusunda eğitilirlerdi. Benim amacım başka ama benim de öyle olduğumu düşünmelisin – yani hakikati söyleyen bir "şok" yazarı olduğumu.

Hakikat senin için acı verici olacak. En yüz kızartıcı suçumu, neredeyse diğerlerinin hepsi gibi uzak geçmişte değil sen hayattayken, annenle tanıştırılmamdan birkaç ay önce işlemiş olmak, bir kez daha canımı acıtıyor (kâğıt kesiği gibi ince bir çizik). Ruhum eleştirilmek istiyor. Ama eleştirin kişisel olsun, Venüs – sana ait bir eleştiri olsun, içinde bulunduğun grubun ve ideolojinin eleştirisi değil. Evet, duydun işte, küçükhanım, ideolojinin dedim. Ilımlı bir ideoloji olduğunu kabul ediyorum (ana fikri ılımlılık zaten). Kimse onun uğruna kendini havaya uçurmayacak.

Benim yaptıklarımı özümsemen – neresinden bakarsan bak, cesaret ve büyüklük göstermen gerekecek. Ama en katı intikamcının bile (ki sen öyle değilsin) olayların aldığı son halden oldukça memnun kalacağını düşünüyorum. Buna itiraz olarak, anneni ve yirmi yıl boyunca o evde senin olmanı hak etmediğim söylenebilirdi, buna sesimi de çıkarmazdım. Artık ciddi olarak beni hafızandan silip atacağın korkusu da yok içimde. Bunu yapacağını sanmıyorum. Çünkü köle olmanın ne manaya geldiğini anlıyorsun.

Venüs, beni O'Hare'a götürmene izin vermediğim için bana içerlemeye devam etmene üzülüyorum. "Hep böyle yapmaz mıyız?" demiştin: "Birbirimizi havaalanına bırakır, havaalanında karşılarız." Bunun ne kadar nadir yapıldığının farkında mısın? Artık kimse *bunu yapmı-*

yor, yeni evliler bile. Pekâlâ, teklifini geri çevirmekle bencillik ettim. O gün teklifini neden reddettiğimi, sana herkesin önünde vedalaşmak istemediğimi söylerek açıklamıştım. Aslında beni asıl rahatsız eden durumun asimetrikliğiydi. Senin ve benim, birbirimizi havaalanına götürüp geri getirmemiz. Bir daha geri getirilmeyeceğimi bildiğim için götürülmek *de istemedim.*

Sen de hayata her Batılı gencin umut ettiği kadar iyi hazırlanmış haldesin, sağlıklı beslendin, sağlam bir sağlık sigortan, iki üniversite diploman var, yurtdışı seyahatleri yaptın, yabancı dil biliyorsun, diş teli taktın, psikoterapi gördün, malın mülkün ve sermayen var; üstelik çok güzel bir ten rengine sahipsin. Kendine bir baksana – baksana cildin nasıl da parlıyor.

BİRİNCİ KISIM

1

Yenisey, 1 Eylül 2004

Erkek kardeşim 1948 yılında (ben zaten oradayken), canilerle kancıklar arasındaki savaşın doruğuna çıktığı günlerde kampa geldi...

İşte bu, öykümüz için fena bir başlangıç cümlesi olmazdı doğrusu, zaten bu cümleyi yazmaya sabırsızlanıyorum. Ama daha değil. "Daha değil, daha değil, kıymetlim!" Şair Auden erken doğum için kendisine kulis yapıyor gibi görünen mısralarına, gittikçe uzayan mektuplarına böyle derdi. Şimdilik canilerle kancıkların savaşından söz etmek için çok erken. Bu sayfalarda kaçınılmaz olarak savaş yer alacak: On beş çarpışmada savaştım, yedincisinde, kasığıma saplanan bir şarapnel parçası (bir buçuk kiloluk bir cıvata) beni hadım ediyordu az kalsın. Böylesine kötü bir yara aldığın zaman ilk bir saatte kadın mı erkek mi olduğunu bilmezsin (yaşının kaç, babanın kim, adının ne olduğunu da). Yine de, o parça bir iki parmak yukarıya girseydi, hani derler ya, anlatacak herhangi bir hikâye de olmayacaktı – çünkü bu bir aşk hikâyesi. Pekâlâ, Rus usulü aşk. Ama yine de aşk işte.

Aşk hikâyesi şekil olarak üçgendir, üçgen de eşkenarlı değildir. Bazen bu üçgenin ikizkenar olduğunu düşünmek hoşuma gider: Tepesinin çok sivrildiği kesin. Ama dürüst olup üçgenin acımasız biçimde eşitsizkenarlı kaldığını kabul edelim. Tatlım, yanında bir sözlük vardır, eminim. Kimsenin sana sözlüklere saygı göstermeni öğretmesi gerekmedi ne de olsa. Eşitsizkenar, eşit uzunlukta olmayan kenarlı, eşitsiz bir üçgen.

Bu bir aşk hikâyesi. Bu yüzden elbette Görüş Evi ile başlamam gerek.

* * *

Buharlı yolcu gemisinin pruvayı andıran yemek salonunda oturuyorum, *Georgi Jukov* adlı gemi, Moğolistan'ın eteklerinden Kuzey Buz Denizi'ne doğru süzülerek –mesafe yaklaşık iki bin beş yüz versta– Kuzey Avrasya düzlüğünü yaran Yenisey Irmağı'nda yol alıyor. Rus uzunluk birimleri ve Rusların yaşamının çetin geçtiği düşünüldüğünde, bir verstanın –ne bileyim– altmış iki kilometreye denk geldiğini sanırsınız. Oysa bir kilometreden biraz fazladır. Yine de çok uzun bir yol. Broşürde deniz yolculuğundan "ömür boyu unutulmayacak bir varış noktasına seyahat" diye söz edilmiş – bu deyişin biraz sevimsiz bir tınısı var. Lütfen, benim 1919 doğumlu olduğumu aklınızdan çıkarmayın.

Neredeyse her yerdekinin tersine, burası, *Georgi Jukov* gemisi, hiçbir şeye benzemiyor: Ne fütüristik anlamda zengin işi ne de fütüristik anlamda sade. Kocayan, düpedüz çar yanlısı bir konformistin ta kendisi. Geminin suyun altında kalan, personelle mürettebatın uyuyup âlem yaptığı bölümü hiç kuşkusuz leş kokulu bir harabe – ama bir de bal-altın rengi perdeleri, kerhane işi kırmızı kadife döşemeleriyle yemek odasına bakın. Ve yükümüz hafif. Dört kişilik kamaranın tamamı bana ait. Gulag gezisi, kamarotun bana anlattığına göre, pek tutmamış ... Moskova'nın *kendisi* etkileyici – vurduğu servetle alabildiğine vahşice olağanüstü. Kuşkusuz Petersburg da, hele bir milyar dolarlık doğum günü partisinden, kölelerin inşa ettiği "denizden çalınmış" şehrin üç yüzüncü yıldönümündeki o partiden sonra. Şimdi ise diğer her yer suyun altında kalıyor.

Görüş alanıma her an saldırıya geçmeye hazır, iki büklüm dolaşan garsonlar giriyor. Bunun iki sebebi var. İlki, yolculuğumuzun sondan bir önceki gününe gelmiş olmamız ve artık *Georgi Jukov*'dakiler arasında huysuz ve ağzı bozuk bir moruk olduğumun toplu halde tespit edilmiş olması – kabarık ve karman çorman saçlarım ağzından lokması alınacak bir bunağınki gibi

incecik ve beyaz değil, kırçıllı ve acı bir gri renkte. Ayrıca benim fazla bahşiş veren psikozlu biri olduğum da şimdiye dek öğrenilmiş durumda. Bunu neden yaptığım konusunda hiçbir fikrim yok. Galiba ta baştan beri, yüzde on yerine yüzde yirmi veren tiplerdendim, o günden beri oran gitgide yükseldi; ama bu artık iyice saçmalaştı. Yanımda her zaman fazladan nakit para olurdu, SSCB'deyken bile. Ama artık zenginim. Kayda geçsin diye söylüyorum (ve *bu*, benim kaydım), sahip olduğum bir tek patent var, ancak kullanım alanı çok geniş: Prostetik uzantıların "esnekliğini" önemli ölçüde artıran bir mekanizma... Dolayısıyla bütün garsonlar benim cinnet halimi atlatmayı başarırlarsa, her öğünün sonunda kendilerini bir kazanımın beklediğini bilirler. Önümde destek amaçlı bir şiir kitabı duruyor. Mikhail Lermontov ya da Marina Tsvetaeva değil. Samuel Coleridge. Ayraç olarak içinde uzun bir mektup olan kalın bir zarf kullanıyorum. Yirmi iki yıldır bende bu mektup. Yurda dönen yaşlı bir Rus, önemli hatıralarını –*deus ex machina**'sını– yanında taşımalı. Henüz mektubu okumadım ama okuyacağım. Yapacağım son şey bu olsa bile okuyacağım.

Evet, evet, biliyorum – yaşlılar söz vermemeli. Sen de annen de söz verildiğini duyduğunuzda gözlerinizi devirmekte haklıydınız. Takma dişli ya da dişleri dökülmüş, dudakları yarıya kadar yalanmış buruşuk bir ağızdan lanet olası, körleştirici kelimelerin dökülmesi sahiden de sevimsiz ve içler acısı bir manzara yaratıyor. İçler acısı çünkü fiyaskoya uğrayan güçlere karşı şeffaf bir protestoyu içeriyor: Hastir *demek* hâlâ yapabildiğimiz yegâne kötü iş. Fakat bu beş harfli kelimenin tedavi edici özelliklerini vurgulamak isterim. Gerçekten acı çekmiş herkes, bunun sonunda getireceği rahatlamayı bilir, başını öne eğip saatler boyunca ağlayarak küfür etmenin getirdiği rahatlamayı... Yüce İsa, ellerime bak. Peynir tahtası büyüklüğünde, yok, peynir büyüklüğünde, kabarcıkları ve tepecikleriyle, açıklıkları ve küfleriyle tam bir peynir kalıbı. Bu ellerle nice adamın ve kadının canını yakmıştım.

29 Ağustos'ta Kutup Dairesi'ni geçtik, *Georgi Jukov*'da büyük bir kutlama vardı. Bir akordiyon, bir keman, değerli taşlarla süs-

* (Lat.) İnsanüstü güçlerin olay akışına müdahelesi. Burada "uğur" anlamında kullanılmış. (ç. n.)

lü bir gitar, fahişelere yakışır bluzlar giymiş genç kızlar, Kazak dansı yapmaya çalışan ve taburesinden aşağı düşüp duran kafası kıyak, poturlu bir adam. O gece içtiğim içki yüzünden şimdi, iki gün sonra, hâlâ düzenli biçimde giderek kötüleşecek kadar berbat bir haldeyim. Hele bu yaşımda, hani şimdilerde dedikleri gibi, seksenimin "sonlarında"yken (seksenli yaşlar "biterken" deyince akla malum talihsiz şeyler geliyor) akşamdan kalma olmaya *yer* yoktur. Canım, of canım... Ooof canım oof, canım of. Kendimi hâlâ böyle baştan sona kirletebileceğimi bilmiyordum. Daha fenası, karşı gelemedim. Ne demek istediğimi bal gibi de biliyorsun. Her kadeh kaldırılışında ben de şerefe dedim (içine kadehlerimizi fırlatmamız için salonun ortasına küçük bir çöp kutusu getirilmişti), bütün şarkılara eşlik ettim; Rusya için ağladım, gözyaşlarımı Rus bayrağına sildim. Uzun uzadıya kampımızdan bahsettim – Norlag'dan, Predposylov'dan. Gün ağarırken, bazı kimselerin bardan ayrılmasına bizzat engel oldum. Daha sonra kamarama epey hasar verdim, ertesi gün küfür yağmuru ve havada uçuşan yirmi dolarlık banknotlar eşliğinde oradan çıkmam gerekti.

Georgi Jukov, General Jukov, Mareşal Jukov: 1944 ve 1945 yıllarında emrindeki ordulardan birinde hizmet ettim (tüm bir cephe onun komutasındaydı). Aynı zamanda hayatımın kurtarılmasında rol oynamıştı – sekiz yıl sonra, 1953 yazında. Georgi Jukov, İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmış olan adamdı.

Gemimiz sanki daha da fazla sorumluluk ve dert sırtlanmış gibi gıcırdayarak ilerliyor. Bu sesi seviyorum. Ama mutfağın kapıları anlamsız bir ses eşliğinde açıldığında, kulağıma kasetçalardan yayılan müzik geliyor (kendini keşfetmekle ilgili bir şeyler haykıran on yedi yaşında bir yeniyetmenin dörtlük mezürü), kulaklarıma bir acı gibi geliyor. Gözümün tek bir hareketiyle garsonlar ışık hızıyla mutfağa koşuyor tabiatıyla. Kocayınca gürültü acı gibi gelir insana. Soğuk hava bıçak gibi can yakar. Akşam güverteye çıkınca, ki çıkacağım, sulu karın bana acı vermesini bekliyorum. Gençken öyle olmazdı. Uykudan uyanmak: Acı veren *buydu*, gitgide daha çok acıtırdı. Ama soğuk can yakmazdı. Bu arada, bir kış günü Kutup Dairesi'ni geçince ağlayıp sövmeyi

denesene. Gözyaşların hızla donacak, idrarın bile buz parçacıklarına dönüşüp ayaklarının dibine dökülecek. Soğuk dermansız bırakırdı bizi, elden ayaktan düşürürdü ama bir acı gibi gelmezdi. Bir soruyu yanıtlıyordu. Yaşadığımız nefret evrenini tarayan bir projektör gibiydi.

Kasetçaların sesini radyo bastırıyor şimdi. El kaldırıp işaret ediyorum. Buna izin var. Bugün Kuzey Osetya'da Bir Numaralı Ortaokul'u kuşatmışlar. Silahlı adamlarla kadınlar siyah kar maskeleriyle demiryolundan çıkıp gelirken, bazı çocuklar onları seyrediyormuş – oyun ya da tatbikat sanıp gülüşerek el etmişler. Derken bir minibüs yanaşmış, kocaman turuncu sakallı bir cani inmiş içinden: "Hey Ruslar, korkmayın, hiç korkmayın. Gelin. Gelsenize..." Yetkililer, üç ya da dört yüz kişi diyor, fakat rehine sayısı binden epey fazla – çocuklar, veliler, öğretmenler. Peki biz neden şimdiden olası en kötü sonucu yaşamaya hazırlanıyoruz? Neden bütün dünyanın bildiği bir gerçeğe – Rusların zalimliğine – kendimizi hazırlıyoruz ki? Neden bu kadar zalimiz? Niye elimizin ayarı yok?

Bir fincan kahve daha, bir sigara daha, sonra kalkıp güverteye çıkacağım. Uçsuz bucaksız Sibirya toprakları, zeytin yeşili bir sonsuzluk – buraları görmek seni korkuturdu diye düşünüyorum; ancak burası Ruslara kendilerini önemli hissettiriyor. Toprakların, ülkenin, gezegende işgal edilen yerin büyüklüğü: Aklımızdan çıkmayan bu işte, devletin aklını başından alan da bu... Kuzeye doğru ama nehir aşağı yol alıyoruz. Kurallara aykırıymış gibi geliyor insana. Güverteye çıkınca, sanki gemi olduğu yerde duruyormuş da, karşıdaki nehir kenarları hareket ediyormuş gibi duruyor. Kımıldamıyoruz; nehir kenarları sallanıp dalgalanıyor. Ters yönden akan bir güçle ileri sürüklüyor bizi. Aynı zamanda dünyanın omzuna yaklaştığın ve sonu olmayan bir çağlayana doğru sürüklendiğin hissine kapılıyorsun. Burada canavarlar dolaşır.

Gözlerim artık Conrad'ın kullandığı anlamda Batılı değil, Doğulu gözlerim var artık. Kalabalık bir gecekondu ailesinin bağrına geri döndüm. Aile artık kendi kendini korumak zorunda. Bütün para soyguncularla devlet arasında paylaşılmış.

Amma tuhaf. Klavyeyle "Kansas" sözcüğünü yazmak içimi rahatlatacak ölçüde sıradan geliyor bana. "Krasnoyarsk" sözcüğünü yazmak ise bütünüyle anlamsız. Elbette başka bir çağdan gelmiş bir yazar gibi, "K..." diye yazabilirdim, "R...'nın başkentine, M...'ya seyahat etti." Ama sen artık genç kız oldun. "Moskova," "Rusya": Görmediğin yerler değil bunlar. Anadilim – onu mümkün olduğunca az kullanmak istediğimi fark ediyorum. Madem Rusya ölüyor, Rusça çoktan ölmüş demektir. Bir duygu dili geliştirmek için çok geç kalmıştık, anlıyorsun ya; daha bir yüzyıl dolmadan süreç durduruldu, şimdi bütün çağrışımlar ve tınlamalar kayıp. Ama şunu itiraf etmeliyim, hikâyemi İngilizce, dahası eski İngilizlerin konuştuğu İngilizce ile anlatırken tutarlı bir biçimde yumuşatıyorum her şeyi. Rusça anlatsam daha da korkunç bir hikâye çıkardı ortaya. Ne olsa bu, boğuk gırtlak ünsüzleriyle ıslıksı seslerin öyküsü.

Buna rağmen gözlerim dışında kalan her yerim Doğululaşıyor – tepeden tırnağa, yeniden Ruslaşıyorum. Bu nedenle, buradan itibaren gözünü dört aç, başka ulusal özellikler de çıkabilir karşına: Tüm sorumluluklardan ve her tür vicdan azabından yoksunluk, bağdaştırılamaz olmakla kalmayıp birbirini dışlayan görüş ve inanışlara büyük bir enerjiyle sarılma, sefil ve alaycı bir mizah anlayışına düşkünlük, en samimiyetsiz olunan anda en ateşli sözleri söylemeye yatkınlık ve en olmadık zamanlarda, örneğin bir hapishanede çıkan ayaklanma sırasında, kolera isyanının doruğunda ya da korkunç bir kıtlığın insanları mezara yolladığı evrede, soyut (özenti derecesinde soyut) tartışmalara duyulan açlık.

Sahi, unutmadan söyleyeyim. Sevmediğim şey SSCB değil. Ben Kuzey Avrasya düzlüğünü sevmiyorum. "Güdümlü demokrasi"yi sevmiyorum ve Sovyet iktidarını sevmiyorum ve çarları sevmiyorum ve Moğol toprak ağalarını sevmiyorum ve eski Moskova'nın ve eski Kiev'in teokratik prenslerini sevmiyorum. On iki yerel saate bölünmüş, çok etnik yapılı bu kıta imparatorluğunu sevmiyorum. Kuzey Avrasya Düzlüğü'nü sevmiyorum.

Karşılıklı konuşmalarda biraz tuhaf kaçan sözcükler seçmemi mazur gör lütfen. Rus gibi davranmıyorum. Sergilediğim

davranış bir "İngiliz'e" yakışır türden. İnsanın kendinden alıntı yapması iyi bir yol değil. Böyle diyelim.

Evet, Venüs, birey söz konusu olduğu kadarıyla, karakter yazgıdır deyişi pekâlâ doğru olabilir. Ve tam tersi de. Fakat geniş kapsamlı olarak ele aldığımızda karakter hiçbir anlam ifade etmez. Genel kapsamlı bakıldığında, yazgı, toplumsal istatistiklere eştir; bu istatistikler ise bir canavara. Yakından bakarsan, Rusya örneğine bakarsan, muazzam bir gücün kıpırtısını hissedersin, yalnızca kör değil baştan aşağı duyarsız bir güçtür bu, depreme ya da tsunamiye benzer. Daha önce bunun gibi bir şey hiç yaşanmamıştı.

Şimdi karşımda, bilgisayarımın ekranında, birbirini kesen iki titrek çizgiden oluşan bir grafik var. Biri pembe, biri mavi bu çizgilerin. Biri doğum oranı, biri ölüm oranı. Buna Rus haçı diyorlar.

Ülkem ölmeye başladığında ben de oradaydım: 1956 yılının 31 Temmuz gecesi Görüş Evi'ndeydim, altmış dokuzuncu paralelin hemen yukarısında.

2

Görüş Evi

Hatırlıyorum, gelini nerede ağırlayacağını resmi hareketlerle göstermiştim erkek kardeşime. "Gelin" diyorum ya, sekiz yıldır evliydiler aslında. Ama karı koca sıfatıyla birlikte olacakları ilk geceydi... Mıntıkadan kuzeye gidiyorsun, yarım kilometre sonra sola dönüp daracık ve imkânsız gibi görünen eski taş merdiveni çıkıyorsun, işte orada: Az ileride, Schweinsteiger Tepesi'nin eteğinde, Görüş Evi denen iki katlı dağ köşkü ve hemen yanı başında, herkesin imrendiği müştemilatı, tek başına kütükten bir kulübe, mutlak bir özgürlüğün ileri karakolu gibi.

Tek göz oda: Tüylenmiş çarşafı, külçe gibi ağır gri battaniyesiyle daracık bir karyola, su fıçısıyla ona zincirle bağlanmış teneke bir tas, pırıl pırıl bir dışkı kovası, üstüne tahta bir kapak koymayı akıl etmişler nasılsa. Bir de sandalye (kolçaksız, arkalıksız) ve tepside bekleyen yemek – yumruk büyüklüğünde iki parça ekmek, bütün bir ringa balığı (kenarları hafif yeşermiş), kocaman bir kâsede, üzerinde en az dört, beş iri yağ topağı yüzen buz gibi çorba. Nice insan nice saatler geçirmiş burada, nice eller dokunmuş bunlara.

Lev ıslık çalıyordu.

İşte, evlat, dedim, uzun bir yol kat ettik. Baksana.

"Yüce İsa" dedi.

Cebimden votka dolu bir matarayla (devlet gazetesine sarılmış) altı sigara ve iki mum çıkardım.

Belki de basınçlı suyla usturanın etkisinden kurtulmaya çalışıyordu hâlâ – üstdudağını boncuk boncuk ter kaplamıştı. Fakat sonra o iyi bildiğim bakışları dikkatimi çekti: Ağzı neşesizce açılmış, alnının ortasında başaşağı duran iki tane rütbe işareti. Bu bakışın içini kemiren cinselliğine dair endişelerin ifadesi olduğuna emindim. Cinsel endişe – özellikle erkeklerin sırtındaki yük. Söylesene, tatlım: Ne işe yarar bu? Galiba bunun faydacı açıklaması şu: Zayıf düşer, hastalanır ya da iyice ihtiyarlarsak, bu, üretmemizi engellemeye yarar. Bir de (herhalde erkek olma fikri daha planlanma aşamasındayken) ara sıra yaşanan fiyaskoların veya gölgesi hiç silinmeyen fiyasko olasılığının erkekleri dürüst kılabileceği sanılmış olabilir. İşin planlama aşamasından söz ediyoruz.

Lev, evlat, dedim. Burada lanet olasıca bir cennettesin. Sonra, bütün çekingenliğimle, çok fazla şey beklememesini öğütledim. *Kız* beklemeyecek. Sen de bekleme.

"Fazla bir şey beklediğimi sanmıyorum" dedi.

Sarılıp kucaklaştık. Eğilerek koğuştan çıkıp vücudunu doğrulturken, pencere pervazında daha önce dikkatimi çekmeyen bir şey gördüm – mercek gibi kalın camın ardında iyice büyümüştü. El oyması tahta bir kaide yardımıyla dik tutulan, dibi yuvarlak bir deney tüpü vardı orada. İçinde de gövdesi koparılmış, yaprakları dışarı taşan tek bir yaban çiçeği – şehvet saçan bordo renginde. Erkekliğe dair bir deneye benziyor bu, diye düşündüğümü hatırlıyorum. Muhtemelen şiirsel bir deney ama deney işte.

Nöbetçi bir adım ilerleyip tüfeğiyle işaret etti: Yokuş aşağı onu takip edecektim. Karşıdan, başka bir nöbetçinin eşlik ettiği yengem geliyordu. İki yana sallanarak o kasım kasım kasılarak yürümesi yok mu – dünyayı yerinden oynatırdı.

Beş haftalık yaz, kutup dairesinde başlamıştı bile. Sanki temmuz gelince doğa uykusundan uyanmış, konuklarını iyi ağırlamadığını fark etmişti; sonra da kuşkusuz işi iyice abarttı. Sergilediği gösterinin taşkın, histerik bir yanı vardı: Zembereği sonuna kadar kurulmuş güneş, gözünü üzerimizden ayırmıyor, kıpkırmızı yaban çiçekleri halı misali dört bir yanı kaplamış, canlanan renkler gözleri kamaştırıyor, kör ediyordu; sinek-

kuşu kadar iri sivrisinekler heyecan içinde uçuşuyorlardı. Yola devam ettim, tepemde titrersinekler, tatarcıklar ve kum sinekleri adeta bir ağ örmüştü. Başımın üstünde ışıklar saçan gri bir bulut vardı, hatırlıyorum; ya dağılmak üzereydi ya da kalbura dönüp yağacaktı.

31 Temmuz 1956 gecesi: Dananın kuyruğu kopmuştu o gece. Peki benim gecem nasıl geçmişti?

İlk olarak Kont Krzysztov'un Kahvehanesi'ne gittim. Kont Krzysztov'un Kahvehanesi'nde şunlar oldu: Kahkahasını güçbela bastırarak sana bir fincan zifir gibi koyu kahve getirir; sen de gülmemeye çalışarak içerdin. Krzysztov, laf arasında, saat sekizde ayin salonunda İran hakkında bir konferans yapılacağını söyledi. Yabancı ülkeler, özellikle de sınır komşusu ülkeler üzerine verilen konferanslar büyük ilgi çekerdi. ("Yeni Zelanda'daki Maoriler" kalabalıkların fazla ilgisini çekmezdi ama konu Finlandiya ya da Afganistan olunca salon hıncahınç dolardı.) Bunun nedeni, sınırın hemen ötesinde yaşanan hayat hakkında anlatılanların mahkûmların kaçma hayallerini beslemesiydi. Herkes egzotik bir dansözü seyredercesine kımıldamadan otururdu yerinde. Benzer nedenlerle sahneye koydukları en başarılı oyun bir çifte gösteriydi, adı sanı duyulmamış iki oyun, biri "Üç Miskinler", diğeri "Obur Kedril". O kadar sevilmişti ki neredeyse her ay yeniden sahneye konuyordu ve herkes gibi biz de Lev ile birlikte itiş kakış salona girerdik. Ah neydi o "Üç Miskinler" ve "Obur Kedril" kültü... O gece niyetim dürtülerime gem vurmaktı. Hafif bir sakinleştirici arıyordum. Kalktım, Tanya'yı görmeye gittim.

Bizim kamp, aradaki duvarın yıkıldığı 1953'ten beri karma bir kamptı ve şimdiye çoğumuzun bayan arkadaşları vardı. Onlara türlü isimler uydururduk (onlar da bize çeşitli isimler takarlardı: "Kalp çarpıntım", "canımın içi", "Tristan'ım", "Biricik Daphnis'im") ve kadınlara hitap ediş tarzı, bir erkeğin içyüzünü ele verirdi. "Havvam", "tanrıçam" hatta "karıcığım" romantik bir adama işaret ederken; daha bıçkın olanlar cinsel ilişki çağrıştıran her türlü kelimeye ek olarak vajinayla eşanlamlı sözcükle-

ri tercih ederlerdi. Arada bir gerçek ilişkiler (gebelikler, kürtajlar, hatta evlilikler ve yine hatta boşanmalar) yaşansa da, tahminimce bunların yüzde doksanı bütünüyle platonik ilişkilerdi. Benimkinin öyle olduğunu biliyorum. Tanya fabrika işçisiydi, siyasi mahkûmlardan değildi. "Üçlemişti" ama. Aynı suçu üç kere işlemişti: İşbaşı yapmakta yirmi dakika geç kalmıştı. Kulağa pek öyle sevecen gelmese de, "Dulcineam" derdim ona: Don Kişot'un sevgilisi gibi o da düş ürünü sayılırdı ne de olsa.

Bir mahkûmun diğerine duyduğu aşk, pekâlâ gayet saf olabilirdi. Doğrusunu istersen, bu esir takımadalarında nice engellenmiş, tuzağa düşürülmüş aşklar yaşanıyordu. Tellerin arasından verilen sözler, nişanlanmalar, el ele tutuşmalar. Bir keresinde, geçici kamptayken, birbirini hiç tanımayan onlarcasının kendiliğinden gelişiveren toplu nikâhına tanık olmuştum (papaz kıymıştı), daha sonra yeniden ayrılıp ters yönlere doğru uzaklaşmışlardı... Tanya ile aramızdaki yakınlık ayakları yere basan, sıradan bir ilişkiydi. Gözeteceğim ya da yolunu gözleyeceğim birinin varlığını hissetmenin yaşama isteğimi ayakta tuttuğunu anlamıştım. Hepsi bu.

O geceki buluşmamız pek de başarılı geçmemişti. Kampta kadınların erkeklerden daha sert ve dayanıklı olduğu apaçık biliniyordu. Bize zavallı gözüyle bakar, annelik yaparlardı. Sen de olsan bize acır, analık ederdin mutlaka. Pisliğimiz, çaputlarımız, umutsuzca kendimizi bırakışımız... Onlar daha güçlüydü; ama bunun bedeli olarak, bütün dişilikleri uçup gider, çiyleri son damlasına kadar buharlaşırdı. Kamptaki kadın şairlerden biri, "Hem ineğim hem boğa" diye yazmıştı. "Hem kadınım hem erkek." Hayır canım, ikisi de değilsin. Bedenleri hormon üretmiyordu artık. Bizde de durum aynıydı. Hepimiz ikisi de değil noktasına doğru ilerliyorduk.

Genellikle Tanya'yı önemserdim ve özgür günlerinde varolduğuna inandığım tatlı kız halini gözümün önüne getirmeyi başarırdım. Fakat o gece, revirin arkasındaki açık alanda bulunan ağaç kütüklerinin üstünde oturduğumuz bir saat boyunca elimden tek gelen tek şey, taş kesmiş halde bir tür büyülenme yaşamak oldu. Büyülenmemin sebebi ağzıydı. Efsaneleşmiş tutsaklıklarla ilgili çizgi romanlarda, 19. yüzyıl romanlarına eş-

lik eden illüstrasyonlarda hücre hapsine ilk maruz kalmışların kapatıldıkları duvarlarda görülen silinmiş hiyeroglifleri andırıyordu: Yine geçip gitmiş bir haftayı temsil eden altı dikey çentik atılmış yatay çizgiyi. Tanya'nın bende uyandırdığı arzuya benzer tek dürtü, gömleğinin düğmelerini yemek için duyduğum geçici hevesti; düğmeleri çiğnenip topak haline getirilmiş ekmek lokmalarından oluşuyordu. Ah, evet: Bir de zımpara kâğıdı gibi pütür pütür olan al rengi yanakları, karla kaplı karanlıkta, portakal kabuğuna karşı bir özlem uyandırdı içimde. Bir hafta sonra onu gönderdiler. Senin yaşındaydı. Yirmi dördünde.

Vakit gece yarısını geçmişti. Uyumaya gittim. Kamptayken yedi ölümcül günahla ilişkin yeni bir biçim alır. Özgürken başlıca dayanak noktan olan kibir ve tamahı fırlatıp atar, yerlerine umulmadık zevklerle göz boyayan, eskiden hiç aklına getirmediğin başıboş kalmış iki saplantıyı koyarsın: Oburluk ve tembelliği. Aklım, Lev'in kadına benzeyen bir kadınla yattığı Görüş Evi'nde devriye gezerken, yatakta diğer üç günahla yan yanaydım: Kıskançlık, şehvet ve öfkeyle.

Dört bir yanım derinden gelen ama birbiriyle uyumlu höpürtü ve şapırtılarla sarılıydı. Nereden geldiğini bilmesen, bir zamparadan çıkan şehvet dolu imrendirici sevişme sesleri sanırdın. Oysa biliyordum. Uykularında yemek yiyen üç yüz erkeğin çıkardığı sesti bu.

1956'da hayat kolaydı. Pislik ve soğuk vardı, açlık ve nefret de; ama hayat kolaydı. Yosif Visaryonoviç ölmüştü, Beria devrilmiş ve Nikita Sergeyeviç, Gizli Konuşma'sını yapmıştı.* Gizli Konuşma, bütün gezegeni yerinden oynattı. Bir Rus lider "ilk defa" devletin işlediği suçları kabul ediyordu. İlk defa. Gerçi bu aynı zamanda son defaydı, aşağı yukarı böyleydi; buna sonra döneceğiz.

* Yosif Visaryonoviç, 1928?-53 arasında Rusya'nın lideri olan Stalin. Lavrenti Beria, 1938-53 arasında gizli polis örgütü Çeka'nın liderliğini yaptı. Nikita Sergeyeviç, 1953-64 arasında Rusya'nın lideri olan Kruşçev. Bu dipnotlardan kurtulmanın bir yolunu bulamıyorum. Stalin kelimesini dümdüz yazmak, bu hatıratın yazarının ruhuna mal olurdu, biliyorum.

Yosif Visaryonoviç: Onun yüzünü anneminkinden daha iyi bilirdim. Orduya asker kaydeden bir çavuşun bıyıklı tebessümü (*Seni* istiyorum), derken, sarp kayalıkların ya da yarıkların gölgesinden bakan sarımsı, kindar, dağ adamı gözleri.

O seni ister ama sen onu istemezsin. Araya mesafe koymak için, hem vaftiz adını hem de baba adını, "doğru" biçimde kullanıyorum, Venüs. Yıllardır bu mesafe yoktu. Devletin tiksindirici yakınlığını, ter kokusunu, ensende duyduğun soluğunu, beklenti içinde aptalca dik bakışlarını hayalinde canlandırabilmek için çok uğraşman gerek.

Neresinden bakarsan bak, insanın böyle biri tarafından şekillendirilmesi utanç verici. Yosif Visaryonoviç gibi gökyüzünü kaplayan, okyanusların hâkimi biri tarafından. Üstelik onun ötekiyle, Almanya'daki dengiyle yaptığı savaşta ben de çarpıştım. Bu iki liderin belli ortak özellikleri vardı: İkisi de bodurdu, ikisinin de dişleri sağlıksızdı, ikisi de Yahudi düşmanıydı. Biri görülmedik denli güçlü bir hafızaya sahipti, diğeri çılgın ama ikna edici bir konuşmacıydı, en azından o zamanlar, o halk için ikna edici olmuştu. Bir de iktidar olma iradelerinin gücü vardı elbette. Yoksa ikisi de vasat adamlardı.

Conrad'ın kahramanı Razumov (çevresini saran korkunç ikilem giderek pekişirken), "Ben bir roman kahramanı değilim" der, hem de çok mantıklı olduğunu düşündüğüm bu sözleri birkaç kere söyler. Ben de bir roman kahramanı değilim. Baş döndürücü önemsizlikler çağında, ben ve erkek kardeşim, diğer milyonlarca sıradan insan gibi, bir sosyal tarih çalışmasının kahramanlarıyız.

1956'da hayat kolaydı oysa.

3

Canilerle Kancıklar Arasındaki Savaş

Kardeşim Lev canilerle kancıklar arasındaki savaşın doruğa çıktığı günlerde, 1948 Şubatı'nda Norlag'a geldi (ben halihazırda oradaydım). Gece vaktiydi. Kalabalık içinde daha uzaktayken şıp diye tanımıştım onu; ne de olsa, Venüs, insanın kardeşi, çocuğundan çok daha belirgin bir yer işgal eder hayatında. Ebeveynlerinin uzayda kapladığı alan yerinde sayarken, çocuk büyür. Kardeşler arasındaki farksa hep aynı kalır.

Semyon ve Johnreed ile birlikte çimento imalathanesinin çatısında sigara içiyorduk, içeride dizi dizi yanan sayısız kafesli ampulün aptalca ele verdiği dezenfeksiyon binasına doğru sıraya girmiş yürürken gördüm Lev'i. Kırk dakika sonra tek sıra halinde avluya çıkanlar arasındaydı. Bit ve pire gibi haşarattan arındırmak için hortumla tepeden tırnağa sıktıkları kalın beyaz merhem tabakasını saymazsak, çırılçıplaktı; ilacın cildi cayır cayır yakması, eksi otuz derecelik ayazın sebep olduğu, insanı elektrik çarpmışçasına sarsan titremeyi hiç de hafifletmiyordu. Yürürken sendeliyordu Lev (gece körüydü), derken dört ayak üstüne düştü, soğuk gerçekten içine işlemişti: Silkelenip kendini kurutmaya çalışan tüysüz bir köpeğe benziyordu. Sonra ayağa kalkıp olduğu yerde dikildi, avuçlarını bitiştirdiği elleriyle bir şey tutuyordu –değerli bir şey. Uzakta durdum.

Vesayetçi güçlerin şiddet üzerindeki tekellerini kaybettikleri yıldı. Vahşet nöbetlerinin yaşandığı günlerdi, caniler kancık-

lara, kancıklar canilere saldırıyordu. Savaşan grupların her birinin emrinde bir takım taklavat vardı, karşılaşmalarının seyrini de bunlar belirlerdi. Somun anahtarı ve kerpetenle, kaldıraç ve küsküyle yapılan sıcak damgalar, mengeneyle bağlamalar, çuvaldız batırmalar, tornaya yatırmalar, taş matkaplarıyla çılgınca kırıp parçalamalar, keskilerle gaddarca oymalar. Lev daha avluyu yavaşça koşarak revire giderken, ellerine hızar almış kancıklar çetesi tarafından önceki gün gözleri oyulan birinin öcünü almak üzere iki caniyi hadım ettikleri (bunu sonradan öğrenmiştik) oyuncak fabrikasından yükselen kulakları sağır edecek çığlıkları o pusun içinden girişe kadar geliyordu.

Canilerle kancıklar arasında yaşanan savaş, bir iç savaştı, ne de olsa birbirlerine benzerlerdi, hepsi urkaydı.* Suçlu kimliklerini ailelerinden miras alan bu toplumsal alt tabaka –görünmez biçimde de olsa– yüzyıllardır varlığını sürdürmekteydi. İki anlamda da kaçaktılar: Hem firardaydılar hem de anında sıvışmayı iyi becerirlerdi. Dışarıda, özgürlükler ülkesinde onlarla seyrek karşılaşırdın, karşılaştığında da, sirkte ya da lunaparkta alana çıkmaya hazırlanan, yarısı gizlenmiş figürleri gözetleyen çocuklar gibi, toy bir merakla bakardın onlara: Yapışık ikizlerin, deniz adamlarının, sakallı kadınların, iğrenç dövmeleri ve yara izleri olanların, şifrelenmiş bir kaosun dünyasına bakarcasına. Bazen seslerini de *işitebilirdin*: Moskova'nın arka sokaklarından birindeysen ödün kopardı – urka ıslığı, kanını donduracak kadar tiz olurdu (dilin ahlaksızca kullanımını da kapsadığını hissederdiniz). Dışarıdan bakıldığında, urkalar hayaletleri andıran bir alt sınıf oluşturuyordu. Kamplarda ise, varlığını hissettiren ve de duyuran, seçkin bir tabaka oluşturmaktaydılar. Ama şimdi, savaşa tutuşmuşlardı.

Hayvan çiftliğimizde, güç dağılımı şu şekildeydi: En tepede *domuzlar* vardı – idareciler ve gardiyanların toplandığı kapıkuluterya. Onların altında *urkalar* yer alırdı: "Toplum dostu unsur" diye tanımlanmış, ayrıca hiçbir iş de yapmayan, güvenilen adamlardı. Daha sonra *yılanlar* gelirdi –muhbirdi bunlar, böylesinden on kişide bir tane çıkardı– yılanların altında *sülük-*

* Rusya'da yaygın olarak karşılaşılan bir suçlu türü.

ler vardı, yani burjuva dolandırıcıları (kalpazanlar, hortumcular ve benzerleri). Piramidin dibine doğru inerken *faşistler*, diğer bir deyişle karşıdevrimciler, elli sekizinci madde kapsamındakiler, halk düşmanları, siyasal tutuklular vardı. *Çekirgeler*, gençler, küçük canavar köleler daha alttaydı: Devrimin, yurdundan edilmenin ve terörün piçleri, hepsi Sovyet deneyiminin azgın yetimleriydi. Anlamsız yasaları protokolleri olmasa, urkalarla çekirgeler arasında, daha büyük olmaları dışında hiç fark yoktu. Çekirgeler kural tanımazlar, hem de hiç... Son olarak, ta dipte, toza toprağa bulanmış *bok yiyiciler* vardı, hapı yutmuşlar, fitili bitmişler; iş görecek takatleri kalmamıştı, artık açlığın acısına katlanamaz, pislik ve çöp uğruna dermansız debelenirlerdi. Ben de kardeşim gibi "toplum düşmanı" bir unsurdum, anlayacağın, siyasal tutukluydum, bir faşist. Söylemeye gerek yok herhalde, elbette faşist değildim. Komünisttim. Ve 1 Ağustos 1956 gününün ilk öğlen saatlerine kadar da komünist kaldım. Hayvan çiftliğimizde ayrıca hayvanlar da yaşıyordu, gerçek hayvanlar. İtler.

Urkaların iç savaşı, Moskova'nın urka iktidarının altını oyma ve urka başıboşluğuna son verme girişiminin sonucuydu. Uygulanan politika, urkaları daha da yükseltmek üzerindeydi: Belirli görevler karşılığında, onlara kapıkuluteryanın sahip olduklarına yakın ücretler ve ayrıcalıklar verilecekti. Kancıklar, urka olmaya son verip domuz olmayı isteyen urkalardı; canilerse, urka olmaya devam etmek isteyen urkalar. İlk duyduğumuzda, aralarında savaşa tutuşmaları, bize olumlu görünmüştü. Ansızın urkaların, aslî faaliyetleri olan faşistlere işkence etmek dışında, bitmek bilmeyen boş zamanlarını dolduracak başka bir işleri olmuştu. Gelgelelim canilerle kancıklar arasındaki savaş giderek çığırından çıkıyordu. Şiddet tekelini kaybeden domuzlar eskisinden daha çok şiddete başvuruyordu. Neredeyse soyut bir şey gibi hissedilmeye başlayan çılgınlık ve amaçsızlığın kokusu vardı havada.

Venüs. Hatırlıyor musun, hayvanat bahçesindeki sürüngenler bölmesindeki timsahlar seni nasıl da hayal kırıklığına uğratmıştı – "kertenkeleler hiç kımıldamıyor" demiştin hani? Oradaki kış uykusu sessizliğini, dolaşım sistemlerindeki o iğrenç durgunluğu düşün. Ardından bir kamçı şaklıyor, bir anlık muhte-

şem bir sarsıntı; göz açıp kapayıncaya kadar timsahlardan biri köşeye kaçıyor, şoktan kaskatı kesmiş, yarı ölü, üst çenesini kaybetmiş. Canilerle kancıkların savaşı *buydu* işte.

Şimdi, burada ve başka yerlerde, Moskova ve onun sözde politikaları üzerine ileri geri konuşurken, bunu, görmüş geçirmiş biri olmanın verdiği cesaretle yapıyorum. Fakat o günlerde neler olup bittiği hakkında hiçbir fikrimiz yoktu. Neler yaşandığı hakkında asla fikir sahibi olmazdık.

Lev'in ilk günü (büyük bölümünü sağlık görevlileri ve iş dağılımını yapanlarla geçirmişti) aylık tatil günüydü aynı zamanda.

Avluda peşine düştüm. Eskiden kuyunun olduğu yerde, alçak bir taş duvarın üstünde, dizlerini bitiştirmiş, omuzları iki büklüm oturuyordu. Kırılan gözlüğüne içi giderek bakıyor, gördüklerine inanmaya çalışıyordu.

Ne görmüştü peki? Burada en zor idrak edilecek şey *ölçek* ve onun kapsadığı mekânın orantısız boyutlarıydı. Lev'in görüş alanına beş bin kişi giriyordu (bu alanın iki yanında, ötesinde ve gerisindeki sayı bunun on katıydı). Buna alıştıktan sonra, askerî üs gibi bir yerde yaşadığın gerçeğini kabullenmek zorundaydın, ama buradaki askerler sersefil bir akıl hastanesinden çıkarılıp getirilmişti. Belki de sersefil bir düşkünlerevinden. Ağzınla burnuna kampın, Norlag'ın nemli havası dolardı, daha uzaklardan Kutup Dairesi'ndeki yepyeni şehrin, Predposylov'un devasa takma dişlerinden yükselen taze dökülmüş betonun kokusu gelirdi. Ve son olarak, çomak böceklerinin çılgın dansını, Rus kuşağındaki huzursuz öfkeyi özümsemen ve kabullenmen gerekirdi.

Sakın arkanı dönme Dmitriko, dedim.

Bir daha asla böyle seslenmeyecektim ona. Canım cicimlerin zamanı değildi. Asla da olmayacaktı zaten... Aynı aileden iki kişinin, bırakın görüşüp konuşmasına (on yıl boyunca aynı yerde yaşamasına) göz yummayı, birbirlerini görmelerine izin veren bir kamp yöneticisi, suçlulara hoşgörülü davranmaktan cezalandırılırdı. Öte yandan, yakayı ele vermemek için dalavere ustası olmamıza gerek kalacağını da düşünmemiştim. Soyadları

farklı olan üvey kardeşlerdik, radikal bir benzemezlik vardı aramızda. Lafı uzatmayayım. Babam Valeri, Kazak'tı, (1920 yılında ben bir yaşındayken Kazaklığı uygun biçimde silinmişti). Lev'in babası Dmitri, hali vakti yerinde bir köylü, daha doğrusu bir kulaktı (Lev üç yaşındayken kulaklığı uygun biçimde silinmişti). Babaların genleri baskın çıkmıştı: Benim boyum bir doksandı, gür simsiyah saçlarım vardı, hatlarım düzgündü, oysa Lev...

Seni yalnızca bir sayfa sonraki gök gürültüsüne hazırlamak için en iyisi üvey amcanı tarif etmek galiba. Yüz hatları mağara adamını aratmayacak kadar kabaydı, yüzünün asimetrikliği, hatlarının karanlıkta el yordamıyla yüzüne fırlatıldığını düşündürüyordu. Kulakları dahi, bütünüyle farklı iki ayrı kişiye ait gibi görünüyordu. Benim burnum, beğensen de beğenmesen de, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde gerçek bir burundu, Lev'in burnu ise yalnızca bir çıkıntıdan ibaretti. Ve ona yandan baktığında, acaba bu onun çenesi mi yoksa âdemelması mı diye sormadan edemezdin. Ayrıca, küçükken de kısa boylu, sıska ve hastalıklı bir çocuktu – yatağını ıslatan, kekeme, şişe dibi gibi gözlükler takan biri. Onu kurtaran gülümsemesi (kargacık burgacık suratında güzel bir kadına yaraşır dişler göze çarpardı) ve masmavi gözleriydi, *akıllı* birinin gözleri. Kesinlikle *akıllı* birinin.

Arkana dönme, dedim. Dönünce de ağabeyini görmenin sevincini belli etme.

Yerinden kalktı; yürüyüp gitti, daire çizerek geri geldi. Yarı kapalı gözleriyle kendinden geçmiş ifadesini anlamakta zorlanıyordum; bu koşullarda, basitçe söylemek gerekirse, ortama yabancı biriydi. Cezaevine girip sorgulandıktan, buraya sevk edildikten sonra yeni gelenlerin çoğu halihazırda kafayı üşütmüş olurdu ve ben de kardeşimin halihazırda kafayı üşütmüş olmasından korkuyordum.

"Bil bakalım başıma neler geldi" dedi.

Usulca cevap verdim, "Tutuklandın" dedim.

"Hayır. Yani, evet. Yok değil. Ben *evlendim*."

Tebrik ederim, dedim. Anlaşılan, küçük Ada'yı tongaya bastırmışsın sonunda. Yoksa küçük Olga mıydı adı?

Lev sesini çıkarmadı. Şu gözlere bak – Eski Bir İnançlı'nın gözleri. Zihninin bir kısmı başka yerdeydi, kendi kendine dans

ediyordu. Aşkta umulmadık bir başarı elde ettiği apaçık ortadaydı: Aşk şampiyonasından galip çıkmıştı. Başına böyle bir şey geldi mi hiç, Venüs? Günün renkleri aniden gölgelere dönüşür. Ve o anı ömrün boyunca hep hatırlayacağını bilirsin. Yürekte yaşanan etkileyici bir daralmanın kayda geçişi bu, dedim.

Sakın *Zoya* olmasın, dedim

Kafa salladı. "Zoya."

... *Namussuza* bak, diyerek avluya doğru hızla yanından uzaklaştım.

Sersem sepelek başımı kâh öne eğip kâh doğrultarak, başımı iki yana sallayıp kafamı kaşıyarak bir süre gittikten sonra Lev'in bir adım arkamda olduğunu fark ettim.

"Özür dilerim. Benden nefret etme lütfen. Çok üzgünüm."

Hayır, değilsin. Arkamı döndüm. Bir ağabeye yaraşır alaycı bir acımasızlıkla (en az üç hece uzatarak), *Sen* mi çok üzgünsün, dedim.

Havayı emerek çevremize baktık. Ne gördük dersin? Üç dakikalık mesafede, kancığın teki son hızla eline kanlı bir kazma almış bir caninin peşinden koşuyordu, bir domuz yerdeki faşisti sopayla belli bir yöntemi izleyen hareketlerle pataklıyordu, tembel bir yılan sol elinin geride kalan son parmaklarını da koparmakla meşguldü, çekirge sürüsü yaşlı bir bok yiyiciyi evire çevire dışkı yığınına bastırıyordu ve son olarak, dişleri dik açıyla dışarı bakan (iskorbüt hastalığından mustarip) sülüklerden biri yine de ayakkabısını yemek için büyük bir gayret gösteriyordu.

Fısıldadım: Lev ile Zoya evlenmiş. Bunu sağ salim atlayabilirsem, hiç ölmeyeceğim demektir.

"Yo, ağabey, sen ölmeyeceksin."

Kahramanca of çekerek anlaşılır bir sesle ekledim.

Sen de *burayı* atlatabilirsin. Hele artık buna mecbursun.

4

Zoya

Eğer bir adam kararlılıkla bir kadını, sadece bir kadını yüceltiyor, onu "diğer bütün kadınlardan üstün" görüyorsa, bil ki karşındaki bir kadın düşmanıdır. Böyle düşünmek ona geri kalan kadınların pislik olduklarına inanma özgürlüğü verir. Öyleyse ben neyim? Rus romanlarını yalayıp yutmuştun: Bu romanlarda ortaya ne zaman yeni bir karakter çıksa bölüme ara verilir, birdenbire onun dedeleriyle ninelerini okumaya başlarsın. Bu da konuyu değiştirmektir. Bunları anlatmak, hikâyeye cinsel bir anlam katar. Kendine bir iyilik yap da, git masamdaki çerçeveli fotoğrafı getir, okurken karşında dursun. Beni bugünkü halimle düşünmeni istemem. Beni Zafer Günü şapkasını havaya fırlatan yirmi beş yaşında bir teğmen olarak gözünün önüne getirmeni istiyorum.

Dinle. Savaşın ardından Rusya'da her alanda yokluk çekiliyordu, buna ekmek de dahil. Doğrusunu istersen, savaştan sonra Rusya'da kıtlık vardı, iki milyon insan *daha* can vermişti. Erkekler konusunda da yokluk söz konusuydu. Doğrudur, kadın (çocuk ve yaşlı) yokluğu da vardı, fakat erkeklerin yokluğu öylesine fazlaydı ki, Rusya sonra da bunu bir türlü dengelemeyi başaramadı: Bugün erkeklerle kadınlar arasındaki nüfus farkı on milyon. Dolayısıyla savaşın ardından Rusya'da erkek olmak adamı yozlaştıracak kadar cazip bir şeydi, hele benim gibi cepheden yeni dönüp minnet ve yardım duygularının kucağına dü-

şen, daha önemlisi zaten yozlaşmış, yakışıklı (ve de yaralı) biriysen. Kadınlarla ilişkilerim merhametten uzak, utanmazca ve sadakatsizdi, kabul ediyorum, dahası kötü niyet ölçüsünde tekbenciydi. Böyle davranmamın açıklaması basit: 1945 yılının ilk üç ayında pek yakında Doğu Almanya olacak topraklar boyunca, önüme gelenin ırzına geçerek yolculuk etmiştim.

Bu noktada, Batılı gözlerini, Batılı yüreğini Doğululaştırabilmek çok işime yarardı doğrusu. "Rus askerleri sekizden seksene her yaşta Alman kadınına tecavüz ediyordu" diye yazmıştı görgü tanıklarından biri. "Onlarınki bir tecavüzcüler ordusuydu." Evet, ben de tecavüzcüler ordusuyla yürüyordum. Kalabalığın verdiği güveni hissediyor, akranlarım arasında kendimi kaybediyordum; çünkü Venüs (bu alandaki en önemli çalışma olan *101 Numaralı Polis Taburu*'ndan da) biliyoruz ki, orta yaşlı Alman öğretmenlerin neredeyse istisnasız hepsi, başka görevlere atanmak isteyip sonuçlarına katlanmaktansa, gün boyu kadınlarla çocukları makineli tüfeklerle delik deşik etmeyi yeğliyorlardı. Katlanmaları gerekecekleri sonuç, cepheye gönderilmek ya da resmî bir kınama cezası almak falan değildi; nakil gününe dek yoldaşları tarafından itilip kakılmalara, onların ağır sözlerine, yemek kuyruğunda dürtülmeye maruz kalmaktı yalnızca. İşte, Venüs, görüyorsun, yoldaşlar grubu insana *her şeyi* yaptırabilir, hem de sabah akşam. Tecavüzcüler ordusunda ırza geçmeyen yoktu. Albaylar bile tecavüz ederlerdi. Ve ben de tecavüz ettim.

Fakat hafifletici bir neden daha var: İkinci Dünya Savaşı'ndan ve tarihteki en kirli dövüşün en kirli cephesinde geçen dört yıldan bahsediyorum. Bana sıfır tolerans uygulama – bu sıfır düşünce anlamına gelir. Yüz çevirmemeni istiyorum. Dediğim gibi, bir bedel ödedim, bedelin tamamını ödemek için önümde yapacaklarım, özel olarak yapacağım işler var. Önümde işler var ve onları yapacağım. Biliyorum ki yapacağım. O yüzden de Venüs, senden okumaya devam etmeni, şimdilik erkek doğasının belli bir türünün nasıl oluştuğuna dikkat etmekle yetinmeni rica ediyorum. 1930'larda (felaketler ve dehşet dönemi, dilersen bir de, her an tetikte olan tepeden inme erdemlilik çağı, diyelim buna) büyüyüp gözlerini açmış utangaç, genç bir kitap

kurdu olan ben, on dakikalık kovalamanın ardından yol kenarındaki bir hendekte, Silezyalı bir ev kadınının içinde, bekaretimi kaybetmiştim. Hayır, gelmiş geçmiş en uğurlu uyanış değildi onunla yatarken yaşadığım. Pedagojik bir ruhla şunu da sözlerime eklemeliyim ki, zafer anında erkeklik organının silaha dönüştürüldüğü, eski çağlardan beri bilinen bir gerçektir ve bu, 1999 yılında Avrupa'da bir kez daha, geniş çaplı biçimde yeniden ortaya çıktı. 1945'te, benim bulunduğum cephede nice kadın hem katledilmiş hem de tecavüze uğramıştı. Ben hiç kadın öldürmedim. O zamanlar öldürmedim.

Görülmedik ölçüde çekici genç bir kızdan söz edeceğim şimdi sana, tecrübelerime göre bu hiç hoşuna gitmeyecek, çünkü sen de öylesin. Artık büyüdüğünü, gücenip küsmeyi bıraktığını düşünüyorsun, biliyorum; fakat insan öyle bir günde büyüyüp olgunlaşmaz. Bugüne dek yaşadıklarım, çekici bir kadının *başka* bir çekici kadın hakkında söylenenleri duymaktan hoşlanmadığını öğretti bana. Belki burada annene karşı onu koruyan bir sızı duyacaksın içinde, zaten böyle olması gerek. Bu nedenle kendini Zoya'nın yaşadığı dönemdeki kadınlardan birinin yerine koymanı istiyorum. On dokuz yaşındaydı ve ta başından beri, dürüst olmak gerekirse, kötü bir üne sahipti. Bunu bilmek seni canlandıracaktır. Ve yine de diğer kızlar Zoya'nın özel biri olduğunu düşünürdü. İçgüdüsel biçimde, bir elebaşı, *l'esprit fort* olarak ona boyun eğerlerdi. Onlardan daha çok şey yaşamış ama aynı zamanda onlardan daha çok acı çekmişti; ayrıca gözlerinin önüne farklı olasılıkları seriyordu.

Eskiden Moskova'nın Rusya'nın en büyük köyü olduğu söylenirdi. Kışları şehrin kenar mahallelerinde, her evi tramvay durakları ve gıda mağazalarıyla (tabelalarında, Süt, yazardı) bağlayan kısacık patikalar vardı, herkes koyun derisinden gocuklarının içinde hantal hantal dolaşırdı, her an karşına mamutlarla buzdağlarının çıkmasını beklerdin. Ama bu bir çocukluk hatırası (bugün süt yok artık). Değişti: Kulübelerle kaldırım taşlarının arasına türlü dökümhanelerin, har har yanan ocakların, gazhanelerle tabakhanelerin yerleştiği ilkel bir keşmekeş var

şimdi. Bizimkisi köy içinde köydü (güneydoğuda Dirsek adıyla bilinen bir mahalleydi), Zoya 1946 yılının Ocak ayında çıkageldiğinde, bu, içinde bulunduğumuz gıda ve yakıt darlığı, kitap, giysi, cam, ampul, mum, kibrit, kâğıt, lastik, diş macunu, ip, tuz, sabun yokluğu koşullarına yöneltilmiş bir sitem gibiydi adeta. Hayır, bunun da ötesindeydi: Bu kız bir sivil itaatsizlik eylemi gibiydi. Korkusuz biçimde göze çarpan bir tipti Zoya ve Yahudi'ydi – ihbarlarla tutuklamaların doğal hedefi. Çünkü benim ülkemde kin ve kıskançlıklar, yüzlerce yıldır böyle çözülürdü. Bir "aşk üçgeni" en olağanüstü biçimde böyle sadeleşirdi. Gizli polise isimsiz bir telefon veya imzasız bir mektupla. Biri bunu yapacak diye beklerdin hep, gelgelelim kız her gün karşına çıkardı, ne kamptaydı ne de hapishanede, aynı gülüş, aynı yürüyüşle sokaklardaydı.

Ve kendimi şaşırttım: Göğsü madalyalarla dolu, sarı rozetli kahraman bir tecavüzcü olan ben. Aklıma ilk gelen, önceden zihnimden geçirmeye alışkın olduğum ilk düşünce değildi – *Şu kızın giysilerini ne zaman çekip çıkarsam* tarzı bir düşünce olurdu eskiden. Hayır. Şöyle bir cümle kurdum zihnimde (hem de kendiliğinden ve bütün öğeleriyle): *Senin uğruna daha kaç şair canına kıyacak*? Zoya, zamanla edinilen bir zevk değildi. Özgün bir yüzü vardı (dışa değil aşağı doğru kıvrılan burnuyla, her güldüğünde ya da ağladığında akıl almaz ölçüde genişleyen ağzıyla, Yahudi'den çok Türki kökenlilere benzerdi) ama vücudu bayağıydı – uzun boylu, etine dolgun ve aynı zamanda ince belli. Her erkek, o vücudun verdiği mesajı almaya mahkûmdu. Ensenden aşağı, belkemiğine kadar hissederdin o mesajı. Hepimiz mesajı alırdık, kitaplarını taşımak, elini tutmak için yalvaran mahallenin pasaklısından tut da, her sabah karşısında durup şaşkınlıktan ağzı ayran budalası gibi açık kalmış, nişan alırcasına tek gözünü kısarak bakışlarını ondan ayırmayan soluk benizli ihtiyar postacımıza kadar, hepimiz.

Galiba onun en inanılmaz derecede olağanüstü özelliği, kendine ait bir yeri olmasıydı: Tek arabalık park alanı büyüklüğünde, büyükannesinin iki kat üstünde bulunan ancak kendi merdivenleri ve kendi ön kapısı olan bir tavan arasıydı. Moskova'da kendi odası olan, on dokuz yaşında bir genç kız: Bu-

nun Chicago'daki karşılığı, Venüs, kendi yatı olan, on dokuz yaşında bir genç kız olurdu. Zoya'yı geceleri yanında bir erkekle oraya girerken görebilirdin; Zoya'yı *sabah olduğunda* yanında bir erkekle oradan çıkarken görebilirdin. Ve bir şey daha vardı. İnanmayacaksın ama bu koşullar altında bunu es geçmek olmaz. Zoya'ya sıtma gibi bulaştırılmış dedikodulardan biri de, her cinsel ilişkiden önce, gebelikten korunmak için, Hasidik abdesti aldığıydı. Hıristiyan bebekleri öldürmenin Yahudi yöntemine onun yaklaşımı buydu. 1946'da Rusya'da doğum kontrol hapı falan bulunmuyordu elbette; gelecekteki aşklarının sana tekdüze bir sesle hatırlattıkları gibi, kürtaj yaptırmanın cezası (düşününce aslında oldukça hafif bir ceza olan) iki yıl hapisti.

Tecavüze uğrayan açısından, tecavüzün sonuçları hakkında çok şey biliyoruz. Tecavüzcü açısından tecavüzün sonuçlarının ne olduğuna fazla kafa yoran çıkmaması da anlaşılır bir şey. Örneğin, birleşme sonrasında kafasının içinde yankılanan tuhaf uğultu; hiçbir hayvan tecavüz eden adamdan daha bedbaht olamaz... Uzun vadeli etkilerine gelince, beni nasıl etkilediklerini daha yeni anlıyorum. Zihnimde şöyle bir şekle bürünmüşlerdi: Kadınları bütün, tek parça ve eksiksiz varlıklar olarak göremiyordum. Baştan aşağı bedenlerini bile bütün olarak göremez olmuştum. Zoya arsızca, adamın aklını başından götürecek kadar bol mavi boncuk dağıtırdı, bense onları atomlarına ayırırdım: Şair Marvell'ın utangaç sevgiliye yaptıklarının aynısını yapardım (unutma, göğüsleri bile ayrı ayrı ele alınmalı), mermer mezara heykelini oyar, her bir parçaya bir iğne saplar, hepsine ayrı bir değer biçerdim. Zihnim böyle çalışıyordu işte. Özetlemek gerekirse, "diğer herkesin" aksine, Zoya'nın bölünmez olduğunu düşünüyordum. Bölünmezliği onun en önemli bileşeniydi. Yürüdüğünde, her şey sallanırdı. Kahkaha attığında her şey titrerdi. Hapşırdığında, kesinlikle her türlü şeyin olabileceğini hissederdin. Ve konuştuğunda, tartıştığında ve karşı çıktığında, masaya abanır, oturduğu yerde adeta bir göbek dansı yapardı. Ve doğal olarak vücudunun tamamıyla başka neler yaptığını merak ederdim. Komşuyduk ve Teknik Okul'da, Sistemler Enstitüsü'nde meslektaştık. Ben yirmi beşimdeydim ve o on dokuz yaşındaydı. Lev'e gelince, boş versene, daha okula gidiyordu.

İhtiyar annesi Ester'in ayak işlerini Zoya görür, oturduğumuz dairenin altındaki bodrum katında hiç durmadan dua ederek ölmeye yatmış sıraca hastalığından mustarip hahama her gün yiyecek bir şeyler götürürdü. Oraya yalnızca zemin kattan geçip bizim mutfağın önündeki döner merdivenlerden inebilirdin. Demir basamaklar çoğu zaman incecik buz tabakasıyla kaplı olurdu; bir iki kere ayağı kaydıktan sonra, aşağıya inerken elimi tutması için yaptığım askerce ısrarlara istemeyerek de olsa razı gelmişti. Aslında ayaklarını sağlam basmayı bilmezdi ve o da bunun farkındaydı; çok sonraları, Lev onun mekâna uyum sağlamakla ilgili sorunları olduğunu öğrenecekti, atik tetik değildi, çünkü çocukken nasıl emekleyeceğini hiç öğrenmemişti... Bodruma açılan kapının önünde bana hep minnetle gülümserdi ve kollarımı ona dolamaktan, onunla göz göze gelmekten beni alıkoyan güç ne diye merak eder dururdum, gelgelelim o kuvvet neyse oradaydı işte, etkisini her an hissettirirdi. Geri dönmek istediğin zaman bana seslen, derdim. Seslenmezdi. Ne halde olduğunu görünce, merdivenleri elleriyle dizlerinin üzerine basarak çıktığını düşünürdüm. Derken bir gece bana seslendiğini duydum, şaşkın, boğuk bir sesle adımı söylüyordu. Dışarı çıktım, şaşırtıcı derecede sıcak elini elime aldım.

Lanet olasıca, dedim merdivenin başında. Az kalsın *ben* yuvarlanacaktım tepetaklak.

Hırsla güldü, "Burayı çıktığına göre dağ keçisi falansın herhalde."

Kahkahalarla gülüştük. Kendimden geçmiştim.

İşte, Venüs, çaresiz hayranlığım ansızın şiddetli bir aşka dönüşüvermişti; şeref nişanı gibi taşıyordum onu. Gezgin ozanların bütün emareleri vardı üstümde: Yemeden kesilmiştim, gözüme uyku girmiyordu, durmadan ah çekiyordum. Montague'yü hatırlarsın, *Romeo ve Juliet*'teki babayı – "Işıksız kalan oğlum ağırlaşmış halde eve kapatır kendini." Bu bendim işte, ağırlaşmıştım, inanılmaz derecede büyük bir ağırlık vardı üzerimde. Azgın bir denizle canını kurtarmak için bir saat boyunca cebelleştikten sonra, dalgalardan kaçıp dermansız bir halde kendini kumlara attığında, yerçekiminin muazzam gücünü hissedersin ya hani, işte öyle bir ağırlık. Her sabah yatağımın bu ağırlığı na-

sıl taşıyabildiğini merak ederdim. Şiirler yazardım. Geceleri yürüyüşe çıkardım. Yağmurda, sulu sepken karda ya da (en güzeli buydu) şimşekler çakıp gök gürülderken Zoya'nın evinin tam karşısındaki gölgelerin arasında dikilmekten mutlu olurdum. Panjur açıksa, gelip kapatmasını seyredene dek oradan ayrılmayacağını bilirdin.

Bir keresinde pencere pervazına yaslanmış bir adam gördüm, üstünde koltukaltlarını utanmazca açıkta bırakan bir atlet vardı, çenesini yukarıya kaldırmıştı. Kıskançlık yüreğimi dağlıyordu falan ama, aynı zamanda fena tahrik olmuştum. Evet, öyle. Somurtup derdime yanabilirdim, gel gör ki bu saplantı basbayağı aşağılık bir cinsel istekti. Bir şeyi daha itiraf edeyim, pek inanmamıştım ama, yine de gebelik önleyici abdestle ilgili anlatılanların etkisinde kalmıştım. Gözümün önünden hep aynı sahne geçiyordu – yarı giyinik elleşmeler, tavizler vererek karman çorman bacak arasında iş bitirmeler ve bunun etkisiyle hırıltılı soluk alıp vermeler; bu sahne merdiven aralıklarında, ara sokaklarda, bombalanmış bir yerde ya da bir halının üstünde veya bir masaya dayanırken yaşanırdı – ama ille de bütün aile bireyleri kilitli kapının arkasına yığıldığı sırada olurdu. Tercih edilen ve gerek duyulan cinsel ilişki, yarım dakika süren, ağza alıp "boşaltmaydı". Ve bu son gözlemi (amiyane olsa da yersiz sayılmamalı) bütünüyle pedagojik bir yaklaşımla sana sunuyorum, çünkü en mahrem ilişkileri sırasında kadınların da sosyoekonomik gerçeklere göre davrandığını gösteriyor. Savaş sonrası yıllarında Sovyetler Birliği'nde ağza alıp meni yutmayan kimse yoktu. Hiç kimse.

Bu ufacık coşku patlamasını saymazsak, cinsel atmosfer baskıyla şekilleniyordu: Benim espriden uzak ısrarlarıma onlar bocalayarak teslim olurdu. Dolayısıyla Zoya'nın küçük kulesinde, oradaki o cadı işi, mum söndürme aletinin altında kadının rıza göstermesinden ya da hatta kendini tamamen teslim etmesinden daha fütürist bir şey saklıydı. Kadın şehvetinden bahsediyorum.

"Onunla birlikteyken neye benzediğinden haberin var mı?"

Galiba Lev'di bunu diyen, bir yandan da öfkesini gizlemeye çalışıyordu: Az önce satranç oynama teklifini dalgın, umursamaz bir el hareketiyle geri çevirmiştim. O yüzden kendimi hazırladım.

"İstersen, sana neye benzediğini anlatayım."

On yedi yaşındayken, kız meselelerinde benden daha ileride, daha faaldi. Arkadaşları da öyle. Ayrıca insan kıtlığı sayesinde konut darlığı sorunu az da olsa hafiflemişti; yaşam alanı ve solunacak hava azıcık daha fazlaydı – hoş, kuytu köşelerde verilen perde aralarında türlü Ada'lar ve Olga'larla ne kadar ileri giderdi, hiçbir fikrim yok ya... Çağın temposu hızlanıyor, daha doğrusu hızlanmaya çalışıyordu. Kendini tarihin içinde göremezsin ama oradasındır, tarihin içinde; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devrim, Terör dönemi, açlık, iç savaş, kıtlık, daha çok dehşet, İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen daha çok kıtlıkla birlikte gidişatın değişmeden edemeyeceği duygusu egemendi. Evrensel hoşnutsuzluğun vardığı boyut şöyleydi: Herkes her yerde her şeyden şikâyetçiydi. Hepimiz gerçekliğin değişeceğini seziyorduk. Ne var ki devlet bizim bunu sezdiğimizi sezmişti ve gerçeklik değişmeyecekti.

Pekâlâ, dedim. Neye benziyorum?

Bazen o iyi bildiğim, korktuğum ifade yayılırdı yüzüne – tüm dikkatini bir noktaya toplar, o esnada içinde vahşiliği de barındıran eğlenceli bir tavır takınırdı.

"Vronski'nin Anna'yı bir gölge gibi takip ettiğindeki haline benziyorsun. 'Yanlış bir şey yaptığını bilen zeki bir köpek gibiydi.'"

Lev'in sözlerini olağan bir konuşma gibi aktardım, oysa kekeliyordu. Yazıda kekelemeyi veremezsin. "K-k-köö-köööpek" yazmak hakaret derecesinde üstünkörüdür. Zaten Lev'in o halini *kekeledi* diye tanımlamak yetersiz kaçar. Daha çok konuşma yetisini aniden kaybedişti bu, hatta soluk alma yetisini de. Önce gerilir, kendine duyduğu nefretle gözleri bir anda kıvılcımlar saçar, ardından küçük burnu havaya dikilir ve ıkınıp sıkınmaya başlardı. Kardeşim böyle anlarda hiç iyi görünmezdi doğrusu, hele başını arkaya atıp burun deliklerini arsız bir çift göz gibi sana diktiği zaman. Karşındaki kişi kekelerse yapman gereken

tek şey bekleyip seyretmektir. Çekip gidemezsin. Zaten konu Lev olduğunda onun ne diyeceğini hep merak ederdim. Çocukken bile, henüz kekelemeye başlamamışken, onun neler söyleyeceğini hep merakla beklerdim.

"Evet, korkarım ki öyle," dedi sigarasının külünü silkerken. "Ve zaten kendine bir sevgili buldu çoktan."

Bulduğunu biliyorum, dedim. Aradan çekilsin diye bekliyorum.

"... İşte bu!" dedi büyük bir zevkle (avuçlarını ovuştururcasına). "Böyle görünüyorsun. Kıçına tekme yemek üzere olduğunu bilen zeki bir köpeğe benziyorsun."

Kardeşim erken yaşta başlamıştı sigaraya. İçki içmeye de erken yaşta başlamıştı, kızlarla takılmaya da. Rusya'da giderek her şeye erken yaşta başlanıyor. Kimsenin fazla zamanı yok çünkü.

5

Bok Yiyiciler Arasında

İnsanlar hep bok yiyicilerin gözlerindeki tuhaf ışıktan bahsederdi – o bok yiyici ışıltıdan. O tuhaf pırıltının flörtözlüğünü ve acayip kadınsılığını görmek çok rahatsız etmişti beni. Paskalya'da içkiyi fazla kaçırmış, ne yapacağını kestiremediğin ve yanlış olduğunu bile bile içinden gelen sese –öpüp mıncıklama, çimcikleme arzusuna– kulak vermek üzere olan bir halanın gözlerindeki buğulu parlaklığı andırıyordu. Kaçamak ama ortalığı karıştırmaya da hevesli olan bok yiyici ışıltının söyleyeceği, soracağı şeyler vardı. Ben çizgiyi aştım, derdi. Ve sorardı: Sen niye hâlâ duruyorsun!

Karanlıkta sicim gibi yağmur yağarken sürgülü mutfak kapısının önünde, boy yiyicilerin arasında duruyorduk Lev ile. Yağmur nasıl da inceden yağıyordu, yere düşmüyordu bile, temmuzda ortalığı saran tatarcıklarla titrersinekler misali süzülüyordu havada. Lev'in kamptaki ilk günü sona ermek üzereydi, mutlaka yapmamız gereken konuşma için burayı seçmiştim. Bok yiyiciler, sallanan tek bir ampulün altında son kovaların arka pencereden boşaltılmasını beklerken, belli belirsiz görünüyor, dalgalanıyorlardı. Artık domuzlar yanlarına pek az yanaşır, onlara pek az sataşırlardı, çünkü ne kadar dayak atsalar da bok yiyicileri pislikten uzak tutmanın yolu yoktu. Yaşadıkları yerde, aştıkları çizginin öte tarafında çekilecek çok az fiziksel acı kalmışa benziyordu.

Bok yiyiciler tabakası bile kendi içinde iki katmana ayrılmıştı, Venüs. Kimi bok yiyicilerin tepeden baktıkları başka bok yiyiciler vardı. Bunlar *sürünen bok yiyiciler* olarak tanınırdı... Tatlım, bu ayrıntıları, elleriyle dizlerinin üstünde bok yiyen eğitimli, kültürlü adamların nasıl rezilce eşinip debelendiklerini gösteren ayrıntıları, onların *tuhaflığını* anlamanı istediğim için anlatıyorum. Çılgınca yönlendirilen şiddet, sert bir aşağılanma: Korkunç biçimde tuhaf.

"Bu lanet olasıca yer neden böyle *karanlık*?" dedi.

Soru sormamıştı, şikâyet ediyordu. Coğrafya dersine deli gibi inekleyen Lev, buranın neden karanlık olduğunu bilmez miydi hiç?

"Doğru ya" diye ekledi. "Kutup Dairesi'nde şubatlar böyledir. Güneş martta gösterir yüzünü. Ben ne yapacağım, ağabey? Ne halt edeceğim?"

Bunu bekliyordum. 1937-38 yıllarında onar yıl hüküm giymiş faşistlerin çoğu 1947-48'de alfabe sırasına göre yeniden tutuklanıp bir kere daha mahkûm edilmişlerdi. Ve hepsi Lev'e benziyordu. Daha yaşlı, daha zayıf, daha çılgındılar – fakat hepsi, sefil ayakkabıları (bir teki ötekine uymayan, saçaklanmış ip ve araba lastiğinden, her biri köpeğin ağzına layıktı), yarısı kopup gitmiş kitabı, yırtık pırtık ceketiyle gözlerinden *zekâ* fışkıran Lev'e benziyordu. Ve hep kırık gözlüklerinin üzerine titriyorlardı. Yeni gelen faşistlerse Kızıl Ordu'da beş yıl geçirmiş askerlerdi. Bizim için kampın anlamı daha çok savaşmaktı, arada şaşırtıcı tek bir fark vardı. Biz faşistlere karşı savaşmıştık, düşmanımızdı faşistler. Sonradan, artık kendi faşistleşen Rus devleti, bize *bizim* faşist olduğumuzu söylemişti, bu gerekçeyle bizi yakalayıp tutsak ediyorlardı. Dünyanın sırtından fırlatılıp atılması gereken düşman biz olmuştuk şimdi. Senin ve arkadaş çevrenin kendilerine acıyanlara çok hoşgörülü davranmanız dikkatimi çekti, bu nedenle başka söyleyeceklerim de olacak. Bu tersine dönmüş durumu kolay kolay unutamamamın nedeni, savaşta edindiğim yaralarımın eylülden hazirana kadar soğuk havalarda zonklamasıydı. Ama kendime acımam doğru olmaz, sulu

göz olmamalıyım. Yapmamam, olmamam gereken başka şeyler de var – ne haşin herifin teki olmalıyım ne de bir kurban. Ve öfkeli olmamalıyım. Ya da samimi. Bunu becermek daha kolay. Amerikalılar samimidir, keyifleri yerindeyse Ruslar da samimi davranırlar. Hoş, ben daha matrak kültürleri ve kocamış hiciv ustalarını yeğlerim, bunları Avrasya düzlüğünün kuzeybatı eteklerinde bulabilirsin.

Ne işle meşgulsün, diye başlayacak oldum. Buna da sıra gelecek. Ama ondan önce – söylemeyecek misin?

"Neyi söylemeyecek miyim?"

Bal gibi biliyorsun: "Bir yanlışlık olmalı" veya "Keşke birisi çıkıp Yosif Visaryonoviç'e anlatsa."

"... Ne bok yemeye söyleyecekmişim? *Kotaya* göre tutukluyorlar. Olay bu. Kalıbımı basarım böyle."

Haklıydı Lev. Terörü yönlendiren şey de kotaydı: Şu ya da bu bölgeden ve sosyal gruptan şu ya da bu kadar insan, falan oranda, filan kotaya, falanca kurallara göre en az...

"Ne oldu biliyorsun" dedi. "Sen de ben de köle olarak satıldık. Bütün o soruşturmalar, itiraflar, belgeler, hepsi palavra. Köle satışı böyle işliyor. Çok romantik geliyor kulağa değil mi, köle olarak satılmak..."

Sağına soluna baktı. Hayır, Norlag'ın, Predposylov'un romantik bir yanı yoktu hiç.

"Diyeceğim, insan sıcak bir yer bekliyor. Yüce İsa."

Lev on dokuz yaşındaydı. Daha şimdiden benden çok şey görüp geçirmişti (yakında anlaşılacağı üzere benim kafam siyasete basmıyordu). Şimdi geçmişi düşününce, küçük kardeşin ağabeyden daha fazla şey gördüğünü fark ettiğimde yaşadığım korkuyu hatırlayabiliyorum. Satranç oynarken kafama dank etmişti. Kendimi düzen, diziliş ve hamle açısından çok daha güçlü kuvvetlerin karşısında bulmuştum. Zaten Lev genel kanının, genel havanın hep uzağında dururdu. İşine gelmediği zamanlar dışında kafasına yatmayan hiçbir şeyi yapmazdı. Hesaplamalarını hep kendi yapardı. Altdudağını gerip dışarı büker, hafifçe ağzını çarpıtır, gözlerini aşağı çevirir ve hamlesini hesaplardı.

Hangi cezaevi olduğunu sordum.

"Butirki."

"Butirki harika bir yer, değil mi?"

"Harika. Benim hücremde üç Kızıl profesör, iki besteci ve bir şair vardı. Bir de muhbir elbette. Orada bulunmak benim için onurdu. Butirki harikadır."

Güzel. Neler olmuştu peki? Daha öncesinde.

"Bildik hikâye. Okulda dersteyken dışarı çağırdılar. Çok naziktiler. Arkasından, iki hafta boyunca gün aşırı lağıma gidip bok yemem gerekti."

Karanlığın içinden bir bok yiyici bize doğru geliyordu, derken sarılı kolunu kaldırarak geri çekildi. Sordum Lev'e:

Neyle suçladılar? Yoksa seni itham etmediler mi?

"Etmezler mi hiç." Burnundan hafifçe hava çıkardı. "Suçum Amerika'ya övgüler düzmek."

Bunun bir suç olduğunu adım gibi biliyordum, birkaç fıkrası olan bir maddeye bağlıydı. Yakın zamanda getirilmiş pek çok faşist de işlemişti aynı suçu – Amerikan Demokrasisini Övmek, Amerikan Teknolojisini Övmek, o da değilse Amerika'nın Önünde Küçük Düşmek. Ya da Batı'nın Önünde Küçük Düşmek. Şimdiye aramızda Batı'yı şöyle bir görmüş olanların sayısı az değildi ve oranın harabeleri bile bizi küçük düşürüyordu her nasılsa... Norlag'da çok sayıda *Amerikalı* vardı, aralarında bir de *Amerikan* Amerikalı bulunuyordu. Pasaportuna mührü basan Komünist Partili herife, buraya Sovyet deneyimini yaşamaya geldiğini, bu uğurda yaşam standardının düşmesine tamamen hazır olduğunu söylemişti. Aynı gün ona bir *çeyrek* layık görüldü – yirmi beş yıl.

Amerika'yı *övüyor* muydun peki?

"Hayır. Amerikalar'ı övüyordum. Kitty ile kuyruktayken Amerikalar'ı methediyordum."

Sonra uzunca bir süre yapmayı beklemediğimiz bir şey yaptık: Güldük, kahkahalarımız buhar olup uçuyordu. Anlamıştım. "Amerikalar" biz kardeşler arasında, Zoya'nın takma adıydı. Bu isim *cuk* oturmuştu ona, yürüyüşünü tanımlıyordu. Bak, Venüs, iki kıta arasındaki mekân ilişkisini en iyi canlandıran kişi, sürgündeki Nabokov olmuştu: Büyük bir çadırın tepesine gerilmiş trapezde iki figür, biri diğerinin altında, havada ters parende atmış doğruluyor. Zoya'nın yürüyüşü de pek güzel

ifade ediyordu bunu, kuzeyle güney arasındaki baş döndürücü parçalanma onda, Panama Kanalı kadar incecik belinde somutlaşıyordu. Kitty ailedendi. Lev'in kanından gelen bir kardeş, tıpkı öbür kardeşi Vadim gibi.

Ya Kitty, Amerikalar'ı kötülüyor muydu?

"Eh. Biraz. Olay basitçe şu, Zoya yüzünden Kitty kendini kurşunkalem gibi hissediyor. Yok. Şili gibi hissediyor. Böyle demiştim ona. Amerikalar'ı kıskanıyorsun çünkü sana kendini Şili gibi hissettiriyor."

Kitty'nin Zoya'ya düşkün olduğunu sanırdım, dedim.

"Kitty ona kancayı takmış. Ama Zoya'nın beni mahvedeceğini söylüyor. Kasten değil. Ama eninde sonunda olacak."

Bunu hep aklımda tutacaktım. Ta en başından Zoya'nın şairleri yok eden biri olduğunu saptamıştım, bu aşamada Lev'in umudu da (Akmeist veya Mandelstam akımından) bir şair olmaktı bir bakıma... İçeride bir patırdı koptu, arkasından sesler duyuldu. Bok yiyiciler başlarını kaldırdılar, ağızları incecikti, gözleri gülüyordu.

Lev, "Şili" dedi birden. "Karayla bağlantının Şili'den daha az olması için *ada* olman gerekir."

Burnunu çekti, mendille sildi, omuzlarını gevşetti. Üstdudağı bir an için gagaya benzemişti, bakışları tedirgindi: Olduğu gibi görünüyordu – saldırıya açık sözler edince gülünç duruma düşmekten korkan bir delikanlı... Coğrafya, Lev'i heyecanlandıracak kadar ciddi bir konuydu. Bir gün şöyle demişti, hatırlıyorum, "Okyanusların kralı Pasifik'tir. Atlantik onun yanında *boğaz* gibi kalır." Ayrıca Rusya'nın coğrafyası hakkında, ülkenin tarihini ve kaderini nasıl belirlediği hakkında bir teori geliştirmişti. Ah Venüs, biz *iyi* çocuklardık aslında. Annemizin ilkokul öğretmeni olduğunu sana söylemiştim galiba. Bambaşka bir insandı annem: Okul müdüresiydi. Bu da onu gaddar denecek kadar hırslı biri yapmıştı. Durup dururken, "Siz *zekisiniz*!" diye avazı çıktığınca bağırırdı bize. "Siz devlete değil *millete* hizmet ediyorsunuz!" Biz buyduk işte, Lev ile ben, kitaplarımızla kalın dergilerimiz, temel Almanca, İngilizce, Fransızca bilgimiz, kocaman satranç taşlarımız, haritalarımız ve grafiklerimizle haşır neşirdik.

Daha önce de planladığım gibi, ona Cehennem'e geldin sen, dedim. Bunu anlatmam gerekmiyor herhalde. Burada insan insanın kurdudur. Ama işin komik tarafı ne biliyor musun, her yerde de durum aynı.

"Hayır, değil. Her yerde durum aynı değil."

Evet öyle. Vad yüzünden buradasın, haksız mıyım?

Vad, Vadim, Lev'in ikiz kardeşiydi (çift yumurta ikiziydiler; birbirlerine hiç benzemezlerdi), kötü niyetli, yengeç gibi yanaşan, dolaplar çeviren ve annemin kendini yelpazeleyip perçemlerini kaşlarından çekerken söylediği gibi "*çok* sosyalist" biriydi. Vad'ın on beş yıl boyunca başlıca merak ve uğraşı Lev'e eziyet etmekti. Sen de vur, karşılık ver, derdim Lev'e. Elini korkak alıştırma. Lev de karşılık verirdi. Gelgelelim, yumruğunu bir kez hava salladıktan sonra kıvrılır, cezasına katlanırdı. 1948'de Vad askerî bir siyasetçiydi, daha gençti ama çok faaldi, Doğu Almanya'daydı. Tesadüf işte, ikiz kardeşinden çok bana benzerdi. Aile arasında herkesin bildiği bir gerçek vardı, Vadim daha ana rahmindeyken acımasızlığını göstermiş, Lev'e omuz atarak güzel olan ne varsa mideye indirmişti.

Ona darbeyi indirip vurmaya devam ettiğin gün gelene kadar, dedim, ne değişti?

Bok yiyiciler birer ikişer kendi mıntıkalarına dönmeye başlamışlardı. Geride kalanlardan bazılarının dönekler yüzünden ve umutlarını toptan yitirdikleri için cesaretleri kırılmıştı; öbürleri gözlerini kırpıştırmakla meşguldü – aslan payının hayalini kuruyorlardı hırçın bakışlarla...

"İçerideyken başka biriydim" dedi Lev.

Kahretsin, dedim. Daha yeni çakmıştım. Kekeç konuşmana ne oldu? Nereye gitti?

Kafasını sallayarak doğrularken yay gibi gergindi, "Onun sayesinde gitti. İlk geceden sonra sabah uyandığımda artık kekelemiyordum. Düşünebiliyor musun? Ne anlama geliyor bu, biliyor musun? Ölemeyeceğim demek bu. Henüz değil."

Hayır, ölemezsin. Henüz değil.

Venüs, sevdiğim kadının, kekemeliği iyileştiren Zoya'nın kocasıyla böyle sakin ve yapıcı bir havada, kardeşçe sohbet ederken ona böyle büyük bir nezaket göstermem karşısında hayret-

ten ağzın açık kalmıştır herhalde. Doğrusunu istersen, şok geçiriyordum. "Hâlâ şokta" değildim, ne de olsa daha yeni giriyordum. Bir aydan fazla sürecekti bu şok hali, çareyi keyif veren ilaçlarda arayacaktım. Bunlar ahlaki olarak bana iyi geliyordu. Gel gör ki etkileri geçince durumum eskisinden beter oluyordu.

Burada *herkes* Vad, dedim. Eline bir somun anahtarıyla tornavida almış birer Vad hepsi. Üstelik buna alışman için önünde on beş yılın da yok şimdi. On beş saatin bile yok. Yarın sabah vakit doluyor.

Soluğum havada donup kalmıştı. Haziranda bile insanın nefesi kocaman ve ateşi körüklenmiş bir puro içercesine tüterdi. İki metre kadar uçar, gerisingeri gelerek bulut gibi başınızı sarardı o nefes.

Mutfaktaki son lamba sönmüş, içerideki son kapı güm diye kapanmış, ayak altında dolaşan son bok yiyici de pençelerini suratına kapayıp ağlayarak uzaklaşmıştı.

Sana ne yapman gerektiğini söyleyeyim, dedim.

"Anlat bakalım."

Anlattım. Sonra da ekledim, yirmi yaşlarını senin için feda ediyor, dedim. Olacak şey değil. Bunu düşün. Ve hava bu kadar soğukken, kar yeme sakın. Dudakların, dilin kan içinde kalır. Kar, adamı yakar.

Zoya ile aramda olanların nasıl sonuçlandığını şimdi kısaca anlatacağım. Amerikalar önünde nasıl küçük düştüğümü şimdi kısaca anlatacağım.

20 Mart 1946 günü sabaha karşı bir buçuk sularında, külah çatılı tavan arasında baş başa kalmıştık.

Aslında yukarı çağırmamıştı beni. Zoya'yı görmeye gelen bir grubun peşine takılmıştım. İyi Komünistler değildik artık; ama cemaatleşme konusunda kimse elimize su dökemezdi. Cemaat: Rusların başlıca gücüydü, devlet bundan korksa da, nefret etse de böyleydi. Ruslar birbirlerini kollarlardı. Başarılıydılar bunda... Paltolarımıza sarınıp oturmuştuk. Ne bir ısıtma aracı vardı ne de aydınlatma. Yiyecek de, içecek de yoktu.

Hatırlıyorum, bir kesekâğıdı dolusu nereden geldiği belli olmayan portakal çayımız vardı ama suyumuz yoktu. Az sonra kesekâğıdındakilerin havuç kabukları olduğunu gördük. Oturup yedik. Oradakilerin hepsinin yaşı benden küçüktü; az konuşmamı istiyorlardı galiba. Belli olup olmadığına, aşikâr olmasına aldırmıyordum – kararlıydım, orayı en son ben terk edecektim.

Çünkü şimdi vaktimin dolmaya başladığını hissediyordum. Zoya bir şey yapmıştı o gün, bir şey söylemişti, öyle bir şeydi ki bu, mutlaka onun tutuklanmasına yol açacaktı, en azından benim değerlendirmem bu yöndeydi. Sana önemsiz gelebilir, Venüs; oysa önemsiz değildi. Enstitüde herkesin dilindeydi. Zoya son dersten sonra Komsomol'un, yani Komünist Gençlik Birliği'nin genel kurulunda boy göstermişti. Komsomol'un toplantıları hâlâ gözümün önünde: Alkol karşıtı gösterilerle Nürnberg Mitingi arasında bir ortam getir gözünün önüne. Toplantı çıkışında Zoya, herkesin duyabileceği bir sesle, iki saatlik açılış konuşması boyunca (tam başlığı da aklımda, Anarko-Sendikalist Sapmanın Alçaklığı ve Madencilik Enstitüsü'ndeki Parti Toplantısı Hakkında Kent Yönetim Komitesi Kararı") sıkıntıdan kıçım uyuştu, demişti. Yok, hayır, olur muydu hiç, hayır, hayır, böyle bir şey *söylenebilir* miydi? İki misli kışkırtıcıydı, hoş, Zoya'nın kendisi üç misli tehlike altındaydı – sıkılması, kıçı ve Yahudiliğiyle. O gece sokaktan ne zaman bir otomobil ya da kamyon geçse, işte, diyordum içimden, geldiler. Buradalar.

Birkaç gün önce Enstitü'ye kadar Zoya'ya eşlik ederken bisikletiyle yanımızdan geçen bir adam içinde *Pis Yahudi* sözcüğü de geçen bir şeyler söylemişti. Tam olarak ne dediğini sordum.

"Saman kafalı pis Yahudi" dedi umursamazca.

Yolumuza devam ediyorduk. Sık olur mu bu?

"Ne isterdim, biliyor musun? Amerika'da sıradan biri olarak yaşamak. Keşke Amerika'da yaşayan bir Yahudi olsaydım – amma fiyakalı olurdu. Ne kadar sık olduğunu sordun. Bir hafta boyunca kimse sataşmaz. Derken bir bakarsın haftada dokuz, on kez olmuş."

Üzgünüm.

"Kabahat *sende* değil ki."

Faşizme karşı yürütülen savaştan sonra Sovyetler Birliği'nde tuhaf bir şey olmuştu: Faşizm. Faşizm derken, *halk* (Büyük Ruslar) kavramının olmadık biçimde öne çıkmasını kastediyorum, buna olmadık biçimde artan bir yabancı düşmanlığı da eklenmişti. Yahudi kıyımı yoldaydı. Dolayısıyla Zoya'nın benimle samimiyet kurmasının, mantıklı, sinik sebepleri vardı. Bohem kafadarlarınla, hele Yahudi arkadaşlarınla düpedüz gönül ilişkileri yürütmek başkaydı, uzun boylu, yakışıklı, göğsüne madalya ve ağır yaralandığının emaresi sarı rozet takılmış bir savaş kahramanıyla sıkı fıkı arkadaş olmak başka. Bunlar tatsız konular elbette. Canım, sana anlatmamın nedeni şu: Devletçi sistemleri, onların ne anlama geldiğini anlamanı istiyorum.

Sırtımı pencereye vermiş oturuyordum, ayışığı arkamdan geliyordu. Duvarlar karanlıkta soluk alıp veriyor ya da ıslık çalıyordu. Elimi uzattım – bir kostüm (kadife), devekuşu tüyleri, püsküllü bir def. Arkadan vuran ışık sayesinde Zoya'yı seçebiliyordum, en ince ayrıntısına kadar benzersiz bir tavırla tek başına ve bütün olarak karşımdaydı. Neresinden bakarsan bak, tepeden tırnağa duygu yüklüydüm. Ruslar arasında görülmedik bir durum olsa da annem beni yetiştirirken Yahudi düşmanlığının aşağılık bir tepki olduğunu öğretmişti; ülkemden öyle utanıyordum ki savaş anılarım çoktan lekelenmişti. Aynı zamanda Zoya'ya olan hayranlığım yüzünden aklım başımda değildi – sokakta gözünü kırpmadan dolaşması, herkesin, zihninde bohçasını koltuğuna verdiği bir sırada gösterdiği direnç. Sende böyle bir bilincin temeli var, Venüs, ama bende yok; öteki olmanın ne demek olduğunu bilmem ben. Yine de anı yazarları sayesinde acının, koluna sapsarı, altın renkli krizantem sarısı yıldız takmanın fiziksel acısını bizler de biliyoruz. Oysa sen etinde taşıdın o yıldızı... Sovyet Yahudilerinin yarısını Almanlar öldürmüştü. Sağ kalan yarısına da Ruslar gözlerini dikmeye başlamıştı. Tepeden inme bir hareketti bu, fakat kökleri tabanda, ta derinlerdeydi.

Zoya kapıda sondan bir önceki konuğunu uğurluyordu (bastıramadığı esnemeleri yüzünden vedalaşma sık sık bölünmüştü). Bunca zamandır nasıl oldu diye sorup durdum kendime – nasıl kalmıştım orada, birine beni incitme gücünü nasıl

vermiştim? Her zamankinin aksine salyalarım akmıyordu, ağzım dilim kurumuştu – karşılıksız aşk çekenlerin ağzı dili cayır cayır yanar ya. Harekete geçecektim yine de, hamlemi yapacaktım; bana Rusya yardım edecekti. Bunu unutma, dipte çalkantı başlarsa, ülke çamura bulanıp karanlığa doğru yol alırsa, olup bitenleri dehşet gibi değil, gerçekdışı olarak algılarsın. Gerçeklik ağırlığını yitirir, her şey mübah olur. Kalktım. Kalktım ve ona sokuldum.

Elini göğsüme koyarak daha fazla yaklaşmamı engelledi, ama öpmeme ses etmedi, daha doğrusu katlandı; buna rağmen ağzını kaçırırken altdudağımı bir saniye kadar dişlerinin arasında tuttu, gözlerini dalgın dalgın yana devirdi; zihninde tartıyordu fakat uzun sürmedi. Ben bir çift söz ettim, o da bir çift laf söyledi. "Beni korkutuyorsun..." dedi. Bunun romanlarda rastlanan, duygusal bir isyana kışkırtma girişimi olduğu düşünebilirsin. O zaman ben de öyle sanmıştım. Gelgelelim dudaklarımın tadından hoşlanmadığını da içten içe biliyordum.

"Affedersin."

Ellerimi nereye koyacağımı bilemeden birkaç saniye olduğum yerde kalakaldım. Daha sonra ben, erkek cüssemi olanca gücüyle kullanmak bir yana, göğsüne madalya takılmış bir tecavüzcü olan ben, her türlü yaltaklanmaya, yalan vaatlere, rüşvet ve şantaja başvurarak her hafta bir kadının işini bitiren ben, bir güvercin misali üveyerek Zoya'nın avuçlarını öptüm, derken sendeleyerek merdivenlerden aşağı döne döne bitmek bilmeyen bir inişe geçtim.

Zoya için gelmediler elbet. Benim için gelmişlerdi. On hafta sonra bana ceza olarak on yıl verdikleri zaman, bunu başıma gelen en kötü şey olarak görmediğimi anla.

Buradaki ilk sabahıydı Lev'in, havalandırmaya çıkmıştı.

Nefesleri havada fır dönen, gözleri gülen bok yiyicilerin arasında dururken böyle demiştim. Yüreğinde canilik bulamazsan gidip sen de onlara katılabilirsin, dedim. Ondan istenen şeyin cinayet işlemeyi kabullenmek olduğunu söyledim.

Avludaki Lev böyleydi işte. Şimdiden tuğla gibi kıpkırmı-

zıydı yüzü, alnı yarılmış, dudağı patlamıştı. Beceriksizce yapılan kelle sayımı (sürekli yeniden, yeniden sayarlardı) sırasında onun birliğindekilerin, o güçlü kuvvetli birliğin adamlarının kimi koşuyor, kimi hiçbir şey yapmasa bile en azından kollarını sallıyordu. Lev ise kolları başının arkasında birleşmiş, bacakları iki yana açık halde zıplıyor, bacaklarını kapayıp kollarını iki yanında birleştiriyordu.

İKİNCİ KISIM

1

Dudinka, 2 Eylül 2004

"Pis moruk" deyişinin iki anlamı var, bunlardan biri gerçekten pislikle, pis olmakla ilgili. Gemideki pis moruk, tam da böyle bir pis moruk. Ancak öbür anlamıyla pis bir moruk da olabilir, yine de iki anlamı bağdaştırmak bana zor geliyor. Şimdi, söyle bana Venüs, sence bu pis moruğun yolundan gitmek, neden cazip geliyor bana? Gün geçtikçe, her gün banyo yapmaktan ve tıraş olmaktan nefret ediyorum ve kirli çamaşırlarımı plastik torbalara tıkıştırıp üstüne "4 çift çorap" yazmaktan nefret ediyorum. Geçen gün ayak tırnaklarımı *bir kez daha* kesmem gerektiğini fark edince, az kalsın gözyaşlarına boğulacaktım. Gerçek bir pis moruk buna aldırmazdı. Bu kadar açık, bu kadar cesurca, bir o kadar küstah, bir o kadar kibirli. Bu pis moruğa bayağı hayranlık duyduğumu anlıyorum. Yemek artıklarıyla kaplı sakalı, leş gibi kokan nefesi, çürümeye yüz tutmuş kat kat paltosu, *diğer* herkesin sorunudur onun için. Önünde giden ve arkasında iz bırakan koku ışık hızıyla yayılır: Yemek salonundan içeri girmesine daha kırk adım kala alırsın o kokuyu. Kabahatli değilmiş, masummuş gibi davranır. Temizdir o: Gizemli biçimde, temizdir gerçekte. Dün gemiden indi; epey uzaktan gördüm onu, bindiği filika, sisin içinde ilerleyerek –sise o sebep olmuştu belki de– batı yakasının eteklerine gizlenmiş konserve balık fabrikasını andıran bir yere doğru uzaklaşıyordu.

Kadınlar aldırmaz buna çünkü banyolarla duşlar en azından "harika ve sıcacıktır" (İngiliz bir bayan arkadaşımın sözleri bunlar, tanışacaksın onunla); ilginçtir, kadınlar sıcağı çok sever ama soğuğa karşı da hoşgörüyle yaklaşırlar. Fakat sanırım, pis olmama meselesi erkeğe gına getiriyor artık. Diğer yandan, bunun gerekli olduğunu, günden güne daha da gerekli hale geldiğini görüyorum. Seksenli yaşlar "biterken": Bu da tatsız çağrışımlar yapıyor. Biterken, sona ererken – hangisi olursa olsun, fark etmez. Seksen altı yaş, kulağa asla hoş gelmeyecektir.

Her paragrafta aşağı yukarı üç kere sayfanın başına döndüğünü görüyorum. Bunun tek nedeni anafikrin şaşmadan marazî olması ve genelde gösterdiğim başarısızlık değil, üstelik performansım gittikçe başarısız hale gelmeye mahkûm. Hayır, bir an önce doğrulama ve sonuca varma merakımdan, genelleştirme arzumdan bahsediyorum. Sizinkiler genelleme yapmaktan öyle korkarlar ki, açıklayıcı bir cümle kurmayı bile beceremezler. "Dükkâna mı girmişim? Portakal suyu mu alacakmışım?" İşte böyle, bırak varsayım olarak kalsın – sözü edilen olay çoktan yaşanmış da olsa. Aynı şekilde bir eski tüfeğin "Anlıyorum" ya da "Demek öyle" dediği yerde sen "Pekâlâ" diyorsun. "Adım Pete mi?" "Pekâlâ." "Ohio'da mı doğdum?" "Pekâlâ." Söylediğin pekâlâlar şu anlama geliyor: İstisnasız herkese aynı davranıyorum. Beni kimse *henüz* rencide etmiş değil. *Şimdiye kadar* hiç kimse tarafından küçük düşürülmedim.

Genellemek, klişeleştirme çabası gibi görünebilir – ve bu bize uymaz. Bense tam karşı görüşteyim. Genelleme yapmaya bayılırım. Ne kadar kapsamlı olursa o kadar iyidir. Geniş çapta genellemeler uğruna adam öldürmeye hazırım.

Olur da birisi soracak olursa, senin ideolojinin adı Batıcılık. Burada hiç işine yaramaz.

Şimdi, öğle vakti yolcularla mürettebat Dudinka'da sayıları izin verdiğince coşkulu zafer gösterileriyle *Georgi Jukov* gemisinden iniyorlar. Yapılan anons sağır edercesine patlıyor kulaklarımda, akşamdan kalma halimle oflaya puflaya ama azimli asker adımlarıyla borda iskelesinden aşağı iniyorum. Limanlarda manzara

şöyledir – çılgın bir mızıka bandosu sıralanır, ellerinde borularla kıvrık borazanlar, kornalar ve sis düdükleri, daha arkada da varillerden bozma davullar.

Burası başka ama. Pas kırmızısı Mars'a benziyor, çeşitli renk ve yoğunluklarda. Bazılarının rengi kayısıya çalmış, üzerlerindeki pütürlerle pürüzler silinmiş. Diğerleri atardamardan yeni boşalmış, henüz pıhtılaşmış kanı hatırlatıyor. Pas köpürüp kabarcıklanıyor, teknenin alabora olmuş gövdesi kişisel bir öfkeyle sudan bakıyor; gören de oksitlenme başkasının üstüne atabileceğin bir suç sanır.

Bastonumla yalpalayıp iki yana sallanırken gülünç sayılabilecek akıldışı korkuları karşılamak için Yunancadan gelme sözcükleri düşünüyorum, çoğu saçma sapan denebilecek koşulları tarif eder: Antofobi (çiçek korkusu), pogonofobi (sakal korkusu), deipnofobi (akşam yemeği korkusu), triskaidekafobi (on üç sayısından korkma). Evet, bunlar hassas ruhların korkuları. Bir de pas korkusu var (iyofobi); galiba benimki bu. Bende iyofrobi var. Hepten saçma –ya da yekten akıldışı– olduğu için bu durum artık beni etkilemiyor. Pas, insanın başarısızlığının sonucudur. Projenin, girişimin, deneyin başarısızlığı: Başarısızlığa uğramış, vazgeçilmiş ve sonradan pisliği kaldırılmamış.

Kendi kendine tatmin olmanın sarhoşluğu: Hayatının sonu yaklaşırken *o* hale girersin. Benim içinde bulunduğum hale değil. Böylesine korkutucu görünen şey ölüm değil. Beni korkutan şey, hayat, kendi hayatım ve onun nasıl bir kılığa bürüneceği.

Cebimde okunmayı bekleyen bir mektup var.

Büyük yanlışlar – bunları artık bir yere gömme noktasına gelirsin. Sonra ufak tefek yanlışlar kıpırdanmaya, minicik dişleriyle etini ısırmaya başlar.

Şimdi beni huzursuz eden 1930'lardaki devlet güdümlü namus budalalığı. Ergenlik çağımdaydım, hayata çok daha iyi bir başlangıç yapabilirdim. Katya ile birlikte uçurma uçurduğumuz, Maşha ile mantar topladığımız, Bronislava ile karda kızakla kaydığımız günleri sevgiyle hatırlıyorum – ilk öpüşme, ilk aşk. Ama devletin bunlara tahammülü yoktu. "Özgür aşk"

resmî olarak bir burjuva kokuşmuşluğu diye görülürdü. Hoşlarına gitmeyen "özgür" sıfatıydı aslında. Aşktan da hoşlanmazlardı zaten.

Daha bu yıl çıktı ortaya – Yosif Visaryonoviç'in sarayındaki cinsel ahlak anlayışının neye benzediğini gördük. Devrim enerjisinin erotik bir yanı olduğu da haliyle ortalığa döküldü. Kısaca, Kremlin çevreleri zina ve ortakçılık yuvasıydı.

Tıpkı yiyecekler ve içinde nefes alınıp yaşanası yerlerde olduğu gibi. Onlar bunlara sahip olabilirdi. Biz olamazdık. Neden peki? Seks sınırlı bir kaynak değil ki; özgür aşkın da bedeli yok. Ne var ki devlet, Rusya'nın cinselliğe dair bilgilere yabancı olduğu izlenimini uyandırmak istiyordu, galiba Nikita Sergeyeviç'ti bunu söyleyen. Şöyle sorulabilir: *Bu* da şimdi ne demek oluyor?

Rıhtımda minibüslerden oluşmuş küçük bir filo Predposylov'a gitmek için sabırsızlanan yolcuları bekliyor. Yok, kalabalık değiliz, sayımız acınası derecede az. Kamarot samimiyetle omuz silkerek Gulag gezisinin her zaman para kaybettirdiğini söylemişti; sonra da sıkıcı olduğunu ima edercesine esneme taklidi yapmıştı. Aynı şekilde, başkentten gemiye bineceğim yere uçakla gelirken hosteslerden birinin benden bahsederken (başka bir kabin görevlisiyle birlikte içkimi hazırlıyordu) "2B'de oturan sıkıcı Gulag budalası" dediğini kendi kulaklarımla duymuştum. Rusya'da ilgisiz kalınan köleliğin –doğru, ta 1987'de kaldırıldı– turistler arasında da aynı ilgisizlikle karşılandığını bilmek güzel. Hostesin üzerine çullanmadım tabii. Bu günlerde uçakta arbede çıkarmayı bir dene, anında kafana on beş mermi yersin. Fakat müşfik kamarot (biraz sarsılıp, biraz aydınlanarak) karşısında hâlâ lanet okuyup gözyaşı döken, hâlâ nefret ederek içi sızlayan biri olduğunu artık biliyor.

Vedalaşıyoruz, şimdi rıhtımda tek başımayım. Kutup dairesindeki şehre ilk nasıl gittiysem yine aynı yoldan gitmek istiyorum, trene biniyorum. On, on beş dakika homurdandıktan sonra (ama pazarlığa girişmeden) makul ölçüde ayık bir liman görevlisini beni kamyonetiyle istasyona götürmeye ikna ediyorum. Derdim ne benim – bunca küfür ve bahşiş niye? Örnek bir

davranış sergilemek istiyorum belki de. Sık sık ölçüyü kaçırıyorum, doğru; ama hiç olmazsa telafi etmekte gecikmiyorum, ben nakit para biçiminde özür dilerim.

Kararsız Kutup ışığı vücut saatimi ya fazla hızlı döndürüyor ya da fazla yavaş; her gün uykuya daldıktan birkaç saat sonra uyanmışım veya utanç içinde aşırı uyumuşum hissine kapılıyorum. Taşıtların renkleri de pek doğru görünmüyor gözüme, her yerdeki renklere benziyorlar ama gün ağarırken sokak lambası altında kalmış gibi görünüyorlar. Akşamdan kalmışlığım bir türlü geçmek bilmiyor. Bütün binalar, orta yükseklikteki apartmanlar küçük sütunların üzerinde sapasağlam duruyor, kazıklar buz tabakasına ve ana kayaya çakılı. Burası alçacık tavanlı yeraltı kanalları diyarı.

Rusya'nın yazgısıyla ilgili Lev'in coğrafi teorisi sadece ona ait değildi, aklı başında tarihçiler bugün bu teoriyi ortaya koyuyorlar. Uç değerlerdeki sıcaklıklara, verimsiz topraklara sahip, güneydeki ticaret yollarıyla arasında uzak mesafeler olan, buzdan başka bir denizi bulunmayan Kuzey Avrasya düzlüğü; bir de dayatmacı ve kendini korumacı yayılma politikasıyla, yirmi milletten oluşan kara imparatorluğuyla, kıta boyunca uzanan sınırlarıyla Rus devleti: Bunlar birleşince aşırı baskıcı bir merkez, geniş ve her an tetikte bir bürokrasinin varlığı da kaçınılmaz hale geliyor – aksi takdirde Rusya darmadağın olur.

Galaksimiz de aynı durumda, çekirdeğinde bulunan her biri güneş sistemi kadar büyük muazzam kara delikler, onu merkeze çeken çevresindeki karanlık madde ve karanlık enerji olmasaydı, galaksimiz de paramparça olurdu.

Bu açıklama kardeşime cazip gelmişti, gerekçesini "ölçüsü uyuyor" diye açıklıyordu: Kıtayla aynı boyutlardaydı. Kafamızı iki yana sallayıp bu fiziğin işi diyebiliriz. Coğrafyanın işi.

* * *

Uçuk mavi sıvası ve krem rengi ahşap pencereleriyle tren istasyonu bir yazlık evi çağrıştırıyor, ancak beklerken oturduğum bar anlamsız biçimde hıncahınç dolu (yolcularla değil, yer-

li halkla), bu da beni rahatlatıyor. Şimdiye kadar Dudinka'da tek tük insan olması, bende boşluğa düşmüşüm ya da her an uçacakmışım gibi duygular uyandırmıştı. Ayrıca 1946'da buraya ilk gelişimden kalma anılarım, insan sıkışıklığı, akıl almaz kalabalık, itişip kakışmayla dolu korkunç bir rüyadan farksızdı.

Yüz derecelik Kuzey Kore mamulü bir litre votkanın su gibi bir litre Rus birasından daha ucuz olduğunu fark ediyorum. Diğer yandan müşterilerin oloroso ya da sertleştirilmiş şaraba ("tatlı beyaz") düşkün oldukları belli. Oloroso, ayyaş içkisidir, ama Jerez'den gelmez bu meret. Dostoyevski'nin talihsizce alkole boğulmuş bir sofraya "memleket mahzeninin en sert beyaz şarabından bir şişe" eklerken yaptığı ayrım budur.

Akşamdan kalma halim iyice kötüleşiyor. Yoksa akşamdan kalma halim gittikçe güç kazanıyor mu demeliydim? Ne de olsa bu halim bana çok iyi geliyor. Daha fazlasını istiyorum, daha fazlasına ihtiyacım var oysa on beş yıldır *sarhoş* olmamıştım. Hatırlıyor musun? Bir pazar günü öğleden sonra yatakta uzanmış, sessizce ölüyordum. Arada bir *su* diye fısıldıyordum – Rusça. Düpedüz hayvani bir ihtiyaçtı. İçeri girdiğinde bacakların tutulmuş, başın öne eğik, pürdikkattin: İki elinle tuttuğun yarım litrelik bardaktaki berrak sıvıyı bir damlasını bile dökmeden getirmiştin. "İşte" dedin. Pörsümüş kolumla uzanmıştım. Derken: "*Votka* getirdim." Bana diktiğin zekâ fışkıran hain bakışlarını soğuruyordum. Annenle evlenmiştik o zaman. Sen dokuz yaşındaydın.

Duvarın yüksek bir yerine monte edilmiş televizyon ekranında E-harfi şeklindeki tuğla binanın bildik, ürkütücü görüntüsü var. Tam yaklaştığım sırada bir yalan daha duyuyorum: Okula baskın yapılması yönünde "plan yok". Sonra, pattadan ve hiç açıklama yapılmaksızın ekran karlanıyor, Bir Numaralı Ortaokul'un yerini *ortasında bir sahneden başlayan* Brezilya pembe dizisi alıyor – bu dizilerde her zaman olduğu gibi, ikisinin de suratında birer parmak makyaj olan, gözü yaşlı geçkin vamp bir kadın mağrur jigoloyu azarlamakta. Yayındaki anlık kesinti fark edilmiyor ya da önemsenmiyor. İçimden bir ses öfkeyle bağırıp çağırmamı söylüyor – iyi de kime ve nereye kadar? Ne olursa olsun tahammülüm kalmadı, hesabı ödeyip bahşişimi verdik-

ten sonra bavulumu tekerleklerinden sürüyerek perona çıkıyorum, gözlerim Kutup dairesindeki şehre giden daracık döşenmiş raylarda.

Hayır, küçükhanım, telefonumu kapatmadım. Sadece çok sık kullanıyorum bu aralar – Kuzey Osetya'daki Bir Numaralı Ortaokul. Biliyorsun, Rusya'dan ayrıldığım zaman epey önemli bir zattım, askeriye içinde pek çok bağlantım vardı. Bu durumun ta 1991 yılına dek başıma ciddi bir dert açmadığını da hatırlarsın belki, fakat o yıl Paris'te düzenlenen sertifika Rus deneyinin sonunu hazırladı. Şu malum Rus deneyi. Yaşıtlarımın çoğu göçüp gideli uzun zaman oldu elbette, çoğu zaman tanıdığım adamların oğullarıyla muhatap oluyorum. Benimle konuşuyorlar. Onlardan olmadık şeyler duyuyorum.

Çocuklar artık iç çamaşırlarıyla kalmış, bubi tuzaklarıyla çevrili spor salonunda ana-babaları ve öğretmenleriyle birlikte yerlerde oturuyorlar. Basketbol potalarına içi çivi dolu bombalar bağlı. Çocuklar hep bir ağızdan su diye bağırdıklarında tavana sıkılan bir kurşunla susturuluyorlar. Havalandırmayı sağlamak için spor salonunun bazı pencereleri kırılmış, gel gör ki katiller rehinelerini, gerçekten rehineyseler tabii, susuzluktan kurutmaya kararlı görünüyor, çünkü mutfak ve tuvaletlerdeki musluk başlarını koparıp parçalamışlar. Çocukların sayısı şimdi daha az, şu sırada bazıları giysi parçalarıyla süzdükleri ter ve idrarı içmek zorunda. Öyle bir cehennem sıcağına susuz ne kadar dayanabilir bir çocuk? Üç gün mü? Elbette okula baskın yapılması planlanıyor.

Yapılan otopside, katillerin kanında eroin ve morfin bulunduğu ortaya çıkarılacak, bazıları için miktarın "öldürücü dozu aştığı" saptanacak. Analjezik maddenin etkisi geçtikçe, uyuşan yer sızlayacak; kızıl saçlı katili düşünmeden edemiyorum, paslı sakalı nasıl batıp canını acıtmıştır kim bilir. Pogonofobi... Kuzey Osetya'da yaşananlar aklıma başka bir okul katliamını getiriyor, caka satmak için yapılan uyuşturucunun ateşlediği bir katliamı – Columbine'ı. Evet, farkındayım. Columbine siyasal bir eylem değildi, tamamen eğlence amaçlıydı, birkaç dakika içinde

olup bitmişti her şey. O olay paralel evrene, gençleri katletmenin şık sayıldığı bir evrene yapılan kısacık bir ziyaretti.

Şimdi de Kuzey Osetya'daki katillerin "hiçbir şey talep etmedikleri", Suudi Arabistan ve Yemen'den gelen mücahitler oldukları söyleniyor. Mücahit olmaları yüksek olasılık ama Çeçenistan'dan geldikleri neredeyse kesin, bağımsızlık istiyorlar. Bu olacak şey değil, Venüs, çünkü Çeçenistan yüzlerce yıldır Rus istilasının, baskısının, toplu sürgünlerin ve (daha yakın zamandaki) yıldırım harekatının ardından, artık organik olarak kafayı yemiş durumda. Liderleri çıkmazda, tıpkı 1948'de Yosif Visaryonoviç'in Yahudiler karşısında yaşadığı açmaz gibi: "Onları yutamam da tükürüp atamam da" demişti. Tek yapabildiği çiğnemekti.

Daha önce sahneye konan Moskova tiyatrosu kuşatmasında –Dubrovka 2002– katiller bazı çocukları serbest bırakmışlardı. Kuzey Osetya'da olanlar insana şunu düşündürüyor, eğer birileri serbest bırakılacaksa, bu yetişkinler olacak. Dubrovka'nın nasıl sonlandığı hatırımızda. Ne kadar iyi niyetle çabaladıysa da gizli polis başka yerde –örneğin Kürdistan'da– rezalet koparacak bir şey yaptı. Kendi yurttaşlarını gazla zehirledi.* Bütün Batılılar gibi seni de iğrendirmişti bu olay, hatırlıyorum; ama buradakiler olan biteni büyük bir başarı olarak değerlendirmişti. Chicago'da kahvaltı sofrasında otururken, Rusluktan uzaklaşmış, artık İngilizce konuşan biri olarak ben bile *New York Times* gazetesini okurken, hmmm, hiç fena değil diye mırıldandığımı fark ettim.

Elbette okula baskın düzenleme planları var. *Planlar* demek biraz aşırı kaçıyor herhalde ama şu ya da bu şekilde okula baskın yapılacağı kesin. Bunu biliyoruz, çünkü bizim elit özel kuvvetlerimiz, Spetsnaz, ellerinde misket tüfekleri ve filintalarıyla volta atan yerli halktan mermi satın alıyor.

Batı'daki akranlarına, dengin olan kimselere, sırdaşlarına, onlara hâlâ hitap eden tek Rus yazar, şu lafebesi, hapishane kuşu,

* "Anestezik aerosol" ile etkisiz hale getirilen rehin alma eylemini gerçekleştirmiş otuz beş adamın tamamı oldukları yerde infaz edildi. Yedi yüz rehineden yüz otuzu gazdan zehirlenerek öldü. Bunlar yaklaşık rakamlardır.

dâhi Dostoyevski'dir. Seninkilerin hepsi bayılır ona, çünkü yarattığı karakterler *bile bile* ayvayı yemiştir. Zaten Conrad'ın ihtiyar Dusty'ye tahammül edememesinin nedeni de buydu, onun kutsal budalaları, meteliksiz gösteriş meraklıları, midesi sırtına yapışmış öğrencileri ve paranoyak bürokratlarına dayanamıyordu. Sanki hayat yeterince zor değilmiş gibi, hepsi de kendilerini acıyı icat etmeye adamışlardır.

Oysa hayat yeterince zor değil, senin için değil... Birlikte olduğun ilk erkek arkadaş dalgasını düşünüyorum – sekiz ya da dokuz yıl öncesini. Popolarından neredeyse düşecek çuval gibi bol blucinleriyle, içi dışına çıkmış bez ayakkabılarıyla hepsinde o çok sevdikleri altıma-ettim havası vardı. Hapishane modasıdır bu aslında: Kemer ya da bağcık yasaktır hapishanede – yoksa onlarla kendini asarsın filan, maazallah. O çocukların kırpılmış saçlarını, halkalı burunlarını, delinmiş kulaklarını görünce, kendimi Norlag'da hissediyorum. Acının icadı mı bu? Yoksa geçmişin acılarının küçük bir mizanseni mi? Geçmişin bir ağırlığı vardır. Ve geçmiş, ağırdır.

Sendeki anoreksinin de *kastî* olduğunu söylediğimi sanmayasın. Bu durum beni epey sarstı, sen hastanedeki yatağının yanı başında gece yarısı şınav çekerken, kapalı devre kameraya yansıyan o budaklı baston gibi korkutucu vücudunu görünce, annenle birlikte hıçkırıklara boğulmuştuk. Öbür yere, Manor denen çiftliğe gittiğinde park yerini çevreleyen tellerin ardında senin gibi yüzlercesini görmüştüm, yirminci yüzyıldan iz bırakacak bir başka manzarayı düşünmemek elimde değildi.

Beni bağışla. Yalnızca gençlere ait değil bu durum. Batı'da erkeklerin orta yaş krizi denilen bir olay vardır. Ortaya çıkışını çoğunlukla boşanma esnasında ilan eder. Tarihin sana yapabileceği şeyleri bile isteye kendin yaparsın: Karından ve çocuğundan ayrılırsın. Böyle erkeklerin ölüm ve yenilginin o antik çağlardan kalma lezzetine varmadıklarını söyleme bana.

Amerika'da boşanmayı başarmış orta yaşlı bir erkek daha eğlenceli, daha keyifli biri olmayı bekleyebilir. Nasıl bir bunalıma gireceğini neredeyse tasarlayabilir: Motosiklet, ergenlik çağında bir sevgili, et yemezlik, hafif koşular, spor araba, olgun

yaşta erkek arkadaşlar, kokain, sıkı rejim, sürat motoru, yeniden baba olmak, din, saç ektirme...

Buradaysa erkekler orta yaş krizinden kaçamaz. O kendi gelir zaten, hep aynı kılıktadır. Ölüm kılığında.

Seyreltilmiş tundra arazileri boyunca tren sallanıp sarsılarak yol alıyor: Rusya'nın uçsuz bucaksız beyaz sayfası tarihin karakterleriyle vecizelerini bekliyor. Ne bir tepe var ne de vadiler, yalnızca tümsekler ve girintiler. Buradaki topografik çeşitlilik insan elinden çıkma: Kanal açmışlar, perdahlama yapmışlar, molozdan piramitler dikmişler. Bir dağ, yayla, uçurum gördüysen, yakında bir gezegen gibi belirecektir karşında. Predposylov'da adına Schweinsteiger Tepesi dedikleri oyuk bir dağ var, ismini, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru burada nikel madeni bulmuş (galiba Volga havzasından, Rus-Alman kökenli) bir yerbilimciden almış. Dalları budakları olmayan ağaçların dizildiği ovalarda kabloları çekilmemiş elektrik direkleri boy gösteriyor.

Küçük trenimiz şehir dışında yaşayan insanları her gün hiç aksatmadan sanayi merkezi Kombinat'a getiren bir iç hat katarıydı. Yolcular arasında kimileri çok bitkin görünüyordu, kimileri de daha yeni katılmıştı aralarına (kırpılmış boş kafaları üstlerinden düşen eşofmanlara iliştirilmişti adeta), fakat hepsinin yüzünde taşra sakinliği okunuyordu, alışılmadık hiçbir şeyin farkında değillerdi, kabusu aratmayan ve unutulmaz hiçbir şeyi fark etmiyorlardı.

Öyleyse ben bu seyahatte her şeyi geri getirmek için, hani derler ya, kendi ayak izlerimi takip ederek mi ilerliyorum? Bunu yapmak için *Georgi Jukov*'un sualtına inmem, kendilerini boka ve kusmuğa bulayıp bir buçuk ay boyunca çıkıp üstüme yatmaları için yolcularla mürettebatı ikna etmem gerekirdi. Aynı şekilde bu trenin de demirli pencereleri, içine kafesli bölmeler yerleştirilmiş vagonları, hepsi dimdik ayakta duran ölülerle dirileriyle kör bir hatta çekilerek kasım ayının ortasına dek terk edilmesi gerekirdi. Yeterince insan yok – yeteri kadar insan yok işte.

Daha bir saatlik yolumuz kalmıştı, tren Baskı adında gösterişsiz bir kasabada durdu. Perondaki tabelada Baskı yazıyordu. Bu samimi adımı nasıl açıklamalı? Kardeş yerleşimler olan Palavra ile Bellek Yitimi nerede acaba? Cebir'den hareket ederken ansızın bir sivrisinek bulutu giriverdi vagona, sessizce sözbirliği etmişçesine yolcular sineklerin hepsini vurup yok etmeye koyuldu – ne bir kelime söylenmişti, ne de gülüşüp bakışılmıştı; kimse ortak bir amaç uğruna hareket ettiğinin farkında değildi.

Hepsi ölene kadar (birbirine çarpan avuçların arasında kalarak, birer fiskeyle pencereden aşağı fırlatılmışlardı) o bulutu sığ ufukta görebiliyorsun: Kenarları sararmaya başlamış bir örtü gibi, imkânsız şehri ısıtmak için yayılmış yoğun sise benziyor.

2

"Buna Dayanabilirim"

Sağ kalma şansının epey yüksek olduğunu anlattım Lev'e, hem de kaç kere. Bu bir tahmindi. Şimdi hesaplamaya geçebiliriz.

Gulag'da insanların sinek gibi ölmeleri gibi bir durum söz konusu değildi. Bunun yerine, sinekler insan gibi ölürdü. Daha doğrusu, savaştan önce, Terör'ün yükselişine bağlı olarak kampların ölüm yuvaları haline geldiği yıllarda böyle söylenirdi. Azalıp çoğalsa da genelde ölüm oranını belirleyen, eldeki yiyecek miktarıydı. Kamp sistemi büyük ölçüde ve utanç verici bir biçimde bir beslenme meselesiydi.

"Aç" geçen 1933 yılında her yedi kişiden biri ölmüştü, 1943'te bu oran beşte bire ulaşacaktı, 1942'deyse dörtte birdi. 1948 yılına gelindiğinde kamp sistemi genelinde tekrar düşüşe geçmişti, aşağı yukarı Sovyetler Birliği'nde ya da kamptaki yaygın adıyla "büyük kuşakta" – on iki saat dilimli kuşakta olduğundan daha az değildi yaşama şansın. 1948'de sinekler artık insanlar gibi ölmeyi bırakmıştı, insanlar yine sinek gibi ölüyorlardı.

Yine de burası Kutup Dairesi'ydi. Ve bir de onun cüssesi meselesi vardı. Kamptayken, beden yavaş yavaş yiyip bitirirdi kendini; kardeşimin göğsü ve omuzları şimdi daha genişti ama bir buçuk metreyi biraz aşan boyuyla sıkı perhiz yapan biri gibi sopaya dönmüştü. İstatistikçi ağzıyla söylersek, 1948 yılında Norlag'da on tane Lev olsaydı, bunlardan biri ölecekti. Yine de bu, onun on yıllık mahkûmiyeti sağ atlatma şansının yüksek

olduğu anlamına gelmiyordu. 1948 yılını sağ atlatma şansının yüksek olduğu anlamına geliyordu. Hesaplayınca atlatma olasılığı sıfır çıkıyordu. Yok, hatta sıfırın da altındaydı. Çünkü Venüs, birinci haftanın sonuna doğru, kardeşimin yalnızca faşist olmadığı ortaya çıktı. Aynı zamanda bir pasifistti kendisi.

Yurttaşlığa kabulü sırasında Lev'in başındaki belaların tam listesini veremem, şimdi bunlardan bazılarını aktarma sebebim ise, Norlag'da ne yaşadıysa, bunların hepsi 1956 yılının 31 Temmuz gecesi Görüş Evi'nde birleşerek başına üşüşmesiydi. Bu onun çarmıha gerildiği Rus haçıydı. Benimki de.

Hayati önem taşıyan ilk iş gününde, Lev güçlü kuvvetli bir ekibin yanına "arazi temizliği" görevine verilmişti. Bu da demek oluyordu ki, sabahın altısında elinde yarım bir kürekle çukura indiriliyor, oradan on iki saat sonra çıkarılıyordu. Ekip mıntıkaya döndüğünde saat sekiz olmak üzereydi. Yüzlerini inceledim; öyle dikkatle bakıyordum ki gözlerimle, onu o boşlukta yaratabilecek güce sahip gibiydim. İşte – o da aralarındaydı. Başı öne düşmüş, omuzları içine göçmüş, bacakları çarpılmıştı; ama oradaydı. Lev'in standardı tutturduğunu anlamıştım. Öyle olmasaydı, bunu başarana dek onu orada bırakırlardı. Ekibin başı olan Letonyalı Markargan icabına bakardı. Onunki sıkı bir ekipti ne de olsa.

Bir hafta dolmak üzereyken Lev'in yüzü artık kiremit kırmızısı olmaktan çıkmıştı. Siyah ve mavi renklerdeydi.

Sen *neymişsin*? dedim.

"Pasifistim. İlk gece söylemek istemedim sana." Tükürdü, tükürüğünde kan vardı, şişmiş dudaklarını sildi. "Şiddet karşıtıyım – buradan çıkış yolum bu."

Yüzünü kim dağıttı?

"Küreğime göz diken bir Tatar var. Öbür yarısı onda. Dövüşmeye yanaşmam ama küreğimi de vermem. Adam bunu anlamaya başladı. Dün elimi tam bileğimden ısırdı – baksana. Yaşım daha on dokuz. İyileşir. İnatla direndim."

Bu da ne demek oluyor, diye sordum. Bal gibi de dövüşebilirsin. Dövüşürken görmüştüm seni. Hatta Vad'ı hallettikten

sonra bir süre bu işte bayağı becerikliydin – tam kıvamındaydın. Üstelik şimdi gücün kuvvetin de yerinde. Dört yıl boyunca sokaklara açtıkları boktan hendekleri sana kazdırdılar. Muhallebi çocuğu değilsin artık.

"Artık çelimsiz değilim. Ama barıştan yanayım. Öbür yanağını döndürenlerden. Beni dinlesene" diye ekledi. "Gandhi değilim – cennete inanmıyorum. Hayatıma kastedilirse, uğruna dövüşürüm. Senin canın için de savaşırım herhalde. Kendimi tutamam. Ama hepsi bu. Kendime göre sebeplerim var. Aklım başımda." Başını iki yana salladıktan sonra yine tükürdü. "Sana bunu da söylemedim. Solomon Mikhoels'i öldürdüler."

Solomon Mikhoels Rusya'daki en ünlü Yahudi'ydi: Saygıdeğer bir aktör ve kıtalararası görevler üstlenen bir elçiydi. Savaş sırasında Amerikalı Yahudileri seferber ederek milyonlarca dolar bağış toplamıştı. Yosif Visaryonoviç'in huzurunda Kremlin'de sahneye bile çıkmıştı bir kere. Shakespeare oynamıştı. *Lear.*

"Devletin yetkili makamları öldürdü onu. 'Trafik kazası.' Öldüresiye dövmüşler, sonra da üzerinden kamyon geçirmişler. Tüyler ürpertici. Haberi duyunca Zoya'nın midesi altüst oldu, kustu."

Elinden bir şey gelmez, dedim. Şu Tatar'ın adı ne? Sen orada değilsin. Sen buradasın.

"Haklısın. Buradayım."

Dinle, şimdi, koğuşunda bir hafta geçirdikten sonra –Norlag'daki en pis, en kanlı koğuştu orası– Lev hâlâ yerde uyumaya devam ediyordu. Bunu italik harflerle vurgulamam gerektiğini düşünüyorum: *Yerde.* Olacak şey değildi. Yığınla süngerimsi bok yiyici, bir ayağı çukurda faşistler ve şehitlik yoluna baş koymuş Eski Dindarlar (bunlar da başka bir altkümeydi) arasında miden bulanırdı bir kere. Hele koku, o koku... Karanlık çağların Moğol ordusunun şehre yaklaşırken çıkardığı gürültü surlara varmadan çok önce kulakları tırmalardı. Gürültüden daha beteri buram buram yaydıkları kokuydu – kirin, kafa derilerini örten saçların, kuyruksokumunun, ayakların militarizasyonuydu bu. Ya nefesleri: Kımızla, at kanıyla ve öteki Moğollar'ı yiyerek beslenen Moğolların nefesi. Kampa da yayılmıştı. Ceza gi-

biydi adeta, silah gibi. Koğuşların taban döşemelerinde birikirdi bu koku – bu kuşağın kokusu.

"Her şey üstüne üstüne geliyor insanın" diye teslim etti. "Gömleğime elimi soktuğumda bir avuç bit buluyorum. Daha yeni yumurtadan çıkmışlarsa, boş ver diyorum, en iyisi onları yerine koymak."

Yerde kalmaması için yaklaşık on beş ayrı neden vardı. Bir üst kademeye, ikinci basamağa geçmesi gerekiyordu. En tepedeki urkaların, canilerin ve kancıkların başkalarına devredilmesi teklif bile edilemez tünekleri vardı; fakat ne olursa olsun Lev bir üst kata çıkmalıydı.

Ben de her şeyi, tatlı dille dürüstçe yeni baştan dile getirdim. Markargan arkanda olacak, diye anlattım. Senin kol gücüne ihtiyacı var – uykunu alman, sağlıklı olman onun için önemli. O ekipte uzun süre dayanamayacaksın, kendine bir hedef seç, *hemen*. Gözüne birini kestir. Alt ranzalardan birine geçmek için arkası pek sağlam olmayan birini bul. Öyleleri uzun uzadıya kavga etmez. Sonra orta kattaki ranzalardan birine karşılık orayı verirsin. Bu defa dişine göre bir sülük bul. Oraya yapışıp kalmış birini. Çek paçasından indir aşağı.

"... Hangi hakla?"

Buna kafa yormaya devam ederse, Lev'in beni adamakıllı alçalmış bulacağını düşünüyordum. Birdenbire böyle yapmaya başlamıştı sanki. Bana göre şiddet artık hafif bir araçtı. Şöyle ya da böyle diplomasi bile değildi. Tütün gibi, ekmek gibi değiştokuş edilen bir şeydi. Sordum:

Hangi hakla mı? Yaşama hakkıyla. Sana faşist diyorlar. O zaman öyle davranacaksın.

Yapmayacaktı. Yerde yatmayı tercih etti. Bundan dolayı hep hastalandı. "Pellagra" demişti genç mahkûm-doktor Janusz, ellerini açarak. Kendini dermatit, ishal ve düşünme kabiliyetinden yoksunluk olarak belli eden bir hastalıktı bu. Lev dondurucu tundra ayazında cayır cayır ateşler içinde yanarken, fırın gibi sıcak koğuşlarda soğuk terler dökerken, hep ama hep titrerken, güçlü kuvvetli bir ekipte ağır iş yapıyordu.

Conrad'ın Rusya'daki hayatı tanımlarken başvurduğu veciz tariflere –"sıra dışılığın sıklığı" demişti– bir yenisini ekleyece-

ğim: Topyekûn olanın sıklığı. Acılarının, yeminli düşmanın tarafından menüden bakarcasına seçildiği, topyekûn devletler.

Daha önce de söyledim, Zoya konusunda şoktaydım – doğruya doğru. Güneş bir daha yüzünü gösterene dek bu böyle sürüp gitti. Daha halesi görünüyordu sadece, parlayan bir sıvı misali tundranın kenarına yayılıyordu. Uzun süreli tutulma sona ermişti: Parmaklar orayı gösteriyordu, adamlar homurdanıp telaş içinde bağırıp çağırıyorlardı. Ben de tutukluktan ve karartmadan kurtulmuştum o anda. Müsekkinlerin etkisiyle susturulmuş biri değildim artık.

Kaybettiklerimi gözden geçirmeye koyuldum. Ciddi kayıplardı. Artık düşünmekten hoşlandığım hiçbir şey kalmadığını anlamıştım, hiç ama hiçbir şey... Aşağı yukarı pişmanlık uyandıracak cinsten günahların sayısı giderek artıyordu kampta: Gel gör ki bunların arasında mastürbasyona yer yoktu. Urkalar yapardı bunu bir tek, hem de uluorta. Sanırım kırsal kökenli gençler de yürüttüler bir ara. Geri kalanımız için geçmişin bir parçasıydı bu günah. Yine de kimsenin aklından çıkmıyordu. O fikri hâlâ içimizde besliyorduk.

Benim de aklımdaydı. Deneyimi her gece sahneye koyuyordum. Zoya'nın uyuduğu odaya girerdim. Geç ikindi saatleri. Yatakta yatarken üzerinde bir kombinezon ya da kısacık bir gece elbisesi olurdu (burada, bir tek burada ufak değişiklikler yapardım bazen), etrafında yıldız gibi parlak yastıklar. Yanına oturur, elini elime alırdım. Dudaklarını öperdim. Derken dönüşüm anı gelip çatar, Zoya ayağa kalkardı, kollarıma atılır ve olay başlardı.

Serap âlemine bir geceliğine de olsa dalmak güç kaynağına ulaşmak gibiydi – hayatî güçlerle yeniden bağlantı kurmaktan farksızdı. Ama artık takatimi kesiyor, yiyip bitiriyordu beni. Güneş ufka doğru yükselirken kendi kendime anlatmaya başladım, önce tedirgin fısıltılarla, sonra gün ağarınca yüksek sesle söylüyordum: Kastettikleri bu değildi ama oldu işte. İrademe saldırıyorlar. Oysa elimde ondan başka bir şey kalmadı.

* * *

Şanslı bir çocuksun, dedim.

Lev'in ikinci dinlenme günüydü, avludaki alçak duvara oturmuş kaşınıyordu. Gözlerini kısarak sordu, "Nasıl şanslı?"

Yıllık mektubumu aldım bugün. Kitty'den.

"... Nerede?"

Mektubu gösterince Lev ayağa kalktı – ama irkilip geriledi. Anlamıştım. Tutuklanma anında insanın yarısı ölürdü zaten. Hapishanede bir zamanlar insan olan ve çoktandır ölmüş olan birisindir. Kamptayken artık hiç varolmadığından emin olursun neredeyse. Memleketten gelen mektuplar gücü tükenmiş bir medyumun, mesela hastalanmış Madam Sosotris'in çay yaprakları ve kırık ouija (şans) tahtasıyla birlikte gönderdiği haberler gibidir.

Hepsini gösteremem, dedim. Sansürcü *benim*. Ama haberler iyi.

Lev'in tutuklanışını, "bilinmeyen bir istikamete" doğru yola çıkışını Ezop dilinde anlatıyordu Kitty. İkinci kez ortadan kaybolmuştu, eh, haliyle daire de ailenin elinden alınmıştı "maalesef." Annem de işten çıkarılmıştı. Kitty, ayrıca başkentteki "grip" salgınının tehlikeli boyutlara geldiğinden, Zoya ile annesinin Kazan'a döndüklerinden söz ediyordu.

Ve orada grip salgını daha az yayılmış durumda, dedim. Bu da sonuçta iyi haber sayılır.

Lev bana doğru eğilip yüzünü göğsüme bastırdı.

"Beni çok sevindirdin, ağabey. Olay bu – *onu şehirden çıkarsınlar*. Kitty'nin dediği diğer şeyler umrumda bile değil."

Doğrusu buydu zaten. Zoya'nın Lev'i "beklemesinin" akıl almaz bir şey olduğunu yazıyordu Kitty. Ona göre, zaten Enstitü'de kendine yeni bir gözde bulmuştu, kantinde "adamın içine düşüyordu." Evet, Venüs, bu cümlenin bana azgın bir haz verdiğini itiraf etmeden geçemeyeceğim.

Ne bekliyorsun, dedim. Kitty işte.

"Haklısın. Kitty."

Evet, Kitty buydu işte: Şu güvenilmez anlatıcı. Bunun doğru olduğunu –Zoya'nın yeni gözdesinin içine düştüğünü– daha yetkili bir ağızdan duymak istiyordum. Georgi Jukov gibi biri anlatsın istiyordum, daha da iyisi Winston Churchill gibi birinden gerçeği duymak istiyordum.

"Cevap yazabilir misin?" diye sordu.

Sözde buna izin var. Ama beni sevmiyorlar. Hem yazacak malzemeyi nereden bulacağım? Ya üstüne yazacak şeyi?

"Seni neden sevmiyorlar? Aklıma bir iki sebep geliyor ya. Ama neden?"

Köpekler.

"Ha. Köpekler."

Köpeklerle kurduğum ilişki yüzünden kampta epey ünlenmiştim. Lev dahil pek çok mahkûmun ödü kopardı onlardan. Ben korkmazdım. Henüz emekleme çağındayken katır boyunda bir Rus kurdumuz vardı. Onu doğru dürüst hatırlamam bile; ama giderken bana aktardığı bir şey olmuştu. Köpekler korkutmazdı beni. Kuyruklarını kıstırırdım onların. Alt tarafı bir köpek, domuz mizacında bir yaratık. Altı üstü zılgıt yemeği bekleyen bir itti. Köpekleri sindirmek için kendim dayak yemeyi bile göze alırdım.

"Bekçi evine gidip sordum" dedi Lev. "Dosyamda yazıyor: Haberleşme Hakkı Yoktur. Bu durumun idamlıklar için kullanılan bir şifre olduğunu sanıyordum. Domuz da öyle. Gözünü ayırmadan bakıyordu yazıya, sonra bakışlarını bana çevirdi. Hakkım yok. Ama ısrar edeceğim. Hakkımı alacağım."

Kitty için endişelenmene gerek olmadığı için sevindim, dedim yalan yere. Zoya için de.

"Endişe mi? Endişelenmek konusunda üstüme yoktur. Onunla arkadaşlık etmeye başladığımda, önceden, birisi kızı hamile bırakacak diye endişe duyardım. Ama hamile kalmadı. Kalamaz. On altı yaşındayken kürtaj olmuş, artık hamile kalamıyor. Sonra Zoya'yı tutuklayacaklar ya da sokak ortasında öldüresiye dövecekler diye endişelendim. Ya öbür erkekler mi diyorsun? Hayır. Onun sorunu... Aşırı milliyetçi olması. Artık ben de öyleyim. Benim şeyim, duruşum savaş karşıtlığı. Onun için. Bizim için."

Bilmece gibi konuşuyorsun, Lev. Burada ne yaptığının önemi olmadığını anlamıyor musun?

"Yok mu? Olmayacak mı? Kafan basmıyor, değil mi? Bal gibi de önemli işte."

Her şeyin üstüne bir de o azman cani, Arbaçuk vardı, kardeşime en olmadık biçimde kanı kaynamıştı. Her gece peşine düşerdi. Niye mi? Rahatsız etmek, gülünç duruma düşürmek, öpmek, gıdıklamak için. O günlerde bir caninin oyalanmak için kendine evcil bir faşist alması modaydı; ama Lev bunun tam tersinin söz konusu olduğunu iddia ediyordu. "Evrimleşmemiş bir maymunla sıkı fıkı oldum ansızın" diyordu, eğlenceli bulmuştu bunu, çünkü fena halde korkuyordu, bunda da yerden göğe kadar haklıydı. Arbaçuk dövmelerini göstere göstere, altın dişlerinin arasından salyalarını akıtarak koğuşlara doğru yola koyulunca, Lev bir saniye boyunca gözlerini yumar, yüzü kararırdı. Arbaçuk ile ilgili elimden tek gelen, eğer Lev'e bir şey yapmaya kalkışacak olursa, önce beni alt etmesi gerektiğini ima eden omuz hareketi eşliğinde ona sert bir bakış atmaktı. Ben ortalıkta olmadığım zamanlar durumun daha da kötü olduğunu anlatmıştı Lev. Bu nedenle hep oradaydım. Olmadığım zamanlarsa, Semyon'a ya da Johnreed'e güvenirdik, üst rütbeli gazi subaylardı bu ikisi, biri albay, diğeri yüzbaşıydı, ikisi de Sovyet Kahramanlarıydı – tutuklandıklarında doğal olarak sökülmüştü bu nişan... Bu adın anlamını merak etmişsindir: Johnreed. Onun yaşında pek çok kimseye, *Dünyayı Sarsan On Gün*'ün yazarı John Reed anısına Johnreed adı verilmişti. Kampta o kadar çok Johnreed vardı ki, bu artık bir takım ismine dönüşmüştü, *Johnreed'ler* gibi, *Amerikalılar* gibi, sonradan *Doktorlar* – Yahudi doktorlar gibi bir şey olmuştu. Ekim Devrimi'nde yaşananları karmaşık biçimde anlatan tarih kitabında John Reed, Yosif Visaryonoviç'ten pek söz etmezdi, yasak koymuştu ona ve bu şekilde, bir bakıma, bütün Johnreed'lerin ayağının altındaki halıyı çekmiş oluyordu.

Arbaçuk yiyecek öteberiler getirirdi Lev'e ama o hep geri çevirirdi. Yalnızca kocaman koparılmış ekmekler mi, et –kıyma ya da sosis– bir keresinde de *elma*. "Aç değilim" derdi Lev, Gözlerime inanamamıştım: Lev oracıkta oturuyordu, Arbaçuk'un dili kulağındaydı, "Aç değilim" derken burnunun altından yarım bir domuz pirzolası sarkıyordu.

Lev'in çenesini eliyle sıkıştırırken, "Aç ağzını!" diye diretiyordu Arbaçuk.

"Aç değilim. Şu dövme var ya, Yurttaş. Yalnızca son kelimeyi görebiliyorum. Ne diyor orada?"

Arbaçuk canı sıkkın bir tavırla yavaşça gömleğinin kolunu sıyırdı. Kazınmış harfler şöyle diyordu: *Sağ kalabilirsin ama sevemezsin.*

"Bir ısırık al. Aç ağzını!"

"Bütün istihkakımı yedim. Tokum, Yurttaş. Güçlü kuvvetli bir ekipte çalışıyorum ne de olsa."

Bir kadının geçmişini unutmayı ya da affetmeyi başaramayan, gün aşırı her gece onu dizinin dibine oturtup her şeyi yeni baştan anlattıran ("*Nerene* dokunmuştu? *Neresini* öpmüştün?") erkekler gibi ben de Lev'in yanına gelip acıların en büyüğünü anlatmasını isterdim. Öyle adamları iyi tanırdım, ne de olsa ben oyum – o da ben. Sonraki yıllarda bir kadını ilgi çekici bulduğumu anlamanın tek yolu bu olacaktı: Ondan itiraf, itham ve ihbar etmesini isteyecektim. Başlangıçta pek hoşlarına giderdi, çünkü kendileriyle ilgilenildiğini düşünürlerdi. Çok geçmeden canlarını sıkardı. Fazla sürmez, meseleyi anlarlardı... Savaşla kamp arasında geçen dönemde bu merakımı gerçekleştirecek zaman ya da fırsat bulamamıştım. Anlasana, neredeyse bütün eski kız arkadaşlarımın eski sevgilileri ölüp gitmişti. Bense ölülere aldırmıyordum. Ölüleri affetmeyen bir Rus olmak tuhaf kaçardı. Ölülere aldırmazdım. Beni rahatsız edenler, sağ kalanlardı.

Tutuklanmamdan kısa bir süre önce, Lev benden Zoya ile şansını denemek için izin istediği zaman ona kahkahalarla gülmeye bile tenezzül etmedim. Üç harfle yanıt verdim, o kadar. *Sen* ha? Hepsi bu. Dürüst olmak gerekirse, bir an için bile kafa yormamıştım. Oysa Lev dünyanın her yerindeki bütün küçük kardeşler gibi, zeki biriydi. Ben ne yaparsam dikkatle takip eder, sonra tam tersini yapardı. Zoya'ya tutkuyla yaklaşmadı.

Aferin sana, demiştim onunla özgürken gerçekleşen son görüşmelerimizden birinde. Ayak işlerine bakıyorsun demek. Kuklası olmuşsun.

"Olup olacağı bu" diye kekelemişti. Hep kekelerdi. "Yap-

ma, *sen* ona ne kadar yaklaşabildin? Ben, odasına girdim. Daima oradayım. Üstünü *değiştirirken* orada oluyorum."

Değiştirirken mi?

"Perdenin arkasında."

Perde ne kadar büyük? Ve ne kadar kalın?

"Kalın. Yerden ta buraya kadar. Üzerine giysilerini asıyor."

Hangi giysilerini?

"Kombinezonlarını, eşyalarını falan."

Yüce İsa... Şimdi de o dilbilimciyi beceriyor. Buna nasıl dayanabiliyorsun, hiç anlamıyorum.

"Ah, buna dayanabilirim."

Bu böyle bir yıl sürüp gitmişti – o süre boyunca Zoya'nın üç sevgilisi oldu. "Dönem başına bir kişi" diye anlatıyordu şimdi Lev. Orada, o külah çatılı tavan arasında otururken elini tutmuş, kızın son yaşadığı talihsiz maceradan bahsederken, bir sonraki hamlesini yapmıştı.

"Dalga geçiyordum. 'Aşkta şansın yaver gitmiyor, çünkü yanlış erkeklere kapılıyorsun' dedim. Burnu havalarda olanlara. Biraz daha ufak tefek, daha çirkinini bul. Benim gibi. Bizler çok daha ince zekâlı oluruz.' Zoya kahkahalarla gülüyordu, derken dört beş saniyeliğine sustu. Aynısını bir daha söylediğim zaman yine kahkahalara güldükten sonra bu defa suskunluğu on saniye sürdü. Böyle devam etti. Sonra bir tane daha oldu."

Bir tane daha ne oldu?

"Bir ilişkisi daha oldu. Bütünüyle değişik bir ilişki."

Acaba, dedim, seninle benim aramda bir damla olsun kan bağı var mı? Hiç kıskanmadın mı?

"Kıskanmak mı? *Kıskansaydım*, bir dakika bile dayanamazdım. Kıskanmaya hakkım yoktu. Hem hangi sıfatla kıskanacaktım? Kendimi fazlasıyla eğitime kaptırmıştım."

Ne diyecek diye bekledim.

"Onu elimde tutmak için ne yapmam gerektiğini öğreniyordum."

... Seni gidi *alçak* pislik.

Gerçekten de oluyor. Ömrüm boyunca üç örnekle karşılaşmışımdır belki. Sen de onlardan birisin, Venüs. Sen ve şu Roger. Zamanında herhalde biraz duygusuz bir biçimde söylediğim

gibi, *herkesin aynı olduğunu düşünmek üzere eğitilmişsiniz. Sizinkilerin yanılsaması bu. Bundan ötürü sakatları beğenmemeyi burnu büyüklük diye görüyorsunuz. Şimdi de peşini bırakmayan şu hasta sapık var.* Hâlâ asıl meselenin bu olduğuna inanıyorum, Venüs: Merhamet ve hürmet. Olumlu yanlarından söz etmiştin, ben de inanmıştım sana. Onun duyduğu minneti anlatmıştın – onun minnetini ve senin de silip attığın kaygıları. Anladığım kadarıyla düpedüz çekici kadınlar bazen düpedüz çekici erkeklerin ruhlarını okurlar: Ayrıcalıklarını, beklentilerini, kusursuz duygularını. Derken bir sabah prenses kurbağayı öper ve hoşuna gider.

Peki ya sonra?

"Günlerden pazardı. Geç ikindi suları. Orada uzanıyorduk, bir kere daha söyledim. Dondu kaldı. Sonra ayağa kalktı ve eline aldığı gibi..."

Yeter. Elbiselerini eline aldığı gibi herhalde.

"Giysilerini çoktan çıkarmıştı. Çoğunu. Hayır, eline aldığı benim..."

Yeter.

Dokuz ay vakitleri vardı; daha sonra, Lev'in sınıf arkadaşlarıyla öğretmenleri peş peşe görevden alınınca, kararı kız vermişti. Sıraca hastası hahamı kaldığı bodrumda harekete geçirdiler. Gizli bir yerdi, yasallığı şüpheliydi sanırım. Ama mendile sarılı bardağı orada kırmışlardı.* – tapınağın yıkılışı, eski bağların koparılması. Sonra da yeminlerini etmişlerdi.

Üzerime bir nebze rahatlık çöktü (çile sofrasında rahatlıktan geriye kalan artıklardı bunlar). Özgür iradesini kullanmaya alışık olanlar bunun faydasını bilmez. Zoya'nın kendinden daha büyük erkeklere karşı ilgisiz kalmadığını (otuz yaşında yeni evli bir adamla bir skandal yaşamasına ramak kalmıştı), fakat hiçbir zaman en yakınımdaki insanlara, yani eski askerlere bulaşmadığını öğrenmiştim. Böylece kendi kendime diyordum ki, öpüştüğümüzde altdudağımı o kocaman küt dişlerinin arasında bir

* Yahudi geleneğinde çiftler evlenirken düğün töreninin sonunda bardak kırarlar. Bunun nedenine dair farklı yorumlar vardır. Biri kutsal saydıkları Eski Kudüs'teki tapınağın İÖ 6. yüzyılda önce Babilliler, daha sonra Romalılar tarafından yıkılması anısına yapıldığını; bir diğeri geçmişle ilişkilerin koparılıp yeni bir hayata adım atıldığını ileri sürer. (ç. n.)

saniye tuttuğu zaman hoşuna gitmeyen tat, savaşın pası olmalıydı.

Bu beni rahatlatmıştı, uğradığım başarısızlığın ve başka şeylerin suçunu tarihsel güçlere yükleyebilirdim. Kabahat tarihteydi.

Kampta kalk borusu: Pabuç kadar kocaman bir elin savurduğu metal tokmak bir dakika boyunca birbirine paralel iki demir parmaklığa bir aşağı bir yukarı çarpardı. Bu, alışılacak türden bir şey değildi. Her sabah ayaklarını sürüyerek avluda boy gösterirken o zamazingoya gözlerini diker, nasıl böyle bir ses çıkardığına şaşardın. Şimdi, birtakım barbarca nedenlerden dolayı (en küçük hayvanı bile hemen tespit edilmesi için olsa gerek) açlığın işitme duyusunu kuvvetlendirdiğini biliyorum. Ses daha gür gelmezdi kulağa – giderek keskinleşir, her nasılsa daha tiz duyulurdu. Sanki yeni bir sömürgenin (daha azılı, daha saçma, daha kendinden emin) doğuşu tamtamlarla ilan ediliyor gibiydi, bir gün önceki gevşeklik ve amatörlükle artık yer olmadığı duyuruluyordu.

Lev kampa gelene dek sabahları uyandığımda hep aynı şey gelirdi aklıma, hiç şaşmazdı. Şöyleydi: Gözlerime on saniye daha şans verirdim... Önünde yeni bir günün daha perdesi açılmakta; günün kendisi, karanlık tanyeri (mıntıkanın camsı parlaklığı ve ciğerlerin reddettiği tebeşir tozu misali pus) bir grup işçinin ürünü gibi gelirdi bana, gece vardiyasında yapılmış bir iş – saatlerce çekilen zahmetin sonucu. Aç kollarını ayaz, ben geldim, diye geçirirdim içimden; beni beklediğini, her şeyin hazırlandığını düşündüm. Yağmur altına çıktığında saçına düşen ilk birkaç damlayı hissetmeden önce bir an için şükran duyarsın ya hani, tatlım? Soğuk vermez o hissi. Ayaz soğuktur, bütün sıcaklığını soğurmak ister. Üzerini kaplar. Seni kavradığı gibi sıcaklığın uğruna seni kırbaçlar.

Sonradan, Lev geldikten sonra güne uyanırken ilk olarak kendimi kuru tahtalardan zorla kaldırırdım. Ben yere atlarken o domuz hâlâ demir parmaklıkları dövüyor olurdu. Kulübeden ilk çıkan hep ben olurdum – içimden bir ses, ürkütücü ama bü-

yük bir sürprizin beni beklediğini söylerdi hep. Tam olarak nasıl bir sürprizdi? Lev ile şöyle bir göz göze gelmek, kaşlarını çattığı zaman oluşan kırışıkların gülümseyince alnına nasıl yayıldığını görmek. Benimle ilk göz göze geldiğinde böyle olmazdı. Her zamanki gibi gergin biçimde –uzun uzadıya– gülümser, ama kaşlarının çatıklığı, ters dönmüş asker pırpırları misali bir süre daha devam eder, sonra da onu teskin etme gücümü ölçercesine gevşerdi. O değiştokuşlar ya da nakiller sırasında zirveye hiç olmadığı kadar yakın durduğum –hiç bu kadar diri olmadığım– hissine kapılırdım bazen.

Bunda bir sorun yokmuş gibi geliyor, değil mi? Peki o zaman hangi anlamda ürkütücü? Ürkütücü şeylerden uzak duramadığımın farkındayım. İçimde bir başka güneş doğmuştu. Bu güneş kapkaraydı, ışınları, çemberi umut ve nefretten yapılmıştı.

Bu arada, Lev'in Makargan yönetimindeki ağır iş ekibindeki varlığı uzun ömürlü olmadı. Hem de artık daha gücü kuvveti yerinde olmasına rağmen. Çok hasta ama gücü yerindeydi: Orada hem hastalanabilir hem de bir süreliğine gücünü koruyabilirdin. Ama yok. Ağır iş ekibinde uzun süre görev alan faşist nadir bulunurdu. Ağır iş ekibinde işçi birliğinin ya da askerî yeminin ağırlığını taşıyan bir güç birliği vardı: Standarda uyardın, istihkak eksiksiz olurdu. Burayı atlatmanın bir yoluydu – çağlayan işçi marşı, bir karavana çorba, ölü uykusu. Binyıllık köle ahlakını içinde barındıran bir köylü – içsel maliyeti ödemeden ancak bir köylü gelebilirdi bunun üstesinden. Ama bir *zeki* bunu yapabilir miydi? Köle sisteminde senden beklenen budur. Birkaç ay sürer alışması. Gelişir, dozajı ayarlanmış bir panik atak misali büyür. Şöyle: Hiçbir suçu olmayan masum biri olmana rağmen cezaya çarptırılmanın kasıtlı olabileceği gerçeğini özümsemek. Kafanda bu düşünceyle ağır iş ekibine git bakalım. Çabalar, gayret edersin, fakat devlet hizmetinde *mükemmelleştiğin* fikri ellerini külçe gibi aşağı çeker, kollarını iki yana sarkıtırsın. Kolların iki yana düşerken ellerini hissedebilirsin; onları aşağı sallarken yanlarını, kalçalarını hissedersin. Söylemeye gerek yok ta-

bii, hafif iş ekibi boktan bir kıtlık yüzünden daha beter durumdaydı. Peki ne yaparsın? Bütün faşistlerin yaptığını. Kaytarırsın, boş verirsin, aldatırsın, dil dökersin ve kıt kanaat idare edersin.

Kumanyasını kıstıklarında Lev'in bağırsak iltihabı iyice kötüledi. Kampta dizanteri için hastaneye yatmak dahi normun kurallarına boyun eğerdi; Lev, 1949'un başlarında uyabilmişti bu standartlara. Peki norm neydi? Kakadan daha çok kan sıçmak. Kakadan daha çok kan. Janusz'a göründü, o da bazı ilaçlar yazarak onu hastaneye yatırmaya söz verdi. Hastaneye yatmasına bir gün kala Lev kaldığı koğuşta dikiş iğnesini (aslında bir balık kılçığı) kim alacak diye canhıraş bir kavgaya tutuşmuş ve adı derhal kara listeye yazılmıştı – bunun anlamı üstünde ismi yazılı bir kâğıdın gardiyan kulübesine asılı şikâyet kutusuna atılmasıydı. Böylece bir haftayı revir yerine tecritte, iç çamaşırlarıyla diz boyu lağım suyunun üstünde duran bir sedirde geçirdi.

Topyekûnün sıklığı. Topyekûn devlet – sefaletin başyapıtı.

O hafta bende sarsıcı bir etki bırakmıştı. 2001'in güzünde hazırladığım "taslak" hatırındadır herhalde, Tanrı'nın varolmayışına dair "kanıtım", nasıl da sevinçliydim. "Şimdilik kıtlığı, seli, salgın hastalığı ve savaşı unut gitsin: Eğer gerçekten Tanrı'nın umurunda olsaydık, bize dini göndermezdi." Fakat eğer Tanrı bir Rus olsaydı, bu üstünkörü mantık yürütme kolaylıkla çökebilir ve tanrıbilimle ilgili bütün meseleler de kısa yoldan çözülürdü.

Biz insanlar sürekli daha fazlasını isteriz. Lanet olasıca bir aşkla yaparız bunu. O haftanın bende bıraktığı etki berbattı ama Lev başını o açıda tutarak dışarı çıkınca Norlag'ın onu öldürmeyeceğini, bunu kendi başına yapamayacağını az çok anlamıştım. Dayanabilecekti.

3

"Faşistler bizi dövüyor!"

"Kendimle ilgili beni kaygılandıran şey" demişti (altı ay kadar sonra), "buradan çıktığımda, eğer çıkarsam tabii, neye benzeyeceğim. Sadece ne kadar zayıf, ne kadar hasta olacağım değil. Ne kadar *ihtiyar* olacağım da değil. Bunu diyorum. Kafamın içini. Neye dönüştüğümü düşünüyorum, biliyor musun?"

Beyinsizin tekine.

"Aynen öyle. Güzel. Demek ki yalnız ben değilmişim."

Hepimizde var bu.

"O zaman kötüymüş. Çünkü bu, düşüncelerimin doğru olduğu anlamına geliyor. Düşündüklerim artık düşünceye benzemiyorlar ya. Düşünce değil dürtü demek daha doğru olur. Soğuğu, sıcağı algılama düzeyinde. Soğuk çorba, sıcak çorba. Karıma anlatacak neyim var? Düşüncelerim çorbanın soğuk mu, sıcak mı olduğuyla sınırlı."

Karınla da tıpkı benimle konuştuğun gibi konuşacaksın işte.

"Ama seninle konuşmak çok *yorucu.* Ne demek istediğimi biliyorsun. Yüce İsa. Ya burada olmasaydık. Yani birlikte olmasaydık."

Akşam hava ılık, gökyüzü berraktı, oyuncak fabrikasının basamaklarında oturmuş sigara içiyorduk. Evet, oyuncak fabrikası, çünkü kamp ekonomisi tıpkı devlet ekonomisi gibi çeşitliydi. Uranyumdan çay kaşıklarına kadar her şeyi kıvırırdık. Örneğin, ben patilerine çubuklar, bellerine küçük trampetler bağlanmış minicik kurmalı saat tavşanlar üretiyordum.

Gençten iki mahkûm bilgiçlik taslayan adımlarla geçip gittiler, biri ellerini arkasında kavuşturmuş, diğeri sevimsiz hareketler yapıyordu.

"Nihayetinde asıl önemsediğim şey" diyordu ikinci adam, "memeler."

"Hayır" dedi öbürü. "Hayır, memeler değil. Kalçalar."

"... Bunlar yeni oğlanlar" dedi Lev.

Omuz silktim. Geldikten sonra delikanlılar bir hafta boyunca seksten, hatta spordan konuşurlardı, sonra seks ve yemekten, derken yemek ve seksten, sonra da yemekten.

Lev esnedi. Rengi yerine gelmişti. Revirde bir süre kalmış, Janusz bir hafta boyunca ona hafif bir penisilin kürü uygulamıştı. Yine de dudaklarıyla tırnakları mosmordu, açlıktan değil soğuktan ağzının çevresi de renk değiştirerek kahverengileşmiş, kararmıştı, güneş bronzundan daha koyuydu. Hepimizde vardı bu kapkara, insansı maymun burnundan.

"Her yanını bit sarmışken zor iş tabii" dedi, "yine de seksi düşünmek iyidir."

Bunu söylediğim için kusura bakma, Venüs, fakat, bu artık benim için *çok* hassas bir konuydu. Anlasana, Lev'in Zoya'ya olan bağlılığının manevî bir şey olduğuna kendimi ikna etmeyi başarmıştım. Aslında basbayağı platonik bir aşktı. Onca ihtiraslı iniş çıkışlar yaşadıktan sonra, diyordum kendime, Zoya için büyük rahatlık olmalı. Hatta ikisinin hep aynı geçirdikleri akşamları hayal eder, bundan zevk bile alırdım. Basit akşam yemeğinden sofrada kalanlar kaldırılır, bulaşıklar sırayla yıkanır. Gretel biraz utangaç bir tavırla yatak çoraplarıyla pazen geceliğini giyer, Hansel fanilası ve paçalı donuyla, yanağına kuru bir öpücük kondurarak iç çeker, sonra sırt sırta verip memnun bir homurtuyla hak ettikleri istirahata çekilir... Lev erkekliğini eline almış yatarken, ter içinde kalmış şeytanî küçük Zoya sis misali havalanır ve bana gelirdi.

"Ama bu aslında bir *düşünce* sayılmaz, değil mi. Daha çok soğuk çorba, sıcak çorba gibi."

Şiir de var, dedim.

"Doğru. Şiir var. Bazen yarım dakikalığına bir iki mısra yazıyorum. Sonra zınk diye gerisingeri başka şeyler aklıma üşüşüyor."

Kadınlar bölümünde kalan otuz yaşındaki profesörü anlattım ona. Her gün kendi kendine *Yevgeni Onegin*'i ezbere okurdu.

"Her gün okurdu demek? Evet, fakat bazı günler insanın içinden *gelmez*... o lanet olasıca *Tunç Süvari*'yi okumak.

Öyle. Bazı günler kör olasıca *İgor Destanı*'nı okumak *istemez* insan....

"Haklısın. Bazı günler okumak *istemezsin* şu..."

Böylece el yordamıyla döşeklerimize yollanmadan önce bir saat daha geçirirdik.

Ardından değişiklikler oldu. Onları anlatmadan önce sana tersinden, kısa bir içsel yolculuk yaptırayım: Hoş bir ara verelim. Bu perde arası ya da molanın hakkını vermeni salık veririm, tatlım, belki de iyi özelliklerimi ayırt etmene yarar. Çünkü bir süre sonra sana yaptığım çok kötü şeyleri anlatacağım.

Kampın başmüdürü Kovçenko'yu hiç görmemiştik ancak hakkında anlatılanları duymuştuk – kutup ayısı postundan paltosunu, kasıklarına kadar uzanan fok derisi çizmelerini, balık ve rengeyiği avına çıkışlarını, düzenlediği davetleri. Arada bir ilan tahtasına bir kart asılır, mahkûmlar arasından konuklarını (diğer başmüdürler ya da merkezden gelen müfettişler) eğlendirecek olan müzisyenler, aktörler, dansçılar, atletler göreve çağrılırdı. Gösteriden sonra sanatçılara bir kazan dolusu yemek artığı verilirdi. İlginç olan, çoğunun geri geldiğinde fazla yemekten mide fesadı geçirişi, bazılarılarının tıka basa yediği için ölmesiydi.

Bir gün Kovçenko "'televizyon' kurmasını bilen bir mahkûm" arandığını söyleyen bir ilan yapıştırmıştı. Benim böyle bir tecrübem yoktu; ama Teknik Okul'da bir televizyonu parçalarına ayırmıştım. Aklımda kalanları Lev'e anlattım, başvurduk. Bir hafta hiç ses çıkmadı. Sonra çağırıldık, karnımızı doyurdular, sırtımızı sabunladılar, sonra cipe bindirip Kovçenko'nun malikânesine gönderdiler.

Lev ile birlikte başımızda gardiyan, şimdi çardak diyebileceğim, içinde bir çalışma tezgâhıyla sıra sıra alet edevatın olduğu ısıtmalı sekizgen bir terasta ayakta bekliyorduk. Kovçenko

içeri girdi, poturu ve tüvit ceketiyle sıska ve zibidi öğretmenlere benziyordu. Metal bir kasa tekerlek üzerinde getirildi, bahçıvana benzeyen iki adam vidaları sökmeye koyuldu. "Beyler" dedi Kovçenko derin derin, hırıltılı seslerle soluk alıp verirken, "geleceği görmeye hazır olun." Kapak kalkınca içine baktık: Şekilsiz, çamur rengi aletlerle tüpler ve teller vardı.

Böylece her gün oraya gitmeye başladık. Her gün kampın kesif havasından çıkıp oda sıcaklığında manzaralı pencereleri olan, bol bol yiyecek, kahve, Amerikan sigaraları ve sonu gelmez cazibelerle dolu bir dünyaya dalardık.

İki ay sonra, ortaya çıka çıka, hayretten adamın ağzını açık bırakacak cinsten bir derin su balığına benzeyen, arkasından öbek öbek kablolar sarkan bir şey çıktı. Ekranda tek elde edebildiğimiz görüntü, etrafımızdaki hava durumunun gelip geçici simgeleriydi: Gece bastıran tipi, zifirî karanlıkta eğik yağan sulu kar. Bir gün reisin huzurunda test sinyali olması muhtemel bir şey yakaladık. Bu, artık bu işten fazla beklentisi kalmayan Kovçenko'nun hoşuna gitmişti. Televizyon ana binaya taşındı. Sonradan öğrendik ki Antikçağ'dan kalma madenî bir eser ya da brütalist bir heykel misali, onu girişteki yüksek bir sehpanın üzerine koymuşlardı.

Biz de geleceği görmek istemiştik. Artık geçmişe geri dönmüştük – daha doğrusu bilyalı yataklara, her beş saniyede bir *ufff* çektiğin ve soğuk çorbayla sıcak çorbayı düşündüğün yere. O sıralarda sistemin ikinci temel direğinin can sıkıntısı olduğuna inanmıştım – ilki terördü. Venüs, okuldayken öğretmenlerimiz çocuklara yalan söylemeye hazır kişilerdi; sırada oturup uydurma olduğunu bile bile anlattıklarına kulak verirdin (annemin okulu bile aynı durumdaydı). Zaman ilerledikçe, ilgi çekici bütün konular çok aykırı olduğu için onları araştırmaya kimsenin cesaret edemediğini keşfederdin. Kamusal söylem sıkıcıydı, gazetelerle radyo öbür odadaki cızırtıdan ibaretti ve toplantılar sıkıcıydı ve aile dışında tüm sohbetler sıkıcıydı çünkü hiç kimse içinden geldiğince konuşmazdı. Bürokrasi sıkıcıydı. Kuyruklara girmek sıkıcıydı. Rusya'daki en heyecan verici yer, Moskova'daki Butyrki hapishanesiydi. Teröre neden gerek duyduklarını anlayabiliyorum, fakat sıkıntıya ne gerek vardı?

Büyük Rusya kuşağı orasıydı. Burası da küçük kuşak, onun köle çalıştırılan uzantısı. Özgürken, kalburüstü olmayan her yurttaş bitmek bilmez açlığı yaşardı – gayri ihtiyarî yutkunmayı ve ağız sulanmasını. Kampta açlık insana, sanırım ana rahmindeki cenin gibi tekme savururdu. Can sıkıntısı salt bitkinlik ve sıkıcılıkla ilgili değildi artık. *Bıkkınlık* duygu yoksunluğu değildi; kendisi başlı başına, hem de şiddetli bir duyguydu. Bezginliğin sessizce patlamasıydı.

Olumlu tarafından bakarsan, başımıza gelen başka bir şey ikimizin de hapishane doktoru Janusz ile yakın arkadaş olmamızdı. Bizim için elinden geleni esirgemiyordu – adamın yanında on dakika durmak bile sağlığının o kadar da bozuk olmadığı hissi uyandırmaya yetiyordu. Uzun boylu, iri yapılı, yirmi dört yaşındaki doktorun başıbozuk uzayan orman gibi karmakarışık, simsiyah saçları vardı; oraya dalan herhangi bir berber mutlaka fazladan para ister derdik. Sahtekârlık kapanına kısılmış Yahudi bir doktordu Janusz. Hıristiyan taklidi yapmazdı (zaten kampta iki türlüsü de pek fark yaratmıyordu). Doktor taklidi yapıyordu. Oysa değildi – henüz doktor olmamıştı. Pek çetrefilli bir durumdu bu. Nazik, çok nazik biri olmasaydı, gördüklerinin etkisi altında kalmasaydı, bu durumda o kadar zorluk çekmeyecekti. Yaptığı ilk ameliyatlarda hissettiği gibi hareket etmek, elinde bıçakla insan vücuduna girmek zorundaydı. İlk kural, kimseye zarar vermemekti.

Yük arabaları ve askerler diyorlardı. Yük arabaları ve askerler. Moskova ve siyaset değişikliği kastediliyordu. Merkez Komitesi'nde bir karar alındığı haberi ulaşmıştı, bu bize projektör ışıkları ve makineli tüfekler biçiminde yansıdı.

Kamp nüfusu her an, her mevsim değişim halindeydi, yığınla insan yeniden yerleştirilir, serbest bırakılır, tekrar hapse atılır, başka yere gönderilir, geri getirilirdi (ve bu arada, böyle bir ortamda kardeşimle yalnızca bir defa, o da bir yıldan biraz az bir zaman için ayrı düşmemiz inanılmazdı). Artık uğraşımız, bu gidiş gelişlerin çetelesini tutmak ve niyet olarak adlandırılacak bir şey, bir *amaç* bulmaya çalışmaktı...

Lev pencerenin başında bir aşağı bir yukarı eğilip kalkarak koğuşun camından dışarı bakıyordu – huzursuzluğunu üzerinden atma yolu buydu. "Dinle" dedi:

"Arbaçuk dün gece beni ahşap atölyesinin arkasında kıstırdı. Sonunda ırzıma geçilecek diye düşündüm, ama hayır. Ağzını bıçak açmıyordu, dertliydi, kederliydi. Sonra uzanıp elimi sıktı... Daha önce de onu bu halde gördüm. Fakat sanırım bu kez veda ediyordu. Canileri buradan gönderiyorlar."

Bunun bizim yararımıza olacağını sandığımı söyledim.

"Neden olsun ki?" Döndü. "Ne zamandan beri bizim iyiliğimizi düşünüyorlar? Burada nasıl sağ kalacağımı biliyorum. Şu anki koşullarda. Sırada ne var?"

Koğuşlara kapatılmıştık, günlerimiz dışarıya bakarak geçiyordu, gözcülük yaparak. Ve şimdi Rus kuşağında olmak istemezdin, köpekleriyle, alay alay askerleriyle ve yeni kurulmuş kuvvetleriyle asla istemezdin. Nöbetçi kuleleri – dönen projektörleri, asker miğferini andıran, çatısının altına dik açıyla yerleştirilmiş dizi dizi namluların uzandığı kubbeleriyle yosun tutmuş dişler gibi... Böyle zamanlarda bir spor müsabakasında, örneğin buz hokeyi maçında ağır çekimde (rüyada gibi, ama kaybı kazancına eş, ani bir ölüm bekleyerek) oynayan biri olarak görürdüm kendimi; kaleciydim – son derece acil durumlara karşı koymak dışında maçtan uzak tutulan biri.

* * *

Canileri tecrit edip kamyonlarla götürdüler – canilerle kancıklar arasındaki savaşı sona erdirmenin kestirme yolu bu diye düşünmüştük. Fakat arkasından kancıkları da ayırdılar. Kancıklar gider gitmez tecrit edilme sırası çekirgelere, derken sülüklere geldi. Bok yiyicileri saymazsan, geriye siyasîler ve muhbirler kalmıştı – faşistlerle yılanlar.

Lev dışarı bakarak konuşuyordu, "Yüce İsa, her şey ortada işte. *Bizi* tecrit ediyorlar."

... Hepimizi serbest bırakacaklar, dedim.

"Bana öyle geliyor ki," dedi Lev, "hepimizi vuracaklar."

Sonraki birkaç hafta bizim mıntıka önce bomboş kaldı, son-

ra yeniden dolmaya başladı. Yeni gelenlerin hepsi faşistlerdi. *Bizi* tecrit ediyorlardı. Niye? Neden sistem genelinde tamı tamına istediklerimizi veriyorlardı bize – neden bizi kurtarıp uyandırıyorlardı?

1950 yılında Moskova'nın kafasındakileri okumak için, alıcılarda, kontrol kulesinde, liderin beynini gelişigüzel yiyen mıymıntılar arasında olman gerekirdi. Biz o kulede değildik. Bunu söylerken omuz silkiyorum ama tahminimce, Yosif Visaryonoviç adi suçluların ideolojik bütünlüğünden korkmaya başlamıştı.

Bize atfedilen güç, kirli bir güç olsa bile sahici değildi (henüz bir güç teşkil etmiyorduk). Şimdi bu güç bize orada olduğunu haber veriyordu. Süreç bir ay kadar sürdü. Tekrar görmeye başlayan kör adamlardan farksızdık. Gözlerin başka gözlerle karşılaşması ve onlarla bakışması söz konusuydu. Özfarkındalığımız başlamıştı. Siyasîler yüz yüze bakıyorlar – ve siyasîleşiyorlardı.

Bundan iki şey çıktı. Moskova'daki politika değişikliği, köle emeği sisteminin sonu, bu sistemin hiç hesaplanmamış intiharı anlamına geliyordu. Aynı zamanda Lev ile benim birbirimize düşman olmamız demekti. Bin beş yüz kilometre kadar uzakta bir odada yapılan yuvarlak masa toplantısında bir karar alınır – kardeşler savaşa tutuşur. İşte Venüs, siyasal sistemlerin anlamı, önemi budur.

Lakin siyasetten bahsederek vaktini almayacağım. Bilmen gerekeni anlatmakla yetineceğim. Sana gardiyan Uglik'in hikâyesini –Yoldaş Uglik'in zorluklar içinde geçen hikâyesini– anlatmadan geçemem. Geriye dönüp baktığımda siyasetin ne olduğunu şimdi anlıyorum: Siyam ikizlerinin, deniz adamlarının ve sakallı kadınların siyaseti. Mıymıntıların adı damar sertliği olan siyaseti.

"Faşistler bizi dövüyor! Faşistler bizi dövüyor!"

Bu haykırış (o gün bile belli bir çekiciliği vardı) sık duyulurdu 1950 yazında. Yılanları dövmeye başlamıştık, onar onar. Bir daha çifte kumanyalarını afiyetle mideye indirdikten sonra parmaklarını topluca yalayarak ayin salonundaki masalarında oya-

lanamayacaklardı. Artık bekçi evine doğru meydanı geçerlerken, bir sigara karşılığında ithamda bulunacakları kişi hakkında daha başka tüyolar almaya kalkamayacaklardı: Şimdi hücre hapsinde –ayak bileklerine kadar lağım içinde, obur tahtakuruları arasında– bağışlanmak için yalvarma zamanıydı.

En gözde cezalandırma yöntemimize "fırlatmaca" denirdi. Köylülerin hep sıkıntısını çektikleri, hiç akıllarından çıkmayan, malzeme kıtlığında uyguladıkları bir yöntemdi. O bıçağı körletme, o sopaya yazık: Bırak yerçekimi halletsin. Her bir uzuvdan biri tutar, bir o yana, bir bu yana üç kere sallandıktan sonra uçurulur, cirit misali güm diye yere çarparlardı. Sonra bir daha fırlatırdık. Ta ki havalanacak dermanları kalmayana dek. Oldukları yerde domuzlara bırakırdık onları: Bir çuval dolusu kırık kemik.

Keyfin kaçmış gibi kardeşim, dedim avuçlarımı ovuşturarak koğuştan içeri adım atarken.

"Sen benim ağabeyim değilsin."

Bekledim. Herkes fırlatmaca seyredeceğim diye toplanmış, itiş kakış bekleşiyordu. Her zaman geri çekilen Lev dışında.

"Anlayacağın" dedi, "tanınmayacak haldesin. Vad'e benzedin. Haberin var mı? Sürüye katıldın. Ansızın herkes gibi oluverdin."

Tamamen doğruydu söylediği. Tanınmayacak haldeydim. Birkaç hafta geçmeden ortalığı karıştırıcı, "şok" edici Stahanov gibi biri olup çıkmıştım – emirler ve gösteriler, gözcülük, dilekçeler, protestolar, provokasyonlar. Ah, sen şimdi şöyle diyorsundur içinden: Duyguların yer değiştirmesi, başkasına yönelen duygular; bilinçaltı güdülerini yönlendirme mekanizması. Kitlesel duyguların kimyasal sıcaklığını, gücün hiddetini bilerek benimsediğim doğru. Yine de olası sonuçları, olası geleceği düşünemeyecek kadar körleşmemiştim.

"Benim durumumu göz önünde bulundurmanı rica ediyorum senden. Kendine bir yol seçmişsin, kendine ve çobanlık ettiğin sürüye" diyordu. "Şiddet ve gerginlik. Neler olacağını bal gibi biliyorsun."

Kısa bir süre siyasîlerin tecrit edilme politikasının örtülü bir manası var gibi gelmişti: Ölümüne çalışmak zorundaydık (daha az yiyecekle daha uzun saatler boyunca). Gelgelelim domuzla-

rın hâlâ kotaları vardı, üstelik grev silahını elimize vermişlerdi artık.

Her neyse, ona biraz içerleyerek, ha, anlıyorum, demek durumundaydım. Senin istediğin on altı saatlik iş günü ve ceza kumanyası. Biz istemiyoruz.

"O kavgayı kazandın. Yüce İsa, o sekiz ya da dokuz kavga önceydi. Peki ya domuzlar, onlar peşini bırakmayacak. Neler olacak, biliyorsun. Belki de bilmiyorsun. Sürüye kapılmış gidiyorsun çünkü. Şu haline bak. Onlarla birlikte yeri göğü inletiyorsun."

Yine bekledim.

"Devletle savaşacaksın sonuç olarak. Rusya'ya karşı ölümüne bir dövüş olacak bu. Çeka ve Kızıl Ordu'ya karşı. Ve sen bunu kazanacaksın, öyle mi?"

Kazanacağız demedim ama karşımıza neyin çıkacağını hep biliyordum. Daima bilirdim.

"Pekâlâ. Sana son kez soruyorum. Senden çok şey istiyorum. Sürüyü dize getirecek, engelleyecek üç dört kişi var burada. Biri de sensin. Lütfen durumumu anla. Söylemek zorundayım. Ayrıca bu senden kardeş olarak istediğim son şey."

İmkânsızı isteme, Lev.

"O zaman kimimiz ölecek" dedi gözlerini benden uzaklaştırıp kollarını kavuştururken.

Hepimizin yaşamak için geçerli bir sebebi yok, dedim. Kimimiz ölecek. Kimimiz ölmeyecek.

Şiddet hakkında ne hissettiğini biliyorum. Ta en başından biliyordum ne düşündüğünü. Chicago'da kaldığımız delikte, televizyonda oynayan film aslında bir komediydi; gel gör ki bir yumruk atılmış, birinin burnu kanamıştı. Gözyaşları içinde odadan çıktın. Kapıyı hışımla içeriye doğru açarken, pirinç tokmak gözüne girmişti. Dünyanın çetin bir yer olduğunu anladığında demek boyun o kadarmış.

1951'in ilk gününde yetkililer misilleme yaptılar: Bizim merkezden üç kişi otuz kırk muhbirin sığındığı hapishane ana binasına kapatıldı. Duyduğumuza göre o gece muhbirlere balta ve alkol dağıtılmış, hücre kapılarının kilitleri açılmış.

Biz de derhal mesaj gönderdik. Politikamızı değiştirdik. Yılanları dövmeye son verdik. Dövmeyi bıraktık, öldürmeye başladık. Üçünü ben hallettim.

Şimdi Batılı gözlerini söküp at. Sök at onları, öbürlerine uzan... Öbürleri dediğim, ne Timuçin'le Hülagû'nun kısık ve yan bakan gözleri, ne Korkunç İvan'ın paranoyak ve dindar gözleri ne de Vladimir İlyiç'in hem çocuksu hem de ufku arayan gözleri.* Hayır, bunlar (zorla kentlileştirilmiş) ihtiyar şehir köylüsünün gözleri, elleriyle ayakları üstüne çöküp yol kenarında durmuş, açlıktan ölmeyi ve çaresizliği, kadim ve evrensel adaletsizliği, nice kalleşlikler görmüş geçirmiş yaşlı bir köylü kadınının artık yeter diyen gözleri: Yeter... Şimdi senin gözlerini görüyorum karşımda (kahverengi gözbebeklerini, utandıracak kadar temiz gözaklarını); yarım yüzyıl önce Lev'in yaptığı gibi aşktan kararlı bir biçimde uzak duracaklarını haykırıyorlar. Pekâlâ. Öykümü tasarlarken bir ayna tutuyorum. Kendimi görüyorum orada, beni. Şu yüze baksana. *Ellerine* baksana.

Bir gün adamın tekini öldürdükten hemen sonra Lev görmüştü beni: İkinci leşimdi. Yıllar sonra bu karşılaşmamızdan söz etti. Onun hafızasında kalanları aktarayım, onun gözünden – çünkü benim hafızamda yeri yok. Kendi gözümden anlatamam.

Üstüm başım kan içinde, gün boyu koşmuş bir köpek gibi dilim dışarıda, kenefin girişinde Lev'i itip geçtim; havada duran kolumu duvara vurup başımı hızla oraya yasladım, öbür elimle belimi saran urganı çözdüm, sonra da sidik torbamı uzun uzadıya (söylendiğine göre) naralar atarak boşalttım. Duraksayıp bir ses daha çıkardım: Alnımı gıdıklayan perçemleri kaldırmak için başımı sağa doğru savururken derin bir nefes verdim. Başımı kaldırdım. Bunu hatırlıyorum. Lev kaşlarını iyice çatmış, diş göstererek beni seyrediyordu. Parmağıyla işaret ederek dikkatimi lime lime olmuş kuşağıma, indirdiğim pantolonuma çekmişti. Sana, ne gördüğünü tahmin ettiğini sormadan geçemeyeceğim.

* Timuçin, Cengiz Han'dır; Moğol savaşçısı Hülagû da onun torunu. Vladimir İlyiç ise 1917-24 dönemine Rusya lideri olan Lenin.

"Nerede olduğunu biliyorum" dedi. "Yaş iş yapıyordun."

Öldürmeye verdiğimiz addı bu: Yaş iş.

Birinin yapması gerekiyordu, dedim. Kulübe Üç. Mahkûm 47. Vicdanı pisti.

"Vicdanı pis *değildi*. Mesele bu."

Sen *ne* demek istiyorsun?

"Gözlerine bak. Kilise karşıtı Eski Dindarlar'a* benziyorsun. Ah, haçı öp kardeşim. Haçı öp."

Haçı öpmek: Kardeşler arasında dini gözetmenin şifresiydi bu. Kilisede böyle yaparlardı, Hıristiyanlık (diğer bütün dinlerle birlikte) yasadışı ilan edilmeden önce: O ölüm aracını öperlerdi. Ruhumun artık özgür olmadığını söylüyordu Lev. Benim bundan anladığım hep aynıydı, yaşadığım zihinsel değil fiziksel bir özgürlüktü. Vücudunu geri almış bir köleydim. Ve şimdi onu yeniden kullanıma sunuyordum – özgürce. Bunların hepsi doğru. Fakat öteki düşüncelerle öteki hesapları hiç bırakmamıştım.

Yıllar sonra hayatımın bambaşka bir evresinde, Budapeşte'de kaldığım otelin balkonunda bir bayan arkadaşımla gece yarısı randevusuna çıkmadan önce duş yapmış, bira eşliğinde fındık fıstıkla zeytin atıştırarak otururken şair Robert von Ranke Graves'in (babası İngiliz, annesi Alman) meşhur hatıratını okuyordum. Canevimden vurmuştu beni, Birinci Dünya Savaşı'nın etkisinden kurtulup manevî açıdan iyileşmesinin on yıl sürdüğünü itiraf etmesi bana huzur vermişti. Ancak benim İkinci'nin yaralarını sarmam daha uzun zaman aldı. Şair nekahat devresini bir Akdeniz adasında geçirmişti. Benimki, Kutup Dairesi'nin yukarısında ağır hapis koşullarında geçti.

Lev'in öldürülen yılanın "vicdanı kirli *değildi*. Mesele bu" diyen sözlerinin ne anlama geldiğini çıkarmam uzun sürdü... Büyük kuşakta özgürlük ortamında muhbirler başkalarının hayatını karartırdı. Burada, küçük kuşak olan kampta muhbirler halihazırda karatılmış hayatları iyice kötüleştirir, bazen de kısaltırlardı. Kendi belini doğrultmak uğruna isimsiz bir ihbar: Bunun düpedüz ahlaksızlık olduğunu, düpedüz bir Rus özelliği olduğunu söyleyebilirsin, çünkü suç olduğunu düşünme-

* Rusça Starovery denen, 1666-67 yıllarında Rus Ortodoks Kilisesi'nin yaptığı reformlara karşı çıktıkları için Kilise'ye muhalif olan dindarlar. (ç. n.)

yenler yalnızca Rus suçlulardır. Dünya genelinde diğer bütün suçluların gözünde bu ahlaksızlıktır. Oysa Rus suçlular – Dostoyevski'nin birlikte yattığı hapis arkadaşlarından tutun da ("bir muhbir en ufak aşağılanmaya dahi maruz kalmaz; kimsenin aklına ona kızmak gelmez") şimdiki devlet başkanına, evet Vladimir Vladimiroviç'e kadar hepsi (zehirli kalemleri olmadan iş görme fikrinin ona nasıl ıstırap verdiğini ifade etmiştir kendisi) muhbirliğin suç olmadığına inanır.* O zaman ben de üstüme düşeni yerine getireyim ve yılanların yok edilişi sırasında işlediğim suçları sıralayayım: Onlar ne yaptıklarını biliyorlardı ama yaptıklarının yanlış olduğundan haberleri yoktu. "Faşistler bizi dövüyor! Faşistler bizi dövüyor!" Bunun gizli büyüsünü şimdi anlıyorum – rezil çığlıkların uyandırdığı acıma duygusunu. Derken dövmeyi bıraktık, öldürmeye başladık. Üçünü ben hallettim. Dördüncüyü öldürmeyi başaramazdım Venüs. Yine de, üçünü ben hallettim.

Kamp daha çok savaş anlamına geliyordu, Venüs, daha çok savaş ve savaşın ahlakî çöküntüsü... Canilerle kancıklar arasındaki savaş, bir iç savaş ya da hizip savaşıydı. Yılanlarla faşistler arasındaki ise temsili savaştı. Artık yılanlar yok olduğuna (sınıf olarak çukura atıldıklarına) göre muharebe hatları devrimci savaş için çizilmeye başlanmıştı: Faşistlerle domuzlar arasındaki savaş için.

Birinci savaşta Lev masum bir gözlemciydi (hepimiz öyleydik), ikincisindeyse bir vicdani retçi. Üçüncü savaştan kimse kaçamazdı. Ve Lev de daha başlangıçta yaralandı.

* Dostoyevski, halkı isyana teşvik etme suçlamasıyla 1849'dan 1853'e dek hapis yatmıştı. Vladimir Vladimiroviç, 1999'dan beri Rusya lideri olan Putin.

4

"Yoldaş Uglik'le Tanışın"

Domuzlar.

Hepsi yarı cahildi, fakat ben bile domuzların da mahkûmlar kadar insani çeşitlilik gösterdiği günleri hatırlıyorum – zalim, nazik, lakayt olabiliyorlardı. Başka ortak yönlerimiz de vardı. Onlar da en az bizim kadar kalpsiz, açlık çeken, pis, mikrop yuvası, köle gibi güdülen ve korkutulmuş yaratıklardı. Ama artık evrim geçirmişlerdi. Bunlar ikinci kuşaktılar: Domuzlar ve domuz oğulları. İnsanoğlunun yeni bir türünün doğuşuna tanık oluyorduk. Yoldaş Uglik bunlardan biriydi.

Yıllarca kardeşimi gölge gibi takip etmiş, onun namına birkaç kişiyi pataklamıştım. Fakat Uglik konusunda yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Lev'in talihsizliğiydi o.

Neden ağlıyorsun diye sordum.

On ya da on bir ay sonra ona söylediğim ilk sözler bunlar olmuştu. Lev'in kamptaki konumu artık (Ocak 1953) bok yiyicilerle eşdeğerdeydi – veya bir süreliğine onlardan daha da düşük seviyedeydi, çünkü bok yiyicilere acınırdı burada, sonra da görmezlikten gelinirlerdi. Ama Lev aforoz edilmişti. Ona azıcık daha çok saygı gösteren kimseler de vardı. Bu da cüssesi ve kalıbıyla ilgiliydi – hafif kambur, bumburuşuk yüzlü, düşük omuzlu ve daima yalnız, soğuk, muhalifti. Ufacık bir çenesi vardı, an-

cak onun ekibi şehir sokaklarında dolaşan küt çeneli bir cüce kadar cüretkârdı. Grev hattını asla geçmez, oturma eyleminden ya da benzer bir ortamdan asla kaytarmazdı. Saldırısını ahlaki, pasif ve sessiz sedasız yapardı. Neşeli ortamlara katılmazdı. Havalandırmaya çıkmazdı işte. Lev yirmi dört yaşındaydı şimdi.

Niye ağlıyorsun diye sordum.

İrkildi, benim sesim yabancı gelmişti ona, ters etki yapmıştı. Belki de sorumun altında kötü bir niyet yattığını sezmişti kim bilir... On sekiz aydır güvence altına aldığımız bütün özgürlükler arasında bana göre en önemlisi sırtımdaki numaranın kaldırılmasıydı. Lev'in en çok önemsediği ise mektuplaşma hakkıydı. *Onun* hakkı: Başkasının değil. Bu uğurda tek başına mücadele etmiş ve tek başına kazanmıştı; bu yüzden de insanlar ondan uzak dururdu. Revirin arkasındaki çalılıkta bir ağaç kütüğünde oturmuş bir elinde Zoya'dan gelen ilk mektup, ötekinde gözyaşlarından sırılsıklam olmuş suratı vardı. Aralarında her şeyin bitmiş olmasını dileyip dilemediğimi soruyorsan, doğruluk serumunun etkisinde vereceğim yanıt aşağı yukarı şöyle bir şey olurdu: Yani, bu bir *başlangıç* olabilir tabii. Öte yandan bunu incitmeden yapmamış olmasını dilerim. Aksi takdirde bana hiçbir yararı dokunmaz.

"Ağlıyorum..." Başını öne eğip dikkatini elindeki mendilimsi kâğıdı buruşuk kılıfına koymaya verdi; fakat tam bunu başarmak üzereyken burnunu kaşımak için bir parmağını kaldırmak zorunda kaldı. "Ağlıyorum" dedi, "çünkü *leş* gibiyim."

Duraksadım. Yani onun dışında her şey yolunda mı?

"Evet. Hayır. Özgür dünyada söylentiler var, Birobican adı geçiyor. Birobican'da yeni barakalar inşa ediyorlarmış."

Birobican Çin'in kuzeydoğu sınırında bir bölgeydi – ekseriyetle ve adamakıllı ıssız. 1930'lardan bu yana Yahudileri Birobican'a yerleştirmekten söz edilmekteydi.

"Onlar için Birobican'da barakalar yapıyorlar. Janusz'a sorarsan, Yahudi doktorları Kızıl Meydan'da sallandıracaklar. Ülke bu söylentilerle sallanıyor, basın... Sonra da Yahudiler Birobican'da işbaşı yapacaklar. Şimdi lütfen müsaade et. Bir dakika sürecek."

Ve Lev bir dakika boyunca gözyaşı döktü, melodik bir ağ-

lamaydı. Ağlıyorum, dedi, çünkü leş gibiyim. İnandım ona. Leş gibi kirli olmak adamı çok üşümekten ya da acıkmaktan daha sık ağlatırdı. Ne çok üşüyorduk ne de karnımız çok açtı, eskisi kadar değil. Ama çok pislenmiştik. Giydiklerimiz kaskatı kesmişti, ağaç kabuğundan farksızdılar artık, takır tukurdular. Tahtaların altındaysa tahtakuruları, tahta kurtları vardı.

"Oh, iyi geldi. Ya, kadınlar böyle temiz kalmayı nasıl beceriyorlar, aklım almıyor" diye devam etti kendi kendine konuşurcasına. "Belki de kediler gibi kendilerini yalıyorlardır. Fakat biz bok içinde yuvarlanan itlerden farksızız. Dinle bak" diyerek bana döndü. "Bir ikilem yaşıyorum. Çözmeme yardımcı olabilirsin belki."

Dikkatini toplayıp gülümsedi – inci gibi dişleri görünüyordu. O tebessümünden hâlâ ürktüğümü fark ettim.

"Burası" dedi, "iyi değil. Burada kalamam. Gidiyorum. Tüyüyorum. İyi bir yer değil *burası*. Buradaki herkes ölecek."

Gün gelir sen de mecburen– diyordum, sözümü kesti.

"Bana mavra yapma. Kamptaki herkes bunu yapıyor zaten. Olay şu ki, özgür dünyada bana acilen ihtiyaç var. Karımı korumam gerek. Anlayacağın iki şık var. Kaçabilirim."

Nereye? Birobican'a mı?

"Kaçabilirim. Ya da muhbirlik yapabilirim."

Bugün hamama gidiyoruz, dedim.

"Hadi, ben ciddiyim. Düşün hele, sen bir düşün. Muhbirlik yaparsam, affedilmem mümkün. Olayların şimdiki halini anlatırım. Anlıyorsun ya, bütün grev elebaşlarının listesini yapıp onlara verebilirim. Denesem ne çıkar. Sonra beni öldürebilirsin. Ama beni öldürürsen ne olacağından haberin var mı?" Gözlerini kapadı, kafa salladı, sonra yeniden açtı gözlerini. "Aletin kalkacak."

Bugün hamama gidelim, dedim.

Bakışlarını toprağa dikerek, "Al sana, ağlamak için bir neden daha" dedi.

İkimiz hamama hep birlikte giderdik. Birbirimizle konuşmadığımız, gözlerimizi kaçırdığımız zamanlarda bile. Bayrak yarışı misali nöbetleşe yıkanmak gerekiyordu. Şimdi, hepimizin hamama gitmek istediğimizi sanacaksın, oysa pek çok adam

oradan kaçmak ya da oraya gitmeyi geciktirmek için dayak yemeyi göze alırdı. Ne kadar kıyamet koparsak da hiçbirinin hamamda kıymeti yoktu. İçeri girdiğinden daha kirli çıkabilirdin oradan. Bunun bir nedeni kampla ilgili sistematik bir sorundu: Sabun yoktu. Su her zaman kesik değildi, ama galiba sabun hiç bulunmazdı. 1991 yılında bile madenciler sabun için greve gitmişlerdi. SSCB'de *hiçbir zaman* sabun olmazdı.

Sulu kar altında kuyruğa girmiştik. On iki kişilik askısı olan soyunma odasında birdenbire yüz kişi olduğumuzu fark ettik. Birden bir sabun çıkıvermişti ortaya – küçük siyah köpükler bir kovadan azar azar dağıtılıyordu. Bu aşamada kabanından başka her şey bir kazana atılır, daha sonra rastgele dağıtılırdı; yine de sırayla en değerli eşyalarımızın başında nöbet beklerdik – yedek ayak çaputları, yedek kaşık. Elinde bir maşrapa dolusu ılık suyla önce Lev girdi içeriye. Gözüm maşrapamdaki siyah köpüklerdeydi. Burnuma götürdüm. Kokusunu alınca, kutsal bir fizik kanunu yaratılışı sırasında ihlal edilmiş herhalde diye düşündüm.

İşte o zaman çekmişti dikkatimi, kolumda tuttuğum kurşun rengi paçavraların cebinde duruyordu: Lev'in mektubu... Dört yıllık savaşın ve yaklaşık yedi yıllık kamp hayatının dürüstlüğüme zarar verdiğini düşünenler olabilir. Belli bir süreliğine iş görmüş bir tecavüzcü (o zaman öyle hissediyordum), soğukkanlı (ama aynı zamanda havalı) bir cellat olarak ne zaman buna kafa yorsam, yeniden 1941'deki halime dönmeye niyetlenirim. Ve şimdi elbette bunun mümkün olduğunu nasıl düşündüm diye içim sızlıyor. Dükkândaki tezgâhtara malı fazla ucuza sattığını itiraf etmiş bir adam; yaşlı ve sakatlara her zaman yer vermiş; bir romanın son sayfasını asla ilk önce okumamış, o sayfaya dürüst yollardan ulaşmış bir adamdım oysa. Fakat Zoya'dan gelen mektup elimin altındaydı işte, uzanıp aldım.

İyi davranışlar sergilemek insanın çıkarına ve yararınaymış meğer. Kampta kötü günler geçirmiştim, bu aşikâr, ama hamamın çamur rengi buharlı havasında geçen beş dakika, yarım yüzyıllık acıya eşdeğerdi... Aile haberleri (Zoya'nın annesinin hastalandığı, annesinin iyileştiği), dokuma fabrikasındaki yeni iş, Kazan'da, doğuda "yuva" kurma fikri, samimi ve defalarca tekrarlanan gönül kırıklıkları: Hepsi birinci paragraftaydı. Geri

kalanlar, elbette Ezop dilinde yazılmıştı, üç perde halinde sergilenen bu fabl sıkış tıkış dört sayfayı dolduruyordu. Bir vazo dolusu çiçek düzenlemesini tasvir etmiş, arkasından mükellef bir yemeğin hazırlanıp afiyetle yenmesine geçmişti. Tercümesi kolaydı: Üstüne başına çekidüzen veriş (epey süslenip püslenerek), ön sevişme cümbüşü ve bir akrobatın cinsel tapınma ayini. Ne kadar minicik de olsa, el yazısı bile açık saçık ve edepsiz görünüyordu – utanmazca.

Lev çıktı, ben girdim.

Görüş Evi'ndeki karı koca ziyaretleri henüz başlamamıştı. Onunkine daha üç buçuk yıl vardı.

Lev'in takımı o sabah (14 Şubat 1953) yeni bir göreve atandı, ellerine yeni aletler verildi, yola çıkmak için geç kalmışlardı. Mıntıkadan geçerlerken domuzlar onları durdurdu. İçlerinden biri şöyle dedi:

"Seçkin bir ziyaretçimiz var. Beyler... Yoldaş Uglik'le tanışın."

Uglik? Üniformasını (binici çizmelerini ve kaşkolunu) çıkar, karşında domuzdan çok urkaya benzeyen bir adam bulurdun. Belirtmeden geçemem, urkaların dış görünüşleri göz alıcıydı. Bazen düşünmeden edemezdin, madem insanın ömrü yirmi beş yıldı, demek ki urka olmak mantıklıydı. Oysa adamın aklına rutubet ve hareketten başka bir şey getirmeyen o gri, yumruk yemişçesine basık yüzleriyle domuzlar tahrik edildiklerinde içlerinden idrarı andıran belli belirsiz bir sıvı çıkan yaratıklardı. Uglik geleli daha bir hafta olmuştu ama gece gündüz aramızdaydı. Zaten onu unutmaya imkân yoktu.

Biçimli yüzü, dolgun, nemli, dışa kıvrık dudaklarıyla ümit verircesine şehvetliydi. Davetkâr gözleri fıldır fıldırdı. Gözlerine bakınca için titremekle kalmaz, aynı zamanda bir haftada anca birikecek bir sıkıntı duyardın. Bakışları adamı yoracak kadar arsızdı. Uglik gelecekten geliyordu galiba. Şimdiye dek Gulag'taki standart gardiyanlar her toplumda bulunacak cinsten uyuklayan posalardı: Böyleleri şimdilerde büyük yetkilerle donatılmış sadist ve geri zekâlı (hem de beti benzi atmış, cıvık cıvık otuzbirci) kimselerdi; en iyi anlarında, zihinlerinin berrak olduğu açık

yüreklilik anlarında hepsi bilirdi bunu. Dolayısıyla tecavüzcüye ya da katile değil de daha çok kozmologlara veya baletlere eziyet etmeyi yeğlerlerdi. Kaliteli biri olması tercihleriydi. Bir domuz tarafından, domuz gibi yetiştirilmiş bir Uglik farklıydı ama. *O* kendini asla zihinsel özürlü biri olarak görmezdi. Bilinçli olarak utanç duymamak ona dışa dönük biri olma şansı vermişti. Bununla birlikte, alkolikti kendisi. Burada olmasının nedeni buydu zaten, Orta Asya'nın güneyindeki çeşitli kamplarda çıkardığı rezaletler yüzünden rütbesi indirilmiş ve ceza almıştı. Yıldızı sönmüş adamlarını gönderirlerdi başımıza. Bu noktada Uglik'in iki aylık ömrü kalmıştı.

"Yoldaş Uglik'le tanışın." Gardiyanlar işçilere – Lev'in ekibine mola verdirdiler, Yoldaş Uglik teftiş edecekti. Uglik yüzünde kibar bir tebessüm dizlerini büküp bir hırpaniden diğerine zarafetle yürüyordu – sanki, diye anlatmıştı Lev, dansa kaldıracak birini arıyordu. Gerçekten de öyleydi. Partneri genç ve güçlü kuvvetli olmalıydı, ne de olsa dansın uzun sürmesini isterdi. Nihayet adayında (Ukraynalı iriyarı Rovno) karar kılmış ve hangi kuralı bozduğuna (miğferi nizami değildi) karar vermişti. Uglik daha sonra parmaklarını havaya kaldırarak siyah deri eldivenlerini giydi.

Domuzlar adamı büyük oranda usulüne göre, ağaç kesercesine döverdi. Kuşkusuz Uglik'in niyeti bir gösteri sergilemekti, böyle de yaptı, çalım satan kıvrak hareketlerle, tıpkı matadorların kalçalarını sımsıkı sıkarak salınmaları – beklenen alkışlar için kısa aralar vermeleri gibi. Öyle çok şişman, alı al moru mor değildi – sahiden, bu saatte henüz soluk soluğa kalmamıştı, terlemiyordu, kafası kıyak da değildi... Yanındaki bir adam bağırınca, piyango Lev'e vurdu – tek bir kelime etmişti adam, ancak o koşullar altında söylenecek en kötü sözdü: *Nonoş*. Uglik başını, Lev'in sözleriyle, rüzgâr gülü misali, o yana çevirmişti. Öne doğru ilerledi. Lev'i seçti, çünkü bu defa aradığı ufak tefek biriydi galiba. Gergin avucuyla kulaklarına birer tokat attı. Oradaki hiç kimse o şaplağın yankısını unutmayacaktı, fakat Lev'in unutmadığı patlamanın kendisiydi.

Kısa ziyareti süresince Uglik'in yaptıkları bu kadarla kalmadı. Akşam geç vakit kadınlar koğuşuna uğradı. Orada da

kendini kaybetti: Irza geçmedi – dayak atmakla yetindi. Nihayet bekçi evine geri dönerken yere yuvarlanıp oyuncak fabrikasının ahşap giriş kapısının altında bayılmayı başardı. Eksi kırk derece soğukta beş saat orada kaldı Uglik. Eldivenleri elindeydi.

İriyarı çiftçi Rovno çok geçmeden kendini toparlamıştı. Lev'e gelince – o gece koğuşta sırtüstü hiç kıpırdamadan yattı, kafasının içinde irinli yılanlar kıvrılıyordu adeta. Başına toplananlar nasıl ve ne zaman misilleme yapmak gerektiğinden konuşup duruyorlardı, gelgelelim Lev, her zamanki Lev'di. "Amaçları provokasyon zaten" diye tekrarlıyordu ısrarla, "Uglik'in *kendisi* provokasyon." Bazı kimselerin dikkatini çekmişti şimdi. "Ayaklanmak için bunu bahane etmeyin. Ayaklanmayın." Derken gözlerini bana dikti ve birdenbire sordu. "Sesimi duyan var mı?"

Duymak mı dedin? diye sordum.

"Duymak dedim. Çünkü ben duyamıyorum. Yalnızca içimdeki sesi duyabiliyorum."

Üç gün sonra Uglik'in üstünde bir saat boyunca çalışma fırsatı bulacaktık. Ve bizim dünyamızda dahi, Venüs, Siyam ikizleriyle deniz adamlarının ve sakallı kadınların dünyasında dahi görülmeye değer bir şeydi o.

Ahşap atölyesindeydik, orası uzun saçakların güneşsiz gölgesindeydi hep, üzerinde koca paltosu, ayağında çizmeleriyle sallanan iskemlede Uglik'in bir yorganın altında oturduğu revirin verandasını çok net görebiliyorduk. Elinde eldivenleri yoktu. Hepimiz sessizce pencereye üşüştük. Uglik'in canı o sırada sigara çekmişti besbelli – gel gör ki bu artık kendi başına üstesinden gelebileceği bir şey değildi. Janusz sigarayı Uglik'in dudaklarına sıkıştırdı, ateşi tuttu, sonra yanından ayrıldı.

Oradaydık, altı yedi kişi, ellerimizde aletlerimizle pencerenin yanında. Kimse hareket etmiyordu... Uglik sigaradan çektiği dumanı keyifle üflüyor gibi görünse de her birkaç saniyede bir sigarayı dudaklarından çekmek amacıyla bandajlanmış bileklerinden birini ağzına götürmek üzere kaldırıyor, ellerinin olmadığını fark edince yerine bırakıyordu. Sonunda izmariti tüküre-

rek parmaklıklardan aşağı attıktan sonra, kısa bir süre içinde bir sigara daha içmek isteyeceği geldi aklına. Paketi bileğiyle yere itti, tekmeledi; çolak kalmış kollarını kaldıraç ve kıskaç niyetine kullanmaya çalışarak eğildi; sonra yüzükoyun yere uzandı, ahşap zeminin ırzına geçmeye, içine girmeye, onu öpmeye çalışan bir hali vardı, nihayet büzdüğü dudaklarının arasına bir sigara alana dek debelenip tepindi.

Dahası da vardı tabii. Şimdi: Bir domuzu, kafa sayısını, daha doğrusu tas sayısını veya kaşık sayısını ağzına gözüne bulaştırırken seyretmek; kararsız kalıp kaşlarını çatmasını, sonra yeniden başa dönmesini izlemek – yetişkinlerinin gücünün saçmalığına, gizli sahtekârlığına bir süreliğine tanıklık ettiğin ilkokul yıllarına geri gitmeye benzer. Kahkahalarla gülmek istersin. Fakat bu özgür dünyada yapılır. Ağır ceza koşullarında durum başkadır. Ahşap atölyesinin penceresine durmuştuk. Kimse gülmüyordu. Kimse konuşmuyordu. Kılını kıpırdatan yoktu.

Zaferinden memnun olduğu her halinden belli olan Uglik sallanan koltuğuna döndü, başını arkaya yasladı: Ağzında dik duran sigarası, öterek Uglik'e övgüler düzecek küçük bir flüte benziyordu. Ceplerini salladı, kibrit kutusunun tatlı tıkırtısını duymuştu (şüphesiz); cebine uzandı. Genzini yırtarcasına Janusz diye bağırmadan önce dayanılmayacak kadar sessiz bir perde arası yaşanmıştı.

"*Hiç bilmiyordum*" dediğini duyabiliyorduk, sohbet eder gibiydi (birkaç kez tekrarladı üstelik) – "*Kuzey Dairesi'nin bu kadar soğuk olduğunu hiç bilmezdim.*"

Janusz bir kez daha yanından uzaklaşırken, Uglik ani bir hareketle olmayan sağ elini bir an için ona uzattı.

Görüyorsun ya, Uglik'in aklında başka bir şey, ölüm korkusu vardı. Geldiği ilk gece kadınlar koşuğunda yaptıkları yüzünden imza kampanyası başlatılmış, bir protesto gösterisi yapılmıştı, derken şimdi de bir grev düzenlenecekti. Bunlar dikkat çekecekti. Her şey Uglik'in aleyhine işliyordu – öyle, Yoldaş Uglik'in meşakkatli kaderi.

Hikâyenin tamamını bize o ilkbaharda Kolyma'dan yeni nakledilenler anlattı. Moskova'ya çağrılan Uglik mahkemeye çıkarılmış ve kuzeydoğu ucundaki altın madenlerinde şaka gibi

bir yıllık sürgün cezasına çarptırılmış. Altın filan çıkardığı yokmuş, dolayısıyla yiyecek istihkakı da kazanmamış, bunun sonucunda neredeyse anında bok yiyici ve –zorunlu olarak– dört ayak üstü bok yiyicilerden olmuş. Bir ay içinde açlıktan ve erken bunamadan ölmüş. Atölyenin penceresinden onu seyrederken, bunu bilseydik dahi neşemiz yerine gelmezdi.

Kamp hayatının doğası gereği Uglik için üzülürdün – Uglik için, Uglik ile birlikte. Başı zonklayan, artık iltihaplanan ve şimdi de Janusz'un verdiği oksijenli su yüzünden fışırdayan sol kulağı, eksik olmayan mide bulantısı ve baş dönmesi nedeniyle iç organları altüst olan Lev için de. Hepimiz, her birimiz bulaşıcı bir dehşetle bakıyorduk ona. Sorun yalnızca –barbarca bir cezalandırmanın sonucunda oluşmuş– yaralarının ürkütücü simetrisi değildi. Hayır. Uglik bize olayların gerçekten nasıl yaşandığını göstermişti. Karşımızdaki efendimizdi: Yaşadığı aptalca korku yüzünden elleri olmadığını ha bire unutan bir adam.

Lev'e şöyle bir baktım. Sonra, galiba benim de, kardeşimin de içine bir kurt düşüverdi – bunun daha başka nelere yol açabileceğini hissettik. Böyle bir kuşkuyu içimde barındıramazdım, hemen silkinip aklımdan çıkardım. Fakat fısıltısı hâlâ geliyordu kulağıma, diyordu ki... Uglikler, Uglikler'in oğulları ve onları yaratan gerçeklik: Hepsi geçip gidecekti. Ama bir şey daha vardı, hiç geçmeyecek olan, daha yeni yeni başlayan bir şey.

Uglik ikinci sigarasını da tükürerek attı, burnunu koluna sildi ve omuz atarak içeriye girdi.

5 Mart günü bizi avluya toplayıp dünya çapındaki bütün özgür insanların büyük liderinin ölümünü haber verdiler. Bütün kuşakta sessizlik hâkim olmuştu, ender görülen bir sessizlikti: Sinüslerimin içindeki bütün noktalar arasında gidip gelen metronun gürültüsünü işittiğimi hatırlıyorum. Boşluğun sessizliğiydi. Kampta en azından beş, altı yıldır günbegün, bazen her saat tazelenen yoğun bir dedikodu almış yürümüştü – Yosif Visaryonoviç'in bir ayağının çukurda olduğu söylenmekteydi. Şimdiyse elimize geçen şey, bir boşluktu. Artık hiçbir yerde yoktu o. Ama önceden her yerdeydi.

O günden başlamak üzere önümüze bir çarpışma hattı çiziliyordu. Af olmayacaktı (siyasîler için bile), daha sık ve daha çarpıcı provokasyonlar oluyordu (başka Uglikler), insanların hissettiği tahammülsüzlük denetim altına alınamıyordu – Lev dışında herkesin. Böylece, elbette, ayaklandık. Ve domuzlar bizi zaptedemedi. 4 Ağustos günü Çeka güvenlik birimleri itfaiye arabaları ve makineli tüfeklerle donatılmış zırhlı araçlarla çıkagelince son buldu isyan.

Fazla vaktimiz kalmadı, dedim. Seninle benim çok az vaktimiz var. Sonra ortaya çıkıp karşı koyman gerekecek.

Koğuşta tek başınaydı Lev. Sobanın (yaz ayında yanmıyordu) yanındaki masaya oturmuş, ellerini yargıçlar gibi önünde kavuşturmuştu.

"Ah, Spartaküs" dedi. "*Yüce İsa*, neydi o? Barikat mı?"

Bütün kuşağı tarıyorlardı, her mıntıkasını. Bağrışlar, çığlıklar, silah sesleri ve buldozerle dümdüz edilen duvarların gümbürtüsü.

Kadınlar dışarıda, dedim. Yürüyebilen herkes dışarıya çıktı, sıraya girdi. Kol kola. Başka seçeneğin yok. Her şey sona erdiği zaman adamların seni görmeye tahammül edebileceklerini mi sanıyorsun?

"Hımm, yaş iş. Hepsi son bulduğu zaman geride adam *kalırsa* tabii. Bütün domuzları da öldürürlerse hiç şaşmam. Sigara alsana, ağabey. Evet, hadi, düşünmene yardımcı olsun al bir fırt..."

Sesi başka çıkıyordu şimdi, başka bir tonda: Kesin, neredeyse kanun adamı gibi, hafif kaçık. Yalnız birinin sesiydi bu.

"Biliyorsun" dedi, "katliamlar yaşanmak zorunda. Katliamlar tarafsız değildir. Avludaki kafa sayımını hatırlıyor musun, ne zamandı, 1950'de mi? Aşırı yük binince bekçi kulesi çökmüştü. Amma komikti ama, değil mi? Nasıl da düşmüştü – kablosu kopan bir asansör misali. Fakat sonra kurşun sürülen tüfeklerin sesini duymuştuk. Herkes kahkahalar atıyordu, gülmekten kırılıyorduk. Tek bir kıkırdama bile yeterdi başlamasına. Kahkaha atan adamların katliamı hemen o anda başlayabi-

lirdi. O zaman anlamıştım katliamların olması gerektiğini. Katliamlar, başka katliamlar olsun ister."

Güzel, sen de bir katliam istesen iyi olacak. Sıkı bir tane.

"Evet, çoktandır tehdit altındayım zaten. Ordudaki caydırıcı kuvvete benziyor, değil mi? Kamyonetin içinde şerefinle ölüm olasılığı. Ya da geri hizmette yüzkarasıyla kesin ölüm. Bir fırt çeksene. O şarkıyı söyleyip duruyorum. 'Hadi Tüttürelim.'"

Ve başka sebepler de var, dedim. Burada oturmaya devam edersen, ömrünün geri kalanında kendini bok gibi hissedeceksin.

"İyi ya, çok uzun *sürmeyecek* ki kendimi bok gibi hissetmem, öyle değil mi? Janusz ile birlikte radyo dinliyorduk. Özgürlükte olaylar iyiye gidiyormuş. *Doktorlar* hep affedilmiş. "Grip" – o ölünce salgın da sona ermiş. Zoya, Birobican'da değil. Moskova'ya geri dönecek. Tavan arasına. Gelecek parlak görünüyor."

Bir şiir daha yazmayacaksın. Bir daha karını düzmeyeceksin.

"... Nihayet beni ikna etmeyi başardın, ağabey. Dışarı gelip bir kutunun üstüne çıkarak onlara provokasyonlara aldırmamalarını, lanet olası koğuşlarına geri dönüp beklemelerini söyleyebilirim. Ya da oraya gider ve ayakta dikilirim. Bütün elebaşları öldürecekler, biliyorsun. Benden daha iyi bilirsin. Şimdiye kadar hiç fark etmemiştim" dedi, "ne kadar romantik biri olduğunu anlamamıştım."

Kışkırtılmış olsun ya da olmasın, bana sorarsan, Norlag İsyanı kahramanca bir güzelliğe sahipti. Pes edemem, etmeyeceğim zaten. Ölmeye hazırdık. Savaşı tanıyordum, bu savaşa benzemiyordu. Hâlâ anlamadıysan sana ben anlatayım. Eğer çarpışmadan önceki saatlerde herkesin yüreğinin nefretle dolu olduğunu sanıyorsan, yanılıyorsun tatlım, biriciğim benim. İşin tuhaf ve acı yanı da bu. İki ordunun karşı karşıya geldiği düzlükte güneş göğe yükselir. Ve her askerin yüreği sevgiyle doludur – kendi hayatına, başkalarının hayatlarına, her tür hayata karşı sevgiyle doludur. Nefretle değil sevgiyle. Demir kasırgasına ilk adı-

mını atana dek beklediğin nefreti bulamazsın. 4 Ağustos günü sevgi hâlâ oradaydı, gün bitiminde dahi oradaydı. Tanrı gibiydi – evet. Ama bir Rus Tanrısı gibi değildi. Kol kola duruşumuz muhteşemdi. Herkes, kadınlar, Lev, hepimiz, bok yiyiciler bile, kol kola duruyorduk.

İki gün sonra ya yeniden cezalandırılmak ya da idam edilmek üzere tundrada arınma kampındaydım. Moskova'dan uçaklar geldiğinde Semyon ile Johnreed çoktan vurulmuşlardı. Beria ele geçirilmişti. Onu yakalama görevine getirilen kişi, benim mareşalim Georgi Jukov'du. Böyle olmasına seviniyorum. Lavrenti Beria, o zeki sapık, çalışma masasının arkasından başını kaldırıp bakınca, ezeli hasmını gördü: İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan adam... Anlamsızca Krasnoyarsk'a nakletmişlerdi beni, ertesi bahar da Yenisey'e postaladılar. Geri geldiğime Schweinsteiger Tepesi'nin yanı başındaki metruk yatakhane, Görüş Evi olarak kullanılmak üzere tamir ediliyordu.

5 Ağustos 1953 günü yirmi sekiz saat süren baskın harekâtından sonra Janusz aynaya bakıyordu: Kafasına pudra dökülmüş olmalıydı. Saçları bembeyazdı.

Aşağı yukarı aynı esnada Yosif Visaryonoviç'in vefatıyla ilgili başka bir aile meselesinde, Lev'in ikizi, benim üvey kardeşim Vadim, Doğu Berlin'de grevleri ve isyanları bastırırken ölesiye dayak yiyordu.

5

"Sizin Burası Lanet Olasıca Bir Cennetmiş"

Böylece karı koca ziyaretlerinden bahsetmeye başlayabiliriz. Ve unutma: Artık, 1956'da hayat daha kolaydı.

Buradakilerin karıları iki yıl önce başlamıştı kampa gelmeye ama bu hak sadece güçlü kuvvetli işçilerin en güçlülerine tanınıyordu. Dolayısıyla Lev bir kez daha öyle biri oldu. Şimdi onu düşünüyorum da, gözümün önüne eskilerden kalma posterlerle yağlıboya resimlerin çocuk versiyonları geliyor – alınlarında terler birikmiş kafalar, kollarda şişmiş damarlar ve hatta geleceği kucaklamak için yola çıkan metal levha gibi sert bakışlar. Lev de işin hakkını verdi ve ziyaret hakkını elde etti. Fakat şunu sormak gerek: Sahiden istiyor muydu bunu? İsteyen kimse var mıydı?

Neredeyse daima yol açtığı acıların çeşitliliği ve yoğunluğu göz önüne alındığında, tepedeki kulübeye gitme anını nasıl iple çektiklerine, buraya gitmek için nasıl ısrar ettiklerine şaşıyordum. Oraya yapılan yolculuk ayinini yakından gözlemledim – ama itiraf edeyim, bunu yaparken pek öyle kafa yormamıştım, hele başlarda hiç. Kocaların gözünde karı koca ziyaretinin anlamı saç tıraşı ve dezenfekte olmaktı, buysa yangın hortumundan fışkırtılan suyun altında kalmak demekti. Hamamdan tanınmayacak halde çıkarlardı, keselenmiş, derileri aşınmış, hareket geçmeye hazır olurlardı, giysileri bu kez kirden değil sert deterjanla ovulmaktan kaskatı keserdi. Derken iştahlarıyla enerji-

lerinin kabardığı gözle görülürken, silahsız gardiyanların eşliğinde Görüş Evi'nin yolunu tutarlardı. Ertesi gün, her biri birer enkaza dönmüş hayalet gibi tepeden aşağı sendeleyerek inerlerken içimden geçirirdim: Siz bunun için yaygara kopardınız. Biz bunun için kavga verdik. Peki şimdi derdiniz ne?

Ancak çok geçmeden dank etti kafama, yüce güce boyun eğdim. Egemen düzenin amacı bu olsa gerekti: Her birimizi en köşeye kıstırmak. Özgür dünyada buna "izbe yaşam" denirdi. Bir odada dört kişi ya da dört çift veya dört aile izbe bir yaşam sürerlerdi. Görüş Evi'ne gelen kadınlar kendilerine özgü bir kategoriye mensuptular: Halk düşmanlarının karılarıydı onlar, dışarıdaki büyük kuşakta dışlanarak yaşarlardı. Yalnızca kadınlar mı, bütün aile kötü muamele görürdü. Dağ kulübesindeki o havadar odalar aslında hınca hınç dolardı; ahtapotun kafasından sızan adaletsizlik ve suçluluğun akışkan dokunaçlarıydı bunlar ve ağız yerinde de sen olurdun.

Bütün erkekler farklıydı. Ya da farklı mıydılar acaba? Yine de ortak bir tema vardı galiba. O da kronik kansızlıktı. Kanları kaynayan kimseler olmaya çalışırlardı; gel gör ki kanları sulanmıştı. Bu adamın yüzünden çuvalladığı okunuyor, beden dili de aynı nakaratı okuyor: Ağzı çarpılmış, kollarıyla bacakları hamur gibi. Şu adamın cakasından başarıya ulaştığı belli: Seni duvara yapıştırıp gelmişine, geçmişine söverek tehditkâr bir fısıltıyla kadının ona ne yaptığını, onun kadına neler yaptığını anlatıyor. Ya kalpleri, onlar da savunmasız kalmıştı. Bu adama evliliğinin bittiği, çocuklarının devlet yurduna verildiği söylenmiş: Kafayı üşütmesine az kalmış. Şu adam hep düşünceli ve gözü yaşlı olsa da neşeli sayılır: Kaybettiklerini tartıyor zihninde, ölçüp biçiyor – bu da insanın umut edeceğinin en iyisi herhalde. Kalan ömründe yaşayacaklarının ilk dalgasıydı karşındaki. Özgürlükte seni bekleyen bütün zorlukları bir arada görürdün. Herkes umursamaz adımlarla bu adamların ve etraflarına ördükleri yalnızlık perdesinin başına üşüşürdü.

Görüş Evi aynı zamanda ve daima, bir ayrılıklar evi olmuştu – olası en iyi durumda bile. Bir buluşma olur, arkasından vedalaşma vakti gelip çatar ve yıllar sürecek ayrılık yeniden başlardı.

İşbaşındayken ne zaman o dik patikaya girsem ve Schweinsteiger Tepesi'nin kapkara hantal gövdesine bakan o dağ kulübesinin beyaz sıvasını görsem, o yalıtkan perdeyi ve çift kat dikenli telle çevrili alanı geçtiğimde hissettiklerimi hissederdim.

O gün geldi sonunda: 31 Temmuz 1956. Akşam olmuştu.

Lev'i hamama götürmeye gittim. Soyunma odasının ta öbür tarafında ölgün ışığın altında dikilmiş duruyordu. Aramızdaki bağ karşılıklı bağımlılığa dönüşmüştü artık. Sevgi de vardı elbet, ancak yanlış anlamalar kurbanıydı, zaten herhangi bir gün ya da gece olduğundan daha fazlasına yer yoktu.

Burada, dedim. Amerikalar buraya gelmiş. Ona form doldurtuyorlar.

Başını önüne eğdi, derin bir of çekti. Artık pek mümkün görünmese de Zoya'yı buraya alay etmek için göndermiş olabilirlerdi; belki de Lev'in onunla gardiyan kulübesinde yarım saat görüşmesine izin vereceklerdi, aralarına da bir domuz oturur, dişlerini kürdanla temizlerdi herhalde... Lev'in saçı sakalı kesilmiş, bitleri temizlenmiş, baştan aşağı tazyikli hortumla yıkanmıştı. Zıp zıp yerinde duramıyordu, kazanacağını düşündüğü dövüşün bir an önce başlamasını bekleyen horoz sıklet bir boksörden farksızdı.

Nöbetçiler eşliğinde kuşağın dışına yürüdük, dikenli telleri geçtik, yaban çiçekleriyle kaplı patikalardan yukarı daracık dik yokuşa vurduk, müştemilata giden beş basamağı çıktık – perdeleri, abajurları, arkalıksız iskemleye bırakılmış yemek tepsisiyle zarafet ve istirahata ayrılmış düşlerin denetlendiği o derli toplu eve girdik. O uykusuz aydınlık gecede katiyen kullanılmayacak bir matara dolusu votkayla mumlar da vardı. O âna kadar kardeşimin ne kadar endişeli olduğunu sezmemiştim. Gençti. Kuvveti yerindeydi. Sol kulağı sağır olmuştu ama iltihabı geçmişti. En üst ranzada yatıyor, tam kumanya yiyordu, fazladan yediği dörtte bir de cabası.

Derken ürkek bir hal geldi üzerine: Kaşlar çatılıp pergele benzedi, ağzı açık ayran budalası gibi bakıyordu. Orada olmazdı: Fiyasko korkusu. Erkekleri doğru yolda tutması gereken fakat akıllarını başlarından aldığı anlaşılan bir korku.

Ona ne dediğimi hatırlıyor musun? Burası boktan bir cennetmiş. Bir şey daha söylemiş, Bak, demiştim. Bana defol git de, ne istersen de, ama sana bir öğüt vereyim. Çok fazla şey bekleme. *O* beklemeyecek. Sen de bekleme.

"Fazla şey beklediğimi sanmıyorum."

Kucaklaştık. Oradan tüyerken pencere pervazında duran ufak zamazingoyu gördüm, deney tüpü ahşap bir çerçeveye sıkıştırılmıştı, içinde gövdesiz bir çiçek vardı, şehvet dolu bordo bir tomurcuk.

Sana 31 Temmuz akşamını daha önce anlatmıştım.

Kont Krzysztov'un Kahvehanesi. Gülmemeye çalışarak bana bir fincan zifir gibi sıcak kahve getirdi. Gülmemeye çalışarak içtim kahveyi.

Hey, Krzysztov dedim. Senin adında o kadar z sesine falan ne gerek var? Neden Krystov deyip geçmiyorsun?

"*Krystov* olmaz" dedi. "Krzysztov!"

İran üzerine bir konferans yaptılar, ben gitmedim. Tanya ile randevum vardı: Çentikli dudakları, bir zamanlar yüzü olan yerde tıpkı bir yara gibi, geçen zamanı gösteriyordu. Yirmi dördündeydi. Geceyarısı oldu, sonra vakit geceyarısını geçti.

Makul bir adamı taklit etmek: Zahmetli bir iştir. Makul ölçülerde iyi birini taklit etmek. O da zahmetli iştir. Elbette uyumam gerekirdi. İyi de nasıl uyuyabilirdim? Kadına benzeyen bir kadın görmüştüm: Yandan, beyaz patiska elbisesinin içinde bütün kıvrımlarıyla, omzuna attığı pardesüsünü düzeltmek için bir eli havada, öteki elinde yürürken salladığı tıka basa dolu hasır çantası, Brezilyalı poposu, Californialı göğüsleriyle Zoya'yı, Lev'in ayakta dikildiği Görüş Evi'ne doğru ağır bir tempoyla ilerlerken gördüm.

Etrafımda bulunan mahkûmlar karanlıkta hayalî bir yemeği çiğnemeksizin aç kurtlar misali yiyorlardı. Ben de bilirdim o rüyayı, hepimiz bilirdik, bal ya da hardal rengi somun somun ekmekler yanından geçer, eline, dudaklarına, diline aldığında erir giderdi.

Benim ağzımda başka bir şey vardı şimdi. Gece boyunca

kum kaplı bir arazide, her kum tanesinin bir noktada dişlerimin arasına girdiği bir çölde yürüyüp emekleyerek ilerledim.

Parmaklıkların hemen arkasında onu ilk gördüğümde bir gecede kör olduğunu sanmıştım, yemin ederim. Kolundan tutmuş veya kıyafetini çekiştirerek yürütüyorlardı. Sonra domuz bir çırpıda avluya fırlatıp attı onu. Lev kendi ekseninde dönerek sallandı, dengesini buldu ve nihayet yürümeye başladı.

Lev'in 1948 Şubatı'nda buradaki ilk günü gelmişti gözümün önüne, arındırma barakasından çıkınca yolunu bulmaya çalışırken karanlıkta adımlarını teker teker atıyordu – ama yavaş yürümüyordu, çünkü daima kat edilecek uzun mesafeler olacağını öğrenmişti artık. Şimdi ağır ağır ilerliyordu. Şimdi, öğle vaktinde, gece körü olmuştu. Yaklaştıkça bu durumun çok daha basit bir açıklaması olduğunu, burnunun dibindekilerden başka hiçbir şeyle ilgilenmediğini fark ettim. Gözleri neredeyse içe dönmüş, küçültmekle meşguldü, bir nevi iç hesaplaşma. Yanımdan geçip gitti. Çenesi oynuyordu, ağzındaki bir pastili ya da şekerlemeyi emer gibiydi. Yoksa vedalaşırlarken Zoya ağzına bir avuç şekerleme mi tıkmıştı? Hiç sanmıyordum. Bana kalırsa ağzındaki yeni tattan kurtulmaya çalışıyordu.

Aralarında ne geçtiğine dair hiçbir fikrim yoktu tabii. Fakat beni bir süre rahatsız eden aykırı ve ters, uğursuzca, kişilikten yoksun ağırlığını üstümde hissettim. Etkisi sessiz sedasız kayboldu elbette – bütün toplumsal umutlarım da. Açıkçası, hemen oracıkta insan toplumunun daha önce karşısına gelenlere kıyasla *azıcık daha iyi* bir yere varabileceğine inanmaya son verdim. Bu inancımın uçup gitmesinin ürkütücü derecede geç kaldığını düşündüğünü biliyorum. Ama yaşım gençti. Burada bile olsa, 1953'ün baharında iki ay boyunca, sonra da yaz boyunca ütopyayı tanımış, asalet ve aşk içmiştim kana kana.

Lev, yetmiş iki saat boyunca ranzasında yüzükoyun yattı. Gardiyanlar bile onu yerinden kımıldatmaya kalkışmadı. Ama bu böyle sürüp gidemezdi. Üçüncü günün sabahında koğuşun bo-

şalmasını bekleyip yanına yaklaştım. İki büklüm kıvrıldığı ranzanın başında durdum. Gözlerini açana dek fısıltı ve mırıltılar eşliğinde omuzlarını ovdum. Dedim ki:

Bugün çalış kardeşim. Yemek ye bugün.

Sonra tahta döşeğinden söküp kaldırdım, aşağı inmesine yardım ettim.

Dinle, dedim, sonsuza dek suskun kalamazsın. En kötüsü ne olabilir? Pekâlâ. Zoya seni terk ediyor.

Çenesi titriyordu, burun deliklerine baktım. O âna dek Lev'in de farkında olduğunu sanmıyorum. Yeniden kekelemeye başlamıştı.

"Terk mi ediyor?" diyebildi uzun uğraşların sonunda. Çabalayarak devam etti. "Hayır. Yeniden evlenmek istiyor. Doğru dürüst bir evlilik. Nerede olursam olayım oraya geleceğini söyledi. 'Köpek gibi.'"

Öyleyse her şey ortada, dedim. Beceremedin. Hiç kimse başaramadı, burada olmaz. Biliyor musun, bütün tarihi boyunca Görüş Evi'nde sevişmeyi başaran çıkmamıştır.

"Becerebilirdim. Her şey yolunda gitti."

Anlat o zaman.

"Sana ancak ölüm döşeğinde anlatırım." Baklayı ağzından çıkarması epey sürdü. "Öbür tarafa geçtim" dedi direnerek, karşı koymak için her yolu deneyerek, "hayatımın öteki yarısına geçtim."

Elimden gelen tek şeyin standartları tutturmasına ve günlük istihkakını yemesine yardım etmekti. Ne var ki ağzına tek lokma koyamıyordu. Deniyordu denemesine, fakat bir türlü yiyemiyordu. Yüzünü öbür tarafa çevirdi. Su içti, bazen çay da içebiliyordu. Ancak ta Eylül'e kadar dudaklarından katı bir şey girmedi. Ne şaka yapan vardı ne tebessüm eden ne de bir şey söyleyen. Lev'in çalışma, yemek yeme, konuşma gayreti – bunlar, bütün mahkûmlar tarafından saygıyla karşılanıyordu.

Öte yandan ben de öbür tarafa geçmiştim, hayatımın öteki yarısına: Daha iyi yarısına. Lev öbür tarafa geçmişti, ben öbür tarafa geçmiştim. Geçmiştik.

Kamp artık gözümüzün önünde yok olup gidiyordu. Her şey üstümüze geliyordu, mahkûmlar ayak bağından başka bir şey değildi – hep onlara köstek oluyorduk. Özgürlük ufukta belirirken ben atalete sarılmıştım. Lev yavaş yavaş eski düzenine dönüyordu – kollarını açıp kapayarak zıplamalar, atlama ipi; boksör ringe dönmüştü, ama kendinden çok daha ağır sıklette birine yumruk atması istenen gönülsüz ve uykulu bir adam olarak. Neredeyse en son ayrılanlar arasındaydık. Başımızı soktuğumuz damların kirişlerini söküyorlardı. Ortada hapishane diye bir yer kalmayınca mahkûmları saldılar. Önce Lev gitti.

Karara mühür basılıp onaylanana kadar ben üç hafta daha bekleyecektim. Ama beni korkutan, endişelendiren ya da rahatsız eden bir şey yoktu artık. Hiçbir şey umurumda değildi: Ne Eski Haklarımın İadesini Belgeleyen Sertifika'nın gelmeyişi, ne üçüncü sınıf tren bileti, ne "yol" kumanyası. Predposylov'daki tren istasyonuna dahi aldırmadım – ilk bakışta onlarca insanın her bir koltuk için ağız dalaşına tutuştuğu olmayacak bir yere benziyordu. Kollarımı sıvayıp kuyruğa girdim.

Yirmi dört saat sonra yanaklarımla yumruklarım kan lekesi içinde pencere kenarındaki koltuğuma oturmak üzereyken yüzünü cama yapıştırmış biriyle burun buruna geldim. Oturacak yerde ayağa kalkıp pencere aralığından seslendim:

Ne zamandır buradasın?

"Başından beri. Geri gitmek istiyorum."

İstersin elbet.

"Oraya değil." Hızla başını sallıyordu. *"Şuraya."*

Derken bir kavga daha, havada uçan kollar, kımıldayamayacak kadar hırpalanmış gövdeler, bir daha, bir daha, sonra yerimi Lev'e bıraktım.

Her şey yolunda, her şey yolunda diye bağırdım mekanik bir sesle. Her şey yolunda, o daha küçük. Benden daha küçük. Küçük o. Her şey yolunda, her şey yolunda.

ÜÇÜNCÜ KISIM

1

3 Eylül 2004: Predposylov

Bugün yerel gazetede Predposylov'un vahşi köpekleri hakkında bir haber çıktı.

Yazar köpeklerden sürekli olarak "vahşi" diye bahsederken, asıl korkunçluk vurgusunu onların disiplinine ve *beraberlik ruhuna* yapıyor. Ahırlara ve başta kasaplarınki olmak üzere dükkânlara düzenledikleri "eşgüdümlü saldırıları," arka kapıdan içeri dalıp beş parça et, üç tavuk, bir hevenk sosis "kaptıklarını" anlatıyor. Baskından önce, diyor, "keşif" köpeği etrafı kolaçan etmiş, "öncü" köpeğe havlayarak tehlike olmadığını haber vermişti.

Yazar ustalıkla Predposylov'un azgın köpekleriyle Moskova'nın "mutant" köpeklerini karşılaştırıyor. Moskova köpeklerine iki başları ve iki kuyrukları olduğu için mutant denmez. Onlara mutant denilmesinin sebebi, metroda yaşayıp trenle seyahat etmeleridir. Bir zamanlar Londra metrosunda mutant bir güvercinle yolculuk ettiğimi bilmek ilgini çekebilir. Westminster istasyonunda binmiş, St James's Park'ta inmişti.

"Resmi bir kaynak" daha geçenlerde belediye çocuk bahçesinde beş yaşında bir çocuğu parçalanışının sorumluluğunun Predposylov'un azgın köpeklerine ait olduğunu iddia ediyor. Oyun bahçesinin bir fotoğrafını basmışlar – sevimli pastel renklerde. Beş yaşındaki çocuğun bir fotoğrafını basmışlar – yara bere içinde. Azgın köpeklerin yaklaştığı söylentileri tüm bir sokağı, meydanı boşaltacak güçte artık.

Kaldığım oteldekiler, köpeklerin her gün saat tam biri yirmi beş geçe mutfak kapılarının açıldığı arka sokaklardan geldiklerini anlatıyorlar. Adamın dediğine göre onların gelişlerine göre saatini ayarlayabilirmişsin. Predposylov'un vahşi köpeklerine daha yakından bakacağım.

* * *

Dudinka hakkında ne söylerseniz söyleyin yaşamak için hiç fena bir yer değil. Keresten ve kömürün varsa, üstelik bir de geniş bir ırmaktaysan, elindeki Dudinka'nın çok benzeri bir yerdir işte.

Dudinka yaklaşık üç yüzyıldır burada. Predposylov ise 1944'ten beri var. Dudinka gibi kümelenmiş bir yer değil, olduğu gibi getirilip ortaya bırakılmış sanki – Lenin Bulvarı, Kültür Evi, Tiyatro Binası, Spor Salonu, Parti Karargâhı ve daha yakın zamanda Toplum Tarihi Müzesi. Peki niye bir kent burası? Maden istasyonu, evet, kümelenmiş fabrikalar, muhtemelen; ille de gerekiyorsa, içine altmış bin kişinin kapatıldığı bir de köle kampı. İyi de, Kuzey Kutbu'na bu kadar yakın bir *kent* kurmak niye?

Norlag'dan çıktıktan sonra, aşağı yukarı bir yıldır, özgürlüğün yumurta kabuklarının üzerine basarak ilerliyordum. Bu duyguyu burada tadıyorum, kaval kemiğinde hissettiğim nahoş titreme, omuriliğimi yerinden oynatan bir bulantı olarak. Predposylov bir çukur. Şehrin altında bir buçuk kilometre derinliğinde madenler var. Zemin ayağını içine sokabileceğin bir kabuk adeta. Bir de Schweinsteiger Tepesi var tabii, kabında duran kara bir yumurta, içi bomboş.

İkinci Dünya değil artık burası. Üçüncü Dünya bile değil. Dördüncüsü. Her şeyin *sonradan* olduğu bir yer. Aklı selim sahibi olanlar açısından yaşanamaz diye kabul edilen Predposylov, yeryüzünün belki de en kirli yeri haline geldi. Otelde Finlandiya'dan, Japonya'dan, Kanada'dan gelmiş pimpirikli çevreciler kalıyor. Ne var ki yurttaşlar ortalıkta fır dönmeye, Kombinat'ın bacaları gururla tütmeye devam ediyor.

Otuz beş yıl farkla Predposylov'daki en yaşlı adam benim.

* * *

Geç saatlerde Altmış Dokuz denen (adını enlemden alıyor) bir gece kulübünden içeri göz atıyorum. Göz kamaştıran bembeyaz ışıklar altında Presleyvari (son dönemleri) duygusal bir şarkı çalıyor. İçeride masalara servis yapan ipli tangalar giymiş kızlar, nöbetleşe çalışan fahişeler var, tavandan sarkıtılmış perdede ilişkiyi göstermeyen seks filmleri oynatılıyor. Hayır, iğrenmiyorum. Ben kendimi iğrenç biri gibi hissediyorum. Herkesin gözü üzerimde, sanki daha önce ihtiyar adam görmemişler. Şöyle bir düşününce, bu muhtemelen doğru: Daha önce hiç ihtiyar görmemiş olabilirler. Benim kadar, hatta benden daha yaşlılar da var bu dünyada, öyle değil mi Venüs? Fakat bu konu yeterince uzadı.

Niyetim akşamdan kalma halime yeniden dönmek. Ama gereğini yapmıyorum. Akşamdan kalma halim akşamdan kalma bir hal değil aslında. Yanılmışım. Ölüm bu. Beynimin ortasında bir şey var, oraya sıkışıp kalmış bir hapşırık gibi. Gıdıklıyor. Buradaki havadan gözlerim batıyor, sulanıyor.

Hepsi yetmezmiş gibi huysuzluğum da üstümde. Üç gün önce tepem atmıştı, hâlâ kendime gelemedim. Çenem de düştü, daha şimdiden barda çalışanlarla müşterilerin sıdkı sıyrılmaya başladı benden. Epeydir sessiz kalmış biri olarak, İhtiyar Gemici'nin çok daha ağzı bozuk versiyonu gibiyim. Bardaki anlaşmamız gereği bütün içkileri de ben ısmarlıyorum, bütün konuşmayı da ben yapıyorum. Arada bir cüzdanımdan bir tomar para çıkarıp, seslenecek birini ararken havaya savuruyorum.

Epeydir okuyorum, bu ilgini çekecektir Venüs, ne de olsa kendi kendini sakat bırakan bir kuşaktan geliyorsun. Urkaların tarihsel yazgısını kastediyorum.

Artık çenene taktığın vidayla ilgili şu tartışmamızı (öyle diyelim) yeniden açmaya hiç niyetim yok. Yumuşak kulak memesine takılmasını anlıyorum – peki çene de neyin nesi? Biliyorum: Bütün hassas duygularını vücudunun belli bir kısmında toplamak garip bir şekilde rahatlık veriyor insana (sen öyle demiştin), önce acıtıyor ama çok geçmeden iyileşiyor; derken oraya takılmış zımbırtı kendi açtığın yaranın simgesi oluveriyor. Pek gü-

zel. Peki "kesik atmak" ne oluyor, Venüs? Sen yapmıyorsundur diye tahmin ediyorum: Görüştüğümüzde kollarını açıkta bırakan şık giysiler görmüştüm üzerinde. Ama yapan çok. Duyduğuma göre yaklaşık yirmi milyon genç Amerikalı, kan akıtmaktan medet umuyor.

Urka kültürü çökme evresinde, iyice eşcinsel olmuştu (pasif eşcinseller sinmiş, aktifler horozlanmıştı), insan ister istemez ta başından beri nasıl böyle gizli eşcinsel olduğunu merak ediyor. İrkildiğini seziyorum. Duyduğun sözcükler sende ateş değmiş hissi uyandırıyor, değil mi? İç sansürün ya da dahili komiserin işbaşında – onun da hoşuna gitmedi değil mi? Kafanın içinde yaşattığın bir sansür kurulu var; o kadar da kötü sayılmaz: Onun yanında bir de pırıldayan bir amigo besliyorsun nasılsa. Dolayısıyla pek fena değil, seninki gibi bir *ideolojiye sahip olunca...* Şimdi beni anla, Venüs. Öğrendiğime göre bir eşcinsel aşk cinayetinin ardından yaşananlar görülmeye değermiş, fakat homoseksüellerin belli ki pasifist dürtüleri var. *Gizli* eşcinsellerin heteroseksüel olduğu sanılır; kadınlara hapsederler kendilerini ve bunlar hayattaki en tehlikeli erkekler arasında yer alır.

Dahası, urka kültürü tam bir urka şiddeti uygulayarak kendi kendini sakatladı. Savaşı ta içlerine kadar soktu; çivi, buzlu cam, madeni kaşık, jilet ve dikenli tel yutuyorlardı. Kendini kolsuz ya da bacaksız bırakma, kendi etini yeme, kendini hadım etme de cabasıydı. Benim ülkem kendini kısırlaştıranlara karşı acayip bir tutum takınarak daima onlara kucak açmıştır. On sekizinci yüzyılda *Kastratlar* adlı bir tarikatla başlamıştı her şey, aletlerinin iğdiş edilmesini selamete ermenin önkoşulu, *olmazsa olmazı* olarak görüyorlardı.

Kesik atmak. Cephede çarpışırken bastıran uyuşukluğu gidermek için yapılır, değil mi? Urkalar hüküm giymişlerdi, hapishanedeki hissizlikle savaşırlardı. Ya senin tayfan: Onlar neyle savaşıyor? İleri demokrasinin uyuşukluğuyla mı – öyleyse onlara anlayış gösteremem. Anlasana, diğer sistemler salgı bezlerine hücum eder, sinir uçlarını karıncalandırır.

* * *

Yolda girerken Toplum Tarihi Müzesi'ni göstermişlerdi. Dışarıdan bakınca kuru temizleyiciye ya da Korelilerin hazır yemek dükkânlarına benziyordu. Üstelik tepeden tırnağa örtülmüştü, ya tamir için ya da kilit altına alındığı için, kim bilir.

Fakat akşama doğru yakınından geçerken kılıfın çıkarıldığını görüyorum. Beyaz işçi tulumu giymiş kızıl bir delikanlı verdiğim ufak rüşveti kabul ediyor. Elektrikçiymiş. Peş peşe dizilmiş sigorta kutularının başında, kimini tamir edip kimini yalnızca açarken çalışıp didindiğine ikna edici bir hali var. Kuvvetli ışık yayan üç el fenerini bana kiralıyor.

Fenerin yan yatmış ışığı kısa bir kemeraltını aydınlatıyor, dört bir tarafında tabelalar – *ölü tablolar.* Ayaklarımın altındaki kırık ampul parçacıklarıyla kıymıklara basarak ilerlerken Vogullar'ın, Entsiler'in, Ostyaklar'ın, Nganasanlar'ın ve diğerlerinin yanından geçiyordum: Kutup Dairesi'nin suyu çıkarılmış, yok edilmiş ya da alkolle zehirlenmiş halklarının. Derken Zekler'e geliyorum: Yani bizlere. Çevremdeki diğer figürlere, ortadan kaybolmuş bir deri bir kemik hayaletlere bakıyorum. Kanına dokunuyor, hangi bedende ya da ortamda olursa olsun, onları saygın refakatçiler olarak yanına almak istiyorsun. Hepimiz yoksulduk, zavallı alçaklar. Yine de bunlar kıyıda köşede kalmış halk yığınlarıydı, zaten salt moderniteye boyun eğmişlerdi.

Kalıplanmış şekilleri içi doldurulmuş rengeyiklerinin böğrünü okşuyor, plastik Sibirya kurtlarını ekmek kırıntılarıyla besliyor. Beni, Lev'i tasvir etmişler, darmadağınık bir yatağın yanı başındaki karla kaplı pencerenin altında, önünde ateş yakılmış alçak bir masaya oturmuş pinpon bir ihtiyar bebekle birlikte. Entsiler'in sağdan soldan toplanmış büyücü otacı giysileri, tatbikî topak evleri var. Ellerimize taktığımız minyatür boyutlarda tek parmaklı eldivenlerle çarpık çurpuk madenî taslarımızı tutuyoruz. Hepsi makaraya bağlı bu tasvirleri şimdi fenerin kör ışığı aydınlatıyor.

İhtiyar Kremlin, eskiden başka bir felaketten, bir başka panoramik cehennemden söz ederken, "En iyisini istedik" demişti, "ama sonuç hep olduğu gibi oldu."

Bir Numaralı Ortaokul bir laboratuvar ve kontrol deneyinden farksızdır. Rus bütünselliğinin nasıl inşa edildiğini gösterir.

Üçüncü günde rehinelerin durumunun artık daha kötüye gidemeyeceği bir noktaya ulaşıyoruz. Düşünsene. Dilleri damakları kurumuş, karınları aç, pislik ve dehşet içindeler – ama bununla kalmıyor. Dışarıda, ilk gün öldürülen insanların çürümeye yüz tutmuş cesetleri köpeklere yem oluyor. Ve eğer tutsaklar bu kokuyu alabiliyorsa, Kuzey Osetya'daki leş itlerinin babalarını yerken çıkardıkları gürültüyü işitebiliyorsa, beş duyularıyla da ilgilenilmiş ve Rus bütünselliği mevzie girmiş demektir. Elden ne gelir. Durumları daha kötü olamaz ya. Bundan beteri ölüm olur.

Böylece durumun biraz olsun düzeldiği, kısmen hafiflediği bir anda ölüm geliverir – çünkü Rus bütünselliği buna razı gelemez. Tıbbî yetkililer pazarlıklardan sonra köpekler ve cesetlerle ilgilendiği sırada basketbol potasındaki bomba düşer, spor salonunun çatısı çöker. Eğer katil ruhlu biriysen, senin için eşi bulunmaz bir andır bu. Herkese nasip olmaz – altlarında donlarıyla çürüyen ölülerin arasına dalan çocukları arkadan vurma şansı.

Biliyor musun, tek bir Rus bile inanmaz buna: "En iyisini istedik, ama sonuç hep olduğu gibi oldu" lafına. Bu sözlere inanan bir Rus bulamam. En iyisini falan istemediler, Ruslar buna inanmıyor. İstediklerini elde ettiler. En kötüsünü istediler.

Şimdi bir doktor televizyona çıkmış, sağ kalan bazı çocukların "gözleri yok" diyor.

Gogol, Dostoyevski, Tolstoy. Her biri Tanrı'nın Rus olması için ısrar etmişlerdi, özellikle Rus olmalıydı. Rus Tanrısı, Rus devleti gibi olmayacaktı, bunun yerine gözyaşı dökecek, cezalandırırken şarkı söyleyecekti.

Hayatıma dair ölümcül bir panik içindeyim, Venüs; bunu lafın gelişi söylemiyorum. Panik geliyor gibi... Gibi mi? Panik içimden gelmiyor, yerden veya gökten geliyor. Geciktiriyorum – başka bir şey gelmiyor elimden. Yanımdan geçiyor, sonra ağzımda ve vücudumun her yerinde metal tadı bırakarak gidiyor, sanki

beni eritmiş ya da bana elektrik vermişler. Aynı gün olmasa da geri geliyor, belki ertesi gün, ama mutlaka dönüyor, etrafımı sararak dalgalar halinde yükseliyor. Yanılmıyorsam, bütün gezegeni silip süpürüyor, hep yaptığı gibi. Uzaklaştığını sadece ölmek üzere olan insanlar hissederler.

Kör seyir, denizcilerin kullandığı bir deyimdir – geminin konumunun basit bir biçimde hesaplanmasına bu ad verilir. Karadaki belirli noktalara ya da yıldızlara bakarak bulmazsın yönünü. Yalnızca istikamet ve mesafe önemlidir. Ben nerede olduğumu biliyorum: Gittiğim limanın silueti pusun ardında belirdi. Bu yaptığıma kör seyir denir. Ölülerle seyir.

Cebimde bir mektup, iç cebimde, daha okumadım. Orada saklıyorum, mektupta yazanların birer birer parmak ucunda harekete geçip tatlı tatlı yüreğime akmasını umut ediyorum. Gözlerimi, beynimi bu işe karıştırmaya niyetim yok.

Ama açacağım mektubu, önüme sereceğim, her an yapabilirim.

2

Köstebekle Evlenmek

Ta en başından, bundan sonra gelen sayfaları hayalimde canlandırmıştım. Sana pek ufuk açıcı geleceğini sanmam. Yine de burun deliklerin açılıp çenen titrerken seni zevkle gıdaklayışıma kulak ver – neredeyse dört dörtlük bir mutluluğun etkisiyle mırıldanmalarıma, agucuklarıma. "Sessiz saatler" bunlar, epey çikolatadan, saatlerce bas bas bağırdıktan, dövündükten sonra razı geldiğin, mutfak masasındaki boyama kitabına daldığın veya odanda çalan sesli bir öyküye kendini kaptırdığın dakikalar – yeniden acı acı bağırıp kıpır kıpır kıvranmaya başlamadan önceki dakikalar.

Yaban ellerde bir yabancıyım. Ağaran günün ışıkları altında karşımda göz alabildiğine yeni, parıldayan bir manzara beliriyor: Dünyevî bir manzara. Tanrım, ne güzel bir görüntü. İniş çıkışlar olacak kuşkusuz, hele üvey amcanla eşi için, ama şimdilik bu hayatlar diledikleri gibi yükselip alçalacak. Artık devletin kurşun gibi ağır kütlesini, geniz hırıltısını ve gerzek bakışlarını *kesintisiz biçimde* hissetmiyoruz. Gündelik olanın imkânsız cazibesini nasıl getirsem gözünün önüne? Şimdilik güvendeyiz: Tepemizde bayağılığın şablonu. Başka bir çağdan gelme bir öykü örgücüsü gibi ben de konuklarımın arkasından ortalığı toparlamaya girişebilirim. "Zoya her zamanki gibi ihmalkâr." "Hayır, Kitty gerçek aşkı hiç bulamadı." Neredeyse iki koca bölüm daha bu böyle sürüp gider, bir yirmi

beş yıl daha. Her şey yolunda, herkes güvende, ta ki biz Salang Tüneli'ne girene kadar.

Ancak o olmadan önce, bu olmuştu.

Islah edilmemiş bir siyasî olarak tıpkı Lev gibi ben de düpedüz "eksi kırk" kimselerdik. Bu tabir Norlag'daki sonbahar havasının sıcaklığını anlatmak için kullanılmıyordu artık. Bize yasak olan kırk şehri ifade ediyordu. Ayrıca barınma ve iş bulma olanaklarından da mahrum bırakılmıştık. Predposylov'dan ayrılınca batıya doğru yola koyulmadan önce doğuya, ta Pasifik kıyısına gitmiştim (orada bir kere yüzdüm de). Islıklı Semaver adlı bir çayevinde Kitty ile yarım saat oturduk, elime şişkin bir sırt çantası tutuşturdu. Baharda, Kitty'nin söylediğine göre huzur içinde ölen annemin vasiyetiydi bu. Ardından aylarca o diyar senin, bu diyar benim gezdim durdum galiba, gittiğim yere daima kör saatlerde varırdım – istasyon çıkışındaki ölgün bir ampul, kadranı başka yöne bakan bir duvar saati, merdiven boşluğunun dik taş yüzeyi. Sonra ilerleyip karartma altında, teneke bir kasabaya girersin. Havanın kendisi abanoz rengidir, aydınlık fikrinin reddi, inkârıdır bu adeta. Bütünüyle elde edilmiş bir keyifsizlik ortamı diyebilirsin pekâlâ. Karanlık, sessizlik ve elle tutulabilecek kadar kaskatı bir hava, sanki binalar dünyanın yüzeyine değil de merkezine kurulmuş gibi. Buna rağmen ayaklarımın artık korkutmayan sesler çıkardığının farkındaydım, birbirine yaslanmış evler er geç kapılarını açacaklardı bana, bugün olmasa bile yarın. Ne de olsa kibarlık, gözlerini ovuşturmaya başlamış, uykusundan uyanmak üzereydi, Rus nezaketi – başkasının iyi davranışına iyilikle cevap vermek. Ve ben özgürdüm ve aklım da başımdaydı.

Yanımda kız kardeşimden aldığım para, babamın giyeceklerinden birkaçı, annemin bazı kitapları vardı – saymak gerekirse, ileri elektroniğe giriş, temel İngilizce ve Shakespeare'in tragedyalarının hem orijinal hem çeviri metinleri (başlıca dört eserle eski Roma piyesleri ve *Timon*, *Trolius* ile *II. Richard*). Her dürüst insanın yapması gerektiği ve yaptığı gibi, annemi çok severdim (buraya, eksi kırka geleceğimi kristal küresinde görmüş olma-

lıydı). Ve ben de merak ediyordum tabii, diğer kadınlarla aram neden iyi değil diye... Hep birine tutulur, sonra yoluma giderdim, fakat o yıl benim için tam bir göçebe tatiline dönüşmüştü – seyahat ve araştırmalarım için, ayrıca hava değişikliği yapayım diye aldığım ücretli bir izne. Zoya'nın üzerimdeki ağırlığının da yer değiştirdiğini düşünüyordum. Geceleri yatağa girip de gözümü kapattığım anda hep oradaydı, yarı giyinik uyanırdım, allak bullak, unutulmuşluğa doğru bana eşlik ederken kadifemsi üstdudağında belli belirsiz alaycı bir tebessümle süzerdi beni. İyi ama bu kızın nesi vardı? Şaşırtıcı, ürkütücü sureti (normal olamazdı bu), şekli ve alaycılığı, kendini irademin kontrolünden koparmıştı. Eskiden benim bu minicik mankenim telkinleri ve ısrarlarıyla büyüleyecek kadar sert, hatta gaddardı. Şimdi öyle değildi. Ne konuşuyordu, ne bir şey istiyordu, dilsiz ve hissizdi – karşı koymayan biri olup çıkmıştı ama put gibi hareketsizdi, neredeyse hantal bir ağırlığı vardı. Yüzünü çevirmişti, anlaşılmaz bir keder ve hüsran içindeydi. İçimden, neyse, artık hepimiz özgürüz herhalde, diye geçiriyordum. Elimi eteğimi çekip feragat edecek, arkamı dönüp uykuya, düşsüz dakikalara dalmadan önce onu bir süre kardeşçe kollarımda tutacaktım.

O dönemde yoluma çıkan, böylesi bir cinsel nezaket ve genel olarak tepkisiz kalmamın tuhaf sonucu bana aşıladığı bir para hırsıydı. Slav vücudu, yanakları al al beyaz tenli oval, sevgi ya da saygı görmenin tatlı homurtuları, hışırtılı fısıldamalar: Bunlar da artık işe yaramayacaktı. Kadınları ve parasıyla, merkezin beni çektiğini hissedebiliyordum. Ve 1958 yazında Moskova'nın yörüngesine girmeye başladım.

Kazan'a vardığında, Lev karısıyla kayınvalidesinin çoktan belediye sınırlarının dışına çıktıklarını öğrenmişti. Orada onu bekliyorlardı. Kardeşimden duyduğuma göre üçü birlikte başka bir şehrin (daha küçük, daha az bilinen – katlanılabilir sefalette) eteklerinde "derme çatma bir kümeste" kalıyorlardı, Zoya orada bir tahıl ambarının muhasebesinde iş bulmuştu. Yaşlı Ester de kumaş parçalarından yorgan yapıp satıyor, hasta yatağından, haftada iki kere üç küçük oğluyla birlikte gelen gözü kara

bir meraklısına İbranice öğretmeye (İbranice konuşmak 1918'de yasaklanmıştı) devam ediyordu. Lev hiçbir şeyle uğraşmıyordu. Günün çoğunu sırtüstü yatarak geçirdiğini Zoya'nın Kitty'ye yazdığı mektuplardan öğreniyorduk – anlaşılabilir tabii, sağlığına da iyi geliyor, diye yazmıştı Zoya; "eski kuvvetini bulmaya çalışıyor". Hiç yorum yapmadım. Burada geçirdiği son aylarda yeniden Norlag'ın en güçlü kuvvetli adamlarından olmuştu Lev. Tek kulağı sağır ve sağ elinin parmakları (uykusunda bile) hayali bir kazmayı ya da küreği tutarcasına pençe gibi kenetlenmiş dursa da, fiziksel olarak sapasağlamdı. Anladığım kadarıyla bu aşamada devlet için çalışmamaya kararlıydı, hoş, devlet de ona iş vermezdi ya. Devlet kapısından başka çalışacak bir yer de yoktu. Lev baş ağrılarıyla kabuslardan şikâyet ediyordu. Uzun sürecek bir düşüşün başlangıcıydı bu.

Ben daha iyi durumdaydım. Başlangıçta izbe bir yaşam sürdüysem de sonunda başkentin kuzey ucuna kapağı attım ve her sabah yedi treniyle yollara düştüm. Çok geçmeden parayı bulmuştum... 1940 yılında SSCB'de dört yüz televizyon vardı. 1958'de bu sayı iki buçuk milyona çıktı. Her biri bir KP'ye aitti. Kalburüstü kimselerin televizyonlarıyla ilgileniyordum – gündüz işim de buydu gece işim de, televizyonları kurmak, tamir etmek ya da sık sık (kapalıyken bile; hatta prizden çekildiklerinde) patladıkları için döküntülerini toplamak. Çok geçmeden para savurmaya başlayacaktım: Eski Haklarımın İadesini Belgeleyen Sertifika'yı satın aldım. O yıllarda hatırı sayılır bir paraydı, zira Rusya rüşvet toplumu olmamıştı – henüz o yola geri dönmüş değildi. Ama ben kendimi şımartıyordum.

Ayrıldığımda yirmi altı yaşındaydım. Geri geldiğimde kırkıma merdiven dayamıştım. Dünyevi hedefler olarak oburlukla tembelliğin yerini sessiz sedasız biçimde açgözlülük ve şehvet almıştı, şiirle birlikte (evet, şiir) bunlar dolduruyordu boş zamanımı. Kara para ekonomisindeki güruha karışmıştım, kız arkadaşlarım da o çevredendi. Krupiyevari kimseler dersem, yanlış olmaz. İşten iyi anlayan emekli köstebeklerle bobstil kızlardı bunlar. İşte, Venüs, bu kadınlarla arkadaşlıklarımda beni giderek daha da rahatsız eden bir lojistik sorunuyla karşı karşıya kaldım. İçlerinden herhangi birini ele alalım. Vücuduna giydik-

leriyle becerileri, geçmişte yaşadıklarıya paralellik gösteriyordu elbette. Ve upuzun ve adamı yoracak kadar kalabalık bir maziye sahipti. Üstelik bu adamlar da hâlâ sapasağlam ayaktaydı: O günlerde öldürülenler çok fazla değildi henüz. Ve haklarında malumat edinmeliydim. Hepsi hakkında. Dolayısıyla, sırf Vladivostok'tan gelen sıkı kaçakçıdan ya da Minsk'ten gelen şu kellifelli sarraftan bir iki tüyo alacağım diye tatsız bir aşkı çoğu zaman umutsuzca sürdürdüğümü, bazen süresini iki katına çıkardığımı fark ederdim.

1946 ile 1957 arasında iki elma yemiştim, biri 1949, diğeri 1955 yılında. Şimdiyse ne kadar zahmetli olsa da her gün elma yemeye katlanıyorum. Elmaları bana satan adam Sovyetler Birliği'nde taze elma yemenin lüks olduğunun farkındaydı. Oysa biz elmayla ilgili bambaşka fikirlere sahiptik. Kuyrukta birbirini tanıma ve güvensizlik havası hâkimdi. Sırada elli Rus bekliyorsa, yedi ya da sekizi sürülmüş kimselerdi. Bir diğer yedi sekiz kişi de onların sürülmesine yardım etmiş olanlardandı. Elmanın ne olduğu konusunda benimle hemfikir olan erkek ve kadınlarla göz göze gelirdim. Çöpüne kadar yerdim, koçanını, çekirdeklerini, sapını.

Toplantı yapmak gerekiyordu. Ardından peş peşe ucuz nabız yoklamaları, muğlak biçimde ağırdan alınan muğlak öneriler. Onun açısından, bir inziva veya felç duygusu söz konusuydu, bense teşhisten korkuyordum. Yanı başımdaki cep kuklası beyaz kombinezonunun içinde mışıl mışıl uyuyordu. Uyanır mıydı acaba? Uyanmasını ister miydim?

Yeni dairemin anahtarlarını elime alır almaz harekete geçtim. Hiçbir Rus'un reddedemeyeceği bir davetti bu: Paskalya'da aile arasında yaşanacak bir eve ısınma partisi. Vakit yaklaşıyordu: Bahar gündönümü, Kuzey Avrasya düzlüğünde ilk dolunay, cuma, cumartesi, pazar.

On sekiz aydır görmemiştim Lev'i. Kitty ile Zoya'yı kapının önünde kucaklaşırlarken bırakıp oturma odasına, yanıma geldi. Gülümsememe, kollarımı iki yana açmama karşılık vermişti ama gözleri etrafı kolaçan ediyordu – halıları, kanepeleri, ce-

viz dolapta duran göğüs hizasındaki televizyonu, gramofonun bakır borusunu. Hafif memnun, hor gören bakışı yamyassı, burnuna yumruk yemiş suratına bir sevimlilik ya da farklılık katmamıştı. Ona doğru bir adım attım, kucaklaştık. Daha doğrusu ben ona sarıldım. Dolu dolu, sevgiyle; burnuma yıkanmamış sentetik giysilerinin kokusu geldi. Fakat az sonra Zoya varlığıyla odaya sel gibi akacak, şampanyalar kadehlere dolacak ve yedi saat süren yemek başlayacaktı.

Sonradan, "Ne dediğimi anlıyor musun?" demişti Kitty. "Bu kadın Lev'in iliğini kemiğini kurutuyor."

Belki sadece görünüşte kurutuyordur, dedim.

Görüntü buydu, çünkü Lev (pençeye benzeyen sağ eliyle ha bire avuçladığı) işiten kulağını yalnızca Zoya'ya vermiş gibi görünüyordu. Kız onun tercümanı gibiydi. Lev'e bir soru sorduğunda, anlamamış bir ifadeyle hödük gibi bakardı suratına, Zoya yakın menzilden ona soruyu fısıldarken bön bakışları yavaşça silinirdi. Lev işitemiyordu – konuşamıyordu. Kekemeliği olduğu gibi geri gelmişti. Zoya ona el kol hareketleriyle (bunları asla eksik etmezdi zaten) şevkle anlatırken, bazen karşında dudak okuma ve işaret dili ayini sergileniyor sanırdın, bu kız olmasaydı Lev sağır ve dilsiz yaşamayı yeğlediği kendi evreninde tek başına kalırdı.

Biraz vakit geçince keyfi yerine geldi neyse ki, diye ekledim.

Kitty de aynı fikirdeydi. "Öyle" dedi. "Kafayı bulunca."

Zoya daha da güzelleşmiş bence, dedim.

"Bence mi? Evet, güzelleşmiş."

Daha ağırbaşlı olmuş. Kendi değil ama güzelliği.

"Ona baktığın gözümden kaçmadı ... Yoksa *hâlâ*?"

Yok, hayır. Artık değil, neyse ki değil.

"Lev'e borç versene. Para ver ona."

Çoktan denediğimi söyledim.

Giderek daha sık yaptığımız aile toplantılarımız çok geçmeden bir düzene oturmuştu – çocukça bir kendini ispatlama ve karşındakinin teorisini çürütme yarışına benzemişti. Genellikle onlar bize gelirdi, gelgelelim, ağırlama kuralları gereği ara sıra

biz de onlara gittik. Kazan'da çok farklı biriydi Lev. Evin reisiydi. Kitty ile birlikte gecelediğimiz otelde değil de sanayi mahallesindeki bir sokağın köşesinde buluşurduk – Zareçye'nin çinko tozlu beyaz sisinde. Ardından uzun bir yürüyüş yapardık, konuklar, ayaklarında gıcırdayan birer çift lastik çizme, kukuletalı yün kabanlarına sarınmış ev sahibi çiftin peşine takılırdı. Bir han kantininin ya da devletin işlettiği bir kafeteryanın nemden sünger gibi su çekmiş kapısını açarken, "Geldik *işte*. Ne güzel" derdi Lev. Önümüze konan yemeği tabaklarımızda döndürüp dururken o da bizi sorguya çeker, beğenip beğenmediğimizi sorardı. At eti iyi pişmiş mi? Lapa çok yumuşak olmamış, değil mi? Bunlar bitince fıkır fıkır bir barda ya da meyhanede birer kadeh patates votkası yuvarlardık. Ve Lev ile Zoya, saat sekiz buçuk olunca otobüs durağına doğru yola düşerlerdi.

Bu buluşmalar düpedüz, hatta enikonu ceza gibiydi doğrusu. Kitty pek umursamazdı fakat ben sinir bozacak kadar gülünç olduklarını düşünürdüm. En çok sıkıntıyı Zoya çekerdi. Elinde kibirli bir edayla tuttuğu yelpazesiyle burun deliklerini gererek derin derin solurdu. Ateş basmaları yarım saat sürüyordu, boynundaki şahdamarı mordan kızıla doğru çeşitli renklere bürünürdü. Moskova'ya geldiklerinde ben de onlardan geri kalmazdım kuşkusuz, kara parayla açılmış et lokantalarına, oradan geleneksel kara para kumarhanelerine götürürdüm onları. Smokinli garson bize biber likörü getirmişti, Zoya'nın otuzuncu doğum günü şerefine kadeh kaldırdığım tavandan ışıltılı toplarla dönen aynalı küreler sarkıyordu.

Onları birlikte görünce yakanı bırakmayan utanç duygusu seni dört bir taraftan kuşatırdı elinde olmadan – Devrim için utanç vericiydi ve ütopya hayalleri için de, hatta insanların eşitsizliğine karşı kendi kurdukların için de utanç vericiydi. Kardeşimin dış görünüşünün bana epey dokunduğunu açıkça ifade etmiş olduğumu umuyorum. Eskiden gülücükler saçan, şimdiyse, annemiz olsa "beti benzi atmış bir çehre" diyeceği türden bir sûrat ve açık mavi gözler. Zoya'yı, romantik geleneğin kurallarına ve kotalarına kulak asmadığı için, takdir ediyoruz, değil mi Venüs? Yaşam gücü denen bir şey var tabii. Peri masalın-

dan, ninniden veya deniz manzaralı bir kartpostaldan çıkmış gibi duran bir karşıtlıktı bu.

Jack Spratt* yağ yemezdi. Ve sonra Zoya vardı, en fazla bir metre boyunda, gülerken, şarkı söylerken, taklit yaparken, gözyaşı dökerken (ne de olsa Moskova'ydı burası) her yanı sallanan bir kadın. Kazan'daki o köhne aşevlerinde Lev hesap istemeyi büyük bir olaya çevirirdi, dikkatle kaşlarını çatar, üstünde *dört akşam yemeği* yazan kâğıt parçasını pürdikkat burnuna sokar, o aşamaya geldiğinde, bahşiş kutusuna en küçüklerinden kaç madeni para atılacağı konusunda laf kalabalığıyla Zoya'yı kandırmaya çalışırdı. Başka yerlerde neşeyle harcanan her kalorinin karşılığını Zoya öderdi daima... Lev saçlarını hâlâ hapishane tarzı, sıfır numaraya vurduruyordu. Eskiden, kamptayken parmaklarımı tersine doğru başında gezdirmek hoşuma giderdi – parmak uçlarım huylanırdı. Şimdi, bir kere dokunmaya kalktım, ama cansız kıllar ıslak ve yamyassıydı, gıdıklama hissi verme güçlerini kaybetmişlerdi. Kafasını çevirdi, büzdüğü dudaklarına bir sigara daha sıkıştırdı.

Yıllar geçtikçe başka değişiklikler de oldu: Kardeşimin marifetlerine önemli katkılar yapılmıştı. Can simidi ya da günümüzdeki para gözlü kemerler gibi göbeğiyle kasığının arasında, belinin epey altı bir kat sarkık yağ bağlıyordu; başında tam daire şeklinde pembe süet bereyi andıran bir tutam kel belirdi; en tuhafı da bir şakağından diğerine saç dipleri boyunca boncuk boncuk ter fışkıran yay gibi kıvrık hattı. Bu yeniliklerin her üçü de onun gibi ufak tefek, asimetrik birinde umulmayacak kadar tek tip ve kalıptan çıkmışçasına düzgün duruyordu. Hele kafasındaki açıklık. Bir keresinde, ansızın doğrulup tepeden bakınca, ağzı açık, dili dışarıda, çember sakallı ve bıyıkları terlemiş birine baktığımı sandım.

Lev'in oturduğum daireyle, kıyafetimle, arabamla (ve bir daha tekrarlamadığı bir deneme esnasında, krupiyemle) ilgili huysuz ve bıktırıcı gözlemleri artık yan odadan kulağıma gelen

* Jack Spratt kökeni on yedinci yüzyıla dayanan bir İngiliz çocuk tekerlemesinin kahramanı. On altıncı yüzyılda Jack Spratt adı sıska adamlar için kullanılırmış. Tekerlemede, kendi yağ yemeyen, karısı da yağsız yemeği ağzına sürmeyen bir adamın tombul karısıyla tabaktaki yemeği silip süpürmesi anlatılır. (ç. n.)

horultulardan farksızdı. Yok, devletten para aldığım için benden nefret etmiyordu, sanmam. Onun nefret ettiği benim iştahımdı. Hırslıydım, bütün Ruslar bundan nefret eder; fakat onunki bir kademe daha ilerideydi. Kitty'ye yazdığı mektuplardan birinde, Zoya yorum yapmamakla birlikte, Kazan dolaylarında Lev'in çevresinde hayatta başarısız olmuş moruklardan başka kimse bulunmadığını anlatıyordu. Aramız iyi olsaydı, onun duygularıyla başkalarının hissettiklerinin aynı olduğunu; kısaca, bildik hislere boyun eğdiğini söylerdim Lev'e. İçeride kalmış pek çok kimse de – onlar da nefret ederdi paradan. Çünkü para özgürlük demekti, hatta siyasal özgürlük anlamına geliyordu, gelgelelim, onlar özgürlüğe inanmaktan vazgeçmişlerdi. Ne para ne özgürlük; ikisi de kimsede olmasa daha iyiydi.

Kekelediğinde yarım kalan cümlelerini tamamlardım. Sen olsan aynısını yapardın. Yapmasan sonu gelmek bilmezdi çünkü. Lafı nereye getireceğini zaten hepimiz biliyorduk artık. Ama onun umurunda değildi. Umursamayı bırakmıştı, çünkü mücadeleden vazgeçmişti. Hiç koşulsuz pes etmişti Lev, kekelemesi de kendine özgü bir hal almıştı; çenesi birkaç kere yukarı kalkar, derken göğsü tıkanır ve sessizliğe boğulurdu. Şimdi, Kazan'daki şu ya da bu aşevinde başını iyice arkaya atması, kendi benliğiyle tutuştuğu iç savaşı yargılamak değildi – her şeye katlanabilmek içindi. Sebzeyi ancak Zoya'nın ısrarını gönülsüz yerine getirmek için yerdi. Başı arkaya gider; kararmış bir pancar dilimini veya kütür kütür ses çıkarmayan bir hıyarı mideye indirirdi. O zaman artık direnmediğini sezerdin – onunla besleniyordu. Bir gece epeyce votka devirdikten sonra okumayı bıraktığını anlatmıştı bana. Laf olsun diye değil, meydan okurcasına söylemişti. "Kötüyse hoşuma gitmiyor" diye getirmişti devamını daha yumuşak bir sesle. "Ama iyiyse *nefret* ediyorum."

Kızlar daha ölçülüydü, fakat Lev ile ben geleneksel ölçülerde alkol almaktan geri kalmazdık. İkimiz de yüzlerce yıllık Rus ayyaşlığının büyüsüne kapılmıştık. İyi huylu ayyaşlar olduğumuzu duymak seni şaşırtabilir, öyleydik ikimiz de: Ağzından bal damlayan, oldukça sakin, genel olarak dalaşıp hıçkırıklara boğulmayan sarhoşlardık. Sonra bir noktada, üçüncü şişeyi yarıladığımız sırada göz göze gelirdik, bakışlarımızla durma vak-

tinin geldiğini söyler gibiydik – belki de bu, bir sonraki acı dalgasından kurtulma çabasıydı. Kafa çekerken dikkat çeken biri değildi Lev. Bunun zor olduğunu itiraf edeyim. Fakat sigarasını tüttürürken ilgi çekerdi. Çünkü sigara içmek (kafa çekmek gibi) sinirleri yatıştırır. Rusya'da sigara içme de gör bakalım, ne kadar dayanabilirsin? Ya Lev? Yemek yerken bıçak tutan elinden sigarası eksik olmazdı. Ucuna geldiğinde izmariti söndürmesi bile bir yenisini daha yakacağının işaretiydi. Bu böyle gün boyu sürüp giderdi. Sakallarını tıraş ederken bile sigara içtiğini Zoya söylemişti.

Bir gün her zamanki gibi şevkle dumanı içine çekerken iğrenç yanımı harekete geçiren bir şey, onun meczup dişleri geldi aklıma. Kardeşimin o inci gibi dişleri epey sararmış olsalar da hâlâ sağlam sayılırlardı. Fakat açıları bozulmuştu. Artık hazır olda durmuyorlardı; yana yatmış, kıvrılmışlardı, zikzak çiziyorlardı. İyice delirmiş olanlarda bu bazen daha da ileri boyutlarda görülür, dişler yerkabuğunun ta derinlerindeki tektonik güçler tarafından çekilip bükülmüş olur.

Ben mi? Eğer dans etmeye kalkmasaydım başarıyla üstesinden gelebilirdim.

Üç kere oldu. Her seferinde tastamam aynısı... Zoya gramofonuma batıl bir inançla hayran kalmıştı, başından ayrılmıyor, onunla sohbet ediyordu. Suçlu bir edayla üç kere gelip Amerikan cazı çalmamı istedi. Başını sallayarak dinledi, derken kadehini güm diye bırakıp elini zarifçe kocasına uzattı. Lev'in, "Ben artık bu işleri bıraktım" demesi zaten beklenirdi. "Ama sen bırakamazsın." Böylece Zoya'ya kavalyelik eden ben oldum – Ruslaştırılmış caz denemeleri eşliğinde. Bundan daha iyi dans edebilir miydi, bilmiyorum; kesin olan bir şey varsa Zoya'nın sevinçten havalara uçtuğu, her santimetresinin mutlu olduğuydu, o kadar ki, yırtıcı gülümsemesiyle saçtığı ışık insanı kendine çekiyor, hatta içine alıyordu. Aramızda bir kol boyu mesafe olmasına rağmen içine kurt kaçmış bir kadınla dans ediyordum sanki. Çekişme halindeydi, asansör boşluğundaki denge ağırlığına benziyordu, ancak ayarı korkutucu bir şekilde bozulmuştu.

Üç defa oldu: Üç defa gözden kayboldu, sonra bir baktım, ayaklarımın dibinde, sessiz kahkahalar atıp sarsılırken sırtüstü yatmış, gözleri sımsıkı kapalı, elleri kalbinin üstünde. Sonuncusunda (son defalar dönemine giriyorduk) yazlık elbisesinin etekleri yerçekimine karşı koyarak beline kadar kalkmıştı... Sadece erotik bir şoka uğramakla kalmadım, jartiyerli çoraplarının içindeki açıklı koyulu kalçalarının etkisine kapılıp, bütün o ayağı kayıp düşmeler, çarpmalar ve tutunmaların en ince ayrıntısına kadar özenle düşünülerek tasarlanması karşısında ağzım açık kalakaldım. Beni afallatan bu çaresizlikti, sessiz kahkahalar, baktığını görmeyen gözler, kalbin üstüne kavuşturulmuş bir çift el; bu çaresizlik.

"Bu son defaydı" dedi Lev, ben Zoya'yı ayağa kaldırırken.

Daha önce ağabeyine karşı takındığı soğuk tavırdan bahsetmiştim galiba. Şimdi o tavrı görmeyi bekliyordum. İnsan belaya hazırlanırken biraz mesafeli durur. Benim de –Tanrı yardımcım olsun– bir planım vardı.

Lev'e hâlâ şiir yazıp yazmadığını sormadım tabii. Vadim burada ve sağ olsaydı, bu soruyu mutlaka o sorardı. Ancak ondan nefret eden biri sorabilirdi böyle bir soruyu.

* * *

Bak, Venüs, senin anlatacağın şekilde anlatayım: Parmak Kız'ı getir aklına.

Hatırlarsın belki, Parmak Kız iyileşen kuşun kanatlarına binip kaçmadan, parmak boyundaki Çiçekler Kralı'nın elinden kurtulmadan önce az kalsın evleniyordu ya o köstebekle. Nokta gözlü böcek yiyen köstebekle evlenip hayatının geri kalanını karanlıkta geçirecekti.

Peki *sen* bir köstebekle evlenebilir miydin, diye sormuştum.

"Tabii!" demiştin heyecanla.

Tabii ya! Ben önyargılı biri değilim! Daha altı yaşındaydın. Yaklaşık bir ay sonra Parmak Kız tekrar çıkmıştı ortaya, çocukluktaki temalar hep geri gelir ya, bir daha sormuştum o zaman. Ses çıkarmadın, kafan karışmıştı: İlk ikilemini yaşıyordun. Köstebekle evlenmenin gerçekliğini tartıyordun zihninde. Bu defa

kaçınıyordun bundan. Ama köstebeğin duygularını incitmeden nasıl yapabilirdin bunu? "Duygularımı incitti." Kız çocukları böyle söylemeye meraklıdır. Hayatım boyunca iyi tanıdığım yegâne erkek çocuk – o *asla* böyle demezdi. Kızlar kendi duygularının da belli haklara sahip olduğunu anlar... Bu arada geçen dört beş haftalık sürede sana ne olmuştu? Büyüdün mü gizemli biçimde, geliştin mi? Hayatını konu alan bir film çekselerdi, yeni saç biçimi ya da ısmarlama ayakkabıların işe yaramayacağını bilirlerdi: Yaşça daha büyük bir aktrisi işe alma vakti gelip çatmıştı.

İleriki yaşamında bir süreliğine Nigel ile düşüp kalkmaya başlayınca, bir köstebekle evlenmiş oldun. Yan yana yürürken adam senin kırık şemsiyen gibi duruyor, demiştim sana. Ondan sonra dikkat ettim, arada tek tük iğneli kirpi ya da sansarlar olsa da daha çok çiçek krallarına tutuldun.

Diyelim ki Parmak Kız köstebek *ile* evlendi. Buna köstebek açısından bakalım. Toprağın altında, soluk alması imkânsız karanlıkta birlikte yaşıyorlar. Parmak kadın sadık bir eş. Peki ya köstebek, mecburen yarı kör olan, ister istemez çiçeklerle güneş ışığından nefret eden köstebek, Parmak Kız'ın –bir laleden doğan Parmak Kız'ın– engellenmişlik duygularını sezer. Gelgelelim ona git demek köstebeğin yapabileceği bir şey değildir. Dolayısıyla yaşadıkları ini iyice mezara benzetir, daha karanlık, daha nemli yapar ve karısını oradan gitmeye iter.

3

Salang Tüneli

Ve gerçekten de gitti, 1962 yılının 29 Ekim günüydü.

Küba Krizi'nin çözüldüğü günün ertesiydi. Bu yüzden de olay yanlış bir açıdan yansımıştı. Zoya Lev'i terk ediyordu: Dünyanın sonu değildi. En azından bana göre. Bunu hızlandıran var mıydı? Kitty oraya gidip anneyi çapraz sorguya çektiyse de ayrıntıları ortaya çıkarmayı başaramadı, iddiasına göre rezaletin sonrasındaki etkisini sezmiş... Zoya'nın okuldaki işine geri döndüğünü biliyorduk. Tiyatro dersleri veriyordu. Ayrıca ihbarsız görevden uzaklaştırıldığını da öğrenmiştik. Petersburg'daydı, yaşlı Ester de kızının yanına gitmek üzereydi. Lev ise hâlâ Kazan yakınlarındaki o derme çatma kümeste kalıyordu.

Neredeyse bir yıldır görüşmemiştik. Ama yazışıyorduk. Başından geçenlere gelince...

İlk mektubumda pratik bir öneride bulundum. Birkaç yıl önce kendim için parayla aldığım sertifika (ve de parti üyeliği kartı) gibi Eski Hakların İadesini Belgeleyen Sertifika'yı onun adına satın almayı teklif ettim. Önerimi kabul etti, ek olarak benden yüklü bir miktar borç istedi, mektubunun sonuna faiziyle birlikte geri ödeme planını da dökmüştü. Yüzdeleri, karışık ondalık sayılarıyla birlikte bu planı incelerken hayretten ağzım açık kaldı. Şimdilik şöyle anlatayım. Ağabey yanım Zoya'nın gitmiş olmasına seviniyordu kuşkusuz. Beni rahatsız eden Lev'in bu duruma gösterdiği tepkiydi: Çok, çok uzak geleceğe yayılan

bir geri ödeme planı yapmıştı. İyi de *neden* dünyanın sonunun geldiğini düşünmüyordu?

Aynı yılın Ekim ayında Urallar'ın öbür yakası Yekaterinburg'un arkasında kalan Tyumen'deki maden inşaatı projesinde çalışmak üzere yaptığı iş başvurusundan olumlu yanıt aldı Lev. Noel'de bana gönderdiği fotoğrafta ellerini arkasında kavuşturmuş şerit lambalı bir koridorda duran gözlüklü, çilli bir sarışın vardı. Çalıştığı yerin revirinde tanıştığı yirmi üçünde bir kızdı bu: Küçük Lidiya. Zarfın içinden çıkan mektupta kardeşim Lidiya'nın kızoğlankız olmasından –ya da eskiden öyle olmasından– reaksiyoner bir gurur duyduğunu itiraf ediyordu. Resme bir daha bakınca, doğrusu buna pek şaşırmadığımı söylemeliyim. Bakirelere ilgi duymadığıma karar verdim. Duymamam doğaldı. Bakire bir kızla ne işim olurdu? Gece boyu konuşacak ne bulabilirdik ki?

Yeni yılın Şubat ayında Lev terfi etmiş, kız da hamile kalmıştı. Yalnız Lev hâlâ evli bir adamdı, boşanmak eskisi kadar kolay değildi. Önceden gerçekten kolay oluyordu boşanmalar. Üç kere "boş ol" diyerek boşanan Müslüman kardeşlerimizin tekerlemesini söylemeye dahi gerek yoktu. Sovyetler Birliği'nde bu isteğini bir kartpostala bir kere yazmak yetiyordu. Oysa artık tarafların mahkeme huzuruna çıkması gerekliydi, nedenlerini sonra anlatırım. Zoya'nın buna neden karşı çıktığını ne ben anlamıştım ne de Kitty. Lev akıllı davranıp Petersburg'a kadar gitme zahmetine katlandı. Lidiya'nın, Latinlerin deyişiyle, *embarazada* (sözcüğü doğru söyledim değil mi?) olduğunu anlatınca Zoya rıza gösterdi; sonrası bürokratik işlemlere kaldı.

Ağustos'taki düğünde damadın sağdıcıydım. Kardeşim daha sıska görünüyordu (dökülen saçlarının bir kısmı nasılsa geri gelmişti), Lidiya'nın dindar ana babası sonunda rahatlamışa benziyorlardı, Kitty'nin dediği gibi, Lidiya'nın "karnı nah bu kadar" olmasına rağmen her şey yolunda gitmişti. İnce, uzun bir kızdı Lidiya, çırpı bacaklıydı – tıpkı Kitty gibi o da Şili'ye benziyordu. Zoya'dan sevimliydi, başka türlü söylersek, hamileliğinin üçüncü ayına girerken bile pek kadınsı değildi Lidiya. Karnındaki bebek boyunu cüce gibi gösteriyordu. Pakete sarılı ipten farksızdı. Oğlu Artem Kasım ayında yedi kilo doğdu.

Zoya annesiyle birlikte bir süre Petersburg'da kalmıştı. Oradaki ünlü Kukla Tiyatrosu ile çalışıyor, kuklalara kostüm dikiyor, dekor hazırlıyordu. Tiyatro Moskova'da yeni bir sahne açınca Zoya da ekiple birlikte buraya gelmişti. Yeni başlangıçlara hazır uzun mektubunda Kitty'ye, bundan sonra "gönlüme göre yaşayacağım" diye yazıyordu. Zoya ile annesinin eski evlerini geri almaları uzun sürmedi. Böylece Zoya konuklarını bir kez daha külâh çatılı tavan arasında ağırlamaya başlamıştı.

Kitty onu görmeye gitti tabii. Ben gitmedim. Eski mahalleye dönüp penceresinin altında dikilmedim. Hava nasıl olursa olsun, yatak odasının tavanına vuran gölgeleri yorumlamaya çalışarak oralarda oyalanmadım. Önce başka bir şeyin yaşanması gerekiyordu. Çok uzun zaman alabilecek bir şeyin.

Nikita Sergeyeviç devrildi. Leonid İliç* iktidara geldi. Yumuşama, ardından Hafif Buzlanma, derken Donma.

Ondan bahsetmeyi sürdüreceğim ismiyle, aşk hayatım, beklenmedik bir dönemece girmişti. Yaşlanıyordum. Krupiyeler yaşlanıyordu. Gerçek krupiyeler değildi bunlar – hoş, sık sık düşümde gördüğüm Varvara (sıranın en sonundaki) paramparça olmuş bir çarkıfeleğin üstünde duruyor, elindeki değnek dönerek opera gözlüğüne dönüşüyor... Hoşça vakit geçirdiğin bir kızın kırkını devirdikten sonra gülücükler saçtığını görmek zordur. Artık akılları fikirleri evliliktedir. Şansımı daha gençlerinde denedim; ama onların yanında kendimi başka biletlerle farklı güzergâhlara giden, başka damgalar, başka vizeler almış yolcuların bulunduğu yanlış bir trene ya da yanlış gemiye binmiş gibi hissediyordum. Derken, 1961'deki yasadan sonra, kara paranın döndüğü çevrelerdeki herkesin neşesi kaçtı, ekonomi alanında suç işleyenlerin tasalanmasını gerektiren yeni bir ceza çıkmıştı: İdam cezası. Ben de kendimde biraz yenilik yapıp yaşıtlarımın arasına karıştım, Devrim çocuklarıyla daha kararlı, daha karmaşık ve (kesinlikle) daha masrafsız ilişkiler kurdum, boşanmışlar, emektar dullar, eski suçlular, eski sürgünler ile, hep-

* Leonid İliç 1964-82 yılları arasında Rusya devlet başkanı olan Brejnev'dir.

si babasız, hepsi kardeşsizdi. 1969 yılında iş gezisi için gittiğim Macaristan'da Jocelyn ile tanıştım, onunla arada kesintiye uğrayan ortak bir yaşam sürdük, ta 1982'deki Salang Tüneli ve onu izleyen olaylara dek.

1969'da artık ne iş yapacağımı bulmuştum. Robotbilim alanında çalışıyordum, ancak tıp alanındaki uygulamalar henüz başlamamıştı. Uluslararası standartlardaki malzemelere ulaşmak için uzayla ya da silahlanmayla ilgilenmen gerekiyordu. Uzayın meraklısı çoktu, ben de silahlanmaya yöneldim. Nükleer silahlar için döner başlıklar. Haklısın, yavrum: Üçüncü dünya savaşı hazırlıkları. Üçüncü dünya savaşı asla Üçüncü Dünya Savaşı'na dönüşmedi, iyi de oldu. O kadar merhametli olmasam da şu anki haleti ruhiyemde bu hoşuma gitmezdi doğrusu – Üçüncü Dünya Savaşı yüzünden kendime kızmak olmazdı.

Özel şoförümün sürdüğü bir Zigli'm vardı. Yeraltına gizlenmiş pasajlarda alışveriş yapardım. Çok sık değil, yılda ancak bir kere yığınla ipek gömlek, ipek eşarp, ipek çorapla kokuları, merhemleri, iksirlerle allıkları, pudraları, kırışıklık gidericileri toplayıp paketler, üzerine hiçbir not yazmadan külah çatıda yaşayan kişiye gönderirdim.

Jocelyn hakkında bilmen gereken bir şey var. Karakterinin ağır basan yanı melankoliydi – duygu yüklü bir melankoli. Budapeşte'de epey hüzünlü olan Jocelyn, Moskova'da intihara eğilimli biri olup çıkmıştı. Gittiği her yere götürürdü; melankolisini, kenarları saçaklanmış şu kapkara ve çözülmeyecek kadar dolaşmış nakış çantasının içinden hiç çıkarmıyordu: Belki de saçına takıp öyle gezerdi melankolisiyle. Jocelyn'in takıntısı fanilikti. Evet: Çevresinde gördüğü her şeyin değişip kokuşmasına takmıştı. Boşluktan korkuyordu. Jocelyn için uykuya dalmak varoluşsal bir azaptı; erken yatacak olursa, radyoyu ya da gramofonu açmak zorunda kalırdın, ışığı ve kapıyı da açık bırakmanı isterdi. Bütün bunların sebebi, anlayacağın üzere, olağandışı bir zekâyla beslenen yüksek bir duyarlılıktı. Ne kadar zekiysen o kadar bunalıma girmeye mahkûmdun. Bu kız Dostoyevski'nin tüyler ürpertici romanlarından birinde ana er-

kek karakter olabilirdi pekâlâ. Üstelik İngiliz'di. Yakında boşanacağı kocası İngiltere'nin Budapeşte Büyükelçiliği'ndeki iki numaralı adamdı. Jocelyn Patience Harris efsanevi güçlerin habercisi olduğu kadar rüküş ve gülünç biriydi. Cazibesinin birkaç nedeni vardı. Bunların önde geleni, züppeliğiydi.

Ayrıca özünde hoş bir kadındı, zengindi ve kendine göre bir kitap kurduydu. Nereye giderse gitsin, Kral George dönemi şiirlerinden oluşan dört beş ciltlik deri kaplı antolojileri, diğer bir deyişle hazineleri yanından ayırmazdı. Bunları birlikte okurduk. Yeni bir dil öğrenirken edebiyat zevki edinmezsin elbette; ben de yıllarca Lascelles Abercrombie ve John Drinkwater gibi şairleri ezberleme gayretimle herkesi etkilemeye çalışacaktım. O sıralar, konuşma dili İngilizce'nin içinde "kaşla göz arasında" ve "allem edip kallem etmek" gibi deyişler bulunan cümleler olduğunu sanırdım. "İğrenç bir İngilizsever" deyimini bilir misin? Öyle biri olmuştum. Bu *düpedüz* iğrençti işte. Arada bir iğrendirici olduğumu fark ediyordum – hele Jocelyn'in benim için getirttiği tüvit ve fitilli kadife takımlarım ve oturaklı bastonumla. Bir de kışkırtıcılık ve boktan bilgiçlik var tabii. Endişe verici derecede uzun süreli bir kahkaha krizine tutulduğum zaman bunun nasıl bir şey olduğunu biraz olsun anlamıştın, Tannenbaum'u aradın: Tam *Lolita*'daki "Fotoğrafımı çekmeye yüz buldu" cümlesine gelmiştim. Yine de İngilizseverliğin pek de mantıksız bir şey olmadığını söyleyeceğim. Şundan dolayı. Görüyorsun ya, Venüs, bazen Rus edebiyatının, dehşetengiz bir tarihin telafisi olduğu düşünülür. Öyle güçlü, öyle gerçektir ki sıvandığı kan ve bokun içinde büyümüştür. Fakat İngiliz edebiyatı örneği bize edebiyatın dehşet sayesinde meşrutiyet kazanmadığını gösterir. İngiliz romanı dünyaya egemen olduğunu iddia ederken, Fransızlara, Amerikalılara ve, evet, Ruslara endişeyle bakıyor olsa gerektir. Öte yandan İngiliz şiiri yargılarımızı kaldırmaz. Öyle bir tarihe –ve kimseden korkmayan mısralara– sahip olmak, hiç de önemsiz bir şey değildir. Öyle bir yönetim biçimine ve öyle bir şiir anlayışına.

Yok oluşun ve kısırlığın başrahibesi Jocelyn beş yetişkin kızı ve yirmi üç torunu (doğum günlerinde her birine birer kart ve sevimsiz bir Rus oyuncağı yollardı) olduğunu dile getirdi-

ğin zaman yersiz bir şey kurcalanmışçasına diklenirdi. Aynı şekilde cinsel ilişkiyi de saçmalığın daniskası diye görürdü, yine de sık sık merhamete gelirdi. Üstelik bedeni her zaman hayret verici bir canlılığa sahipti. Nedense kocası dahil eski âşıklarına kin duymuyordum. Samimi, dolayısıyla patavatsız olmak gerekirse, bu kadında ne bulduklarını anlamamıştım: *Hepsi* zaten İngiliz'di. Öte yandan iç dünyamda giderek İngilizce konuşan birine dönüşmüştüm. Bu da planın bir parçasıydı ama aynı zamanda muazzam bir kaynaktı. Pasternak yazar olarak susturulunca çeviriye yönelmişti – diğerlerinin yanı sıra Shakespeare de çeviriyordu. "Batı ile, tarihsel dünya ile, dünyanın yüzüyle" bu şekilde bir duygu ortaklığı kurduğunu söylerken ne demek istediğini anlıyorum. Jocelyn kara giysiler giyerdi ancak karalıktan korkardı. Bense daha küskün renklerle uğraşıyordum – kahverengiler, yeşillerle.

Yeğenim Artem on on bir yaşlarındayken hâlâ Jocelyn'den saklanırdı. Sonra bir iki saat geçince yavaşça oturma odasına süzülür, gözlerini diker ve hediyesine doğru bir adım atardı. Aslında utangaç bir çocuk değildi... Yine de yazları bir haftalığına Jocelyn'i oraya götürmekten vazgeçmedim. Lev ile Lidiya'nın intibak sağlaması uzun sürmemişti. Zaten benim ülkemde yemek boyunca masada ellerini yüzüne kapayarak oturmak acayip kaçmazdı; piknik süresince cenin pozisyonunda durmaya çabalamak da. Jocelyn oradan dilediği zaman ayrılabilecek bir İngiliz kadını olmasaydı pek sıradan görünürdü. Ayrıca on dokuzuncu yüzyıl aristokratları kadar Rusça konuşurdu (belki bir düzine kelime), bu nedenle benim dışımda kimse ona kulak vermek zorunda değildi. Ama onu dinlemek benim hoşuma gidiyordu.

Lev ile bir kez daha yakınlaşmıştık. Ah, bu teskin edici dil: Koca bir *hayatın* teskin edici bir dille anlatıldığını düşünsene... Lev ile bir kez daha yakınlaşmıştık. Mutfakta geç saatlere oturup kafa çeker, sigara içerdik. Kısmen de olsa iyileşme belirtileri vardı. Satrançta mükemmelleşmek bunlardan biriydi (bana göre berabere kalmayı başarmak dev dalgaların olduğu bir denize salla açılmakla eşdeğerdi). Kekelemek de öbürü: Bir kez

daha savaşmaya karar vermişti. Ayrıca, bir gece yaptığım gibi şiirden bahsetmek artık düpedüz kabalık olarak görülmüyordu. Merak etmiyor değildim. Hâlâ bilmeye can attığım bir şey vardı.

Kadının okudukları, diye anlattım Jocelyn'i kastederek (birlikte uyuduğumuz yan odadan radyosunun sesini duyabiliyordum) *berbat* şeyler.

"Nasıl berbat?"

Pastoral-duygusal diye açıkladım, gümüş çağına ait. Şiire kendiliğinden başlayan Birinci Dünya Savaşı şairlerinden Wilfred Owen'ı anlattım ona. Owen'ın bir sözü vardı: "Ahmak güneş ışınları".

Okuduğu kitapların hepsi için söylenebilir, dedim, Jocelyn'i kastederek. "Güneşin Ahmak Işınları: George Dönemi Şiir Hazinesi." Bunlarda ne bulur acaba, hiçbir fikrim yok.

"Bir şeyler buluyor herhalde. Hiçbir şey bulamamaktan iyidir. Ben hiçbir şey bulamıyorum. Benim için artık hepsi boş. Şiir. Sen şiiri hâlâ seviyorsun, çünkü yazmayı hiç istemedin."

Bekledim.

"Eskiden, Mandelstam'ı okuyunca kadınla erkeği değerlendirmenin bir yolunu keşfettiğimi düşünürdüm: Şiire verdikleri tepkiye göre değerlendirmek lazımdı onları. Gel gör ki şimdi Mandelstam bana eski çağdan kalmış gibi geliyor. Hâlâ inanıyor olabilirim. Başka biri de inanıyor, o kim söyleyeyim sana. Artem."

Şimdi on beş yaşındaki Artem üst katta, kordonlar ve pili pili kurdelelerle süslenmiş Artem boyutlarındaki odasında toy bir tay misali mışıl mışıl uyuyor.

"Biliyorum. Hâlâ üstesinden gelemedim. Böyle muhteşem bir insanı nasıl ortaya çıkardım ben? Ahmatova da okumuş *üstelik*."

Lev kendi kendine gülümsedi bir an. Sonra dik oturup devam etti, "İçerideyken, hâlâ yazıyordum. Zihnimde şiirler yazardım. 1956 yılına dek."

Sustu. Göz göze geldik.

1956, dedim. Görüş Evi.

"Yo, *merak* etme. Şimdi değil, daha değil. Ama ben ölmeden *öğreneceksin*."

Bu noktada Lidiya boru gibi sabahlığıyla esneyerek içeri girdi; peşi sıra siyahlar içinde uykusuzluktan hırçın bir halde Jocelyn geliyordu. Her iki kadının da Zoya'nın tam zıddı olduklarını fark ettim bir an, Lidiya fiziksel, Jocelyn ruhsal bakımdan. Üçünü bir odaya koysan, ancak karşı maddeyle madde karşılaştığı zaman görülecek $E=mc^2$ olayına tanık olurdun.

Lev'in de benzer biçimde bölündüğüne karar vermiştim. Şimdi iyi durumdaydı, neredeyse iyiydi yani, kafası dinçti, fakat bedeni hiç de iyi değildi. Kronik hastaların tedirgin, kan çanağına dönmüş bakışları vardı yüzünde. Bir süre, ne zaman atlatması gereken bir öksürük nöbetine tutulsa, odadan çıkardı; derken evden çıkmaya başladı. Orta yaşlarda "stresten" astım olmuştu. Geçirdiği nöbetler onu bambaşka bir kavgaya çekiyordu. Sersemliyordu. Soluk alabiliyor ama veremiyordu. Çabalıyordu. Havayı dışarıya veremiyordu. Nefes veremiyordu.

"Bana öyle bakmayı bırak."

Nasıl?

"Doktorların baktığı gibi."

Neyse, Tanrı yardımcım olsun, bir planım vardı.

* * *

İçinden geçtiğimiz şu burjuva sükuneti, ilerleme, şiir ve sosyal hareketlilik döneminin, tecavüzsüz, cinayetsiz günlerin sonu geliyor. Öyleyse güncel bilgiler vereyim sana.

Onyılın sonunda bir dizi gelişmeye tanık olmuştuk, sanki (şimdi öyle geliyor) herkes 1982 Kasımı'na hazırlanmak için mevzileniyordu. Lev'i bir iki hafta daha hastaneye yatırdılar. Ona yeni bulunan astım ilacı salbutamol verirlerken kalbini monitörde izlemek istiyorlardı. "Koyun uysallığı" dediği tavrımı gitgide daha çok eleştiren Jocelyn, İngiltere'ye gitmişti. Oradan gönderdiği, dikkati çekecek kadar şen şakrak yegâne mektubunda kendisini bunalıma sürükleyen nedenin ne boşluk ne onun bunun içyüzünü algılayışıyla ilgili olduğunu yazıyordu: Nedeni Rusya'ydı. Dolayısıyla geri gelmeyecekti. Yeğenim Artem, 1980'de Noel'i bir askerî uçakta geçirdi, mücahitlere karşı savaşmak üzere Afganistan yolundaydı. Muhabere birliğin-

de görevlendirilmişti, cephenin epey gerisinde. Müslümanlar ve Komünistler açısından hiçbir anlam taşımayan bir yıldönümüydü Noel. Ya Zoya – Zoya acayip bir işe kalkışmıştı.

Onunla ilgili haberler kız kardeşimin prizmasından yansıyarak gelirdi hep kulağıma. İki kız ayda bir defa buluşuyorlardı, Kitty haberleri aktarırken müzmin bir vakayı anlatan baskı altındaki sosyal hizmet görevlisi havasına girerdi. Bunun yanı sıra, konuşurken ansızın genleşir, inceliğini, zayıflığını kaybeder, olasılıklarla şişerdi... Parmaklarıyla ha bire tırnak işaretleri yaparak, örneğin, Zoya'nın "muhteşem koreograf" bir adama âşık olduğunu, "müthiş bir giysi tasarımcısı" adamın ayaklarını yerden kestiğini anlatırdı bana. Yıllar içerisinde erkek arkadaşlarının hem çaplarında hem de dayanma güçlerinde azalma olduğu anlaşılıyordu. Kendimi harika vardiya şeflerine, muhteşem kariyer budalalarının devrine hazırladım. Ancak eski süreç yeniye dönerken iki şey oldu, Zoya değişiverdi. Elli üçüne basmış, aynı hafta annesini gömmüştü. Zoya değişmişti. 1981 yılının başlarında kendisine yapılan evlilik teklifini kabul ettiğini usulca Kitty'ye fısıldayacaktı.

Hadi, anlatsana, dedim. Kiminle evleniyor?

Kitty duraksadı, sırrını vermeden önce tadını çıkarıyor gibiydi. Sonra baklayı ağzından çıkardı, "Ananias'la."

Olamaz. Ben onu öldü diye biliyordum.

"Ananias demek! Bunu Lev'e nasıl söyleyeceğiz?"

Tek bir isim: Ananias. Şimdilerde Kukla Tiyatrosu'nun Moskova ayağına ara sıra destek olan Ananias, eskiden meşhur bir oyun yazarıydı. Ün kazanmasını sağlayan oyun, *Serseriler*, 1930'ların sonunda sahnelenmişti (ayrıca öykülerle romanları vardı). Islah ve çalışma kampında geçiyordu, hafiften dalgacı bir grup urkayı anlatıyordu. 1950'lerin başında yeniden sahneye konmuş, sonra başka bir isimle, *Günahkârlar* olarak sinemaya uyarlandığında büyük ses getirmişti. Ananias seksen bir yaşındaydı.

Ya Kitty? Kitty'yi es geçsek daha iyi, çünkü onu daha fazla göremeyeceğiz. Hayır, gerçek aşkı hiç bulamadı. Güçlü bir ihtiras değildi kapıldığı ama evli bir adama amansız bir şekilde tutulmasına yetmişti. Adam karısını terk edeceğine dair söz ver-

meyi bırakalı çok olmuştu. Kitty daha sonra onun karısıyla arkadaşlık kurdu ve tek çocuklarının teyzesi gibi oldu. Bunları sana anlatmamın nedeni insanların her yerde kendi tuzaklarını ve tutunacak dallarını yaratabildiklerini göstermek. Bunları mutlaka devletin oluşturması gerekmiyor.

Aynı sıralarda, Jocelyn'den sonra Savunma Bakanlığı'ndaki çevirmenlerden biriyle sessiz sakin bir aşk yaşıyordum. Sakin bir aşktı çünkü utangaç Tamara hâlâ yirmi beş yıllık kocasının yasını tutuyordu (kadının geçmişinde tek vardiya çalışmak vardı). Konuşma dilindeki İngilizcesi orta halli olsa da teknik İngilizcesi birinci sınıftı, bana gereken de buydu. Azıcık kafadan çatlaktı ama aksi yöne meyilliydi, manik olmaktan çok hayalperestti. Yazlık evine tutkundu – Ukrayna'nın güneyinde Karadeniz kıyılarına bakan kumsaldaki soyunma kabinlerinden bozma bir evdi bu. Bahar geldiğinde beni oraya götüreceğine söz vermişti. Uykuya dalmak üzereyken belli belirsiz fısıltılarla konuşurdu benimle. O şatafatsız kulübede kalacak, her sabah turkuvaz rengi sularda çırılçıplak yüzecek, başımızın üstünde beyaz kelebekler konfeti halinde uçuşurken kumlarda saatlerce yürüyüş yapacaktık. Yüzmeye bayılırım, doğru, hiç desteksiz, bağlantısız, sulara vura vura ilerlemeye, sonra kendimi yüzeye bırakıp keyif yapmaya...

3 Kasım 1982 günü Ruslar ve Afganlardan oluşan yüzlerce kişinin yanında Artem de Kabil'den kuzeye uzanan yolda, Salang Tüneli'nde can verdi. Hindukuş dağlarını delip geçen yeryüzündeki örneklerinin en yükseği Salang Tüneli 1963'te Sovyetler tarafından inşa edilmişti, dolayısıyla barış zamanında bile dört boyutlu, 360 derecelik bir ölüm tuzağıydı, hâlâ öyle. Artem'in yer aldığı konvoy bir çığ atlattıktan sonra kuzeye yönelmişti. Başka bir konvoy da üç kilometre ötede, ta öbür uçtaydı, onlar da çığdan kurtulmuş güneye doğru yol alıyorlardı. Bir çatışma olmuştu herhalde; patlama olduğu kesindi. Bize "birkaç düzine insan" öldü dendi, fakat sayı bine yakın olmalıydı. İnfilak eden bomba değildi onları öldüren. Dumandı. Çünkü Rus yetkililer yanlış bir kanıya kapılarak Artem'in konvoyunun müca-

hitlerin saldırısına uğradığına inanmışlardı. Bu nedenle Salang Tüneli'nin her iki ucunu da kapatmışlardı. Bu niye yapılır? Kör olmuş, aklı başından gitmiş, havasızlıktan boğulmuş, el yordamıyla sağa sola vura vura – usul usul. Tam bir ölüm, Artem için *derin* bir ölüm.

Telgrafı aldıklarının ertesi günü gitmiştim eve. Bütün perdeler çekilmişti. Bunu yapacak boş zamanı nasıl bulduğumu soracaksın, biliyorum ama işte, o an aklıma Wilfred Owen geldi: "Ve güneşin usul usul batışı, perdelerin çekilişi gibidir." Owen'ın gözünde canlanan, "bedbaht muhitlerde" yaşayan yaslı bir ev halkıydı (ya da neredeyse sonsuz sayıdaki bu tür ailelerden biriydi) – tarih Ekim 1917. Çekilmiş perdeler, hem kabulleniş hem de bir tür sinyal işlevi görüyordu. Oysa felaketzedeler karanlık ister. Işık hayattır ve onlar için dayanılmazdır – tıpkı seslere, kuş cıvıltılarına, belli bir amaca yönelik ayak seslerine dayanamadıkları gibi ışığa da dayanamazlar. Ve kendileri de hayalettir artık, hayaletlerin bağışlandığı, başka hayaletlerin ya da belli bir hayaletin ziyaretine müsait bir ortam ararlar.

Dayanabildiğim kadar onlarla birlikte karanlıkta oturdum. On dakika. İstasyondaki otelin banyosunda akan su kapkaraydı. Ve buna hiç şaşırmamış, hiç endişelenmemiştim. Sahi su ne renk olmalıydı? Aynaya baktım, sanki yüzümü oradan söküp alabilirmişim gibi geldi. Kulakların arkasında tokalar vardı sanki, onları açınca yüzümü de çıkarabilecektim... Birkaç saatte bir telefon ettim. Oraya gittim. Ön kapıdan her çıkışım – kulaçlarca derinlikten kurtulup yukarı çıkmış, ilk nefesimi alıyormuşum hissini doğruyordu.

Böyle söylemişti. Tek dediği buydu. "En kötüsü de ona bu kadar çok acımam."

Lidiya hep üst kattaydı artık, onun odasından çıkmıyordu.

Orada ne yapıyor, diye sordum usulca.

"Çok genç, çok korkak. Onun giysilerini kokluyor..."

Perdeler – bir daha hiç açılmadı. Üçüncü günün sabahı Lev, fiziksel varlığının farkında olduğu kadarıyla, yükseklik korkusu yaşadığını düşündüğünü söyledi. Tyumen'deki bir kliniğe yattı ve o öğleden sonra Yekaterinburg'daki bir hastaneye nakledildi. Beni Lidiya'nın yanından uzaklaştırıp bir köşeye çe-

ken doktor, ömründe bu kadar çok sayıda ilaca bu kadar zayıf bir tepki veren bir başka hasta görmediğini kulağıma fısıldadı. "Arıza silsilesi" diye adlanmıştı durumu: Organlar birbiri ardına kepenk indiriyordu. Kardeşim baş tarafı kalkık duran bir yatakta kımıldamadan sessizce yatıyordu ama aynı zamanda hızlı hareket halindeydi. Başımın çevresinde dönüp duruyordu. Bir girdaba kapılmış sürükleniyordu.

Ve bilinci de hep yerindeydi, başından sonuna kadar. Gözleri bir yüzden diğerine dönüp duruyordu – Lidiya'nın, Kitty'nin, benim yüzüme baktı. Gözlerinde bir şey unutmuş olmaktan korkan bir adamın bakışları vardı. Sonra aklına geldi. Sırayla hepimizle vedalaştı. Yüzümü inceliyor gibiydi. Beni ele verme, diye geçirdim içimden. Söyleme.

"Nihayet, ha?" dedi. Sonra ekledi, "Lütfen."

Leonid İliç'in öldüğü gün ölmüştü Lev – 10 Kasım'da. Artem'i Salang Tüneli'ne gönderen adamla aynı gün.

4

Kötü Şöhretli Ev

Onun yaşadığı evin adı kötüye çıkmıştı, Venüs... Bekle. Makul bir araya ne dersin? Yok, zaten makul bir ara *vermiştik*. Yirmi yıl sürdü. Başkentin sokaklarında dolaşırken kendimi bir ulak olarak görüyordum kuşkusuz, iyi bir kardeş gibi ölüm haberleri getiren bir elçi. Ama bunu yapmadım. Bir planım vardı. Ve onun yaşadığı evin, Venüs, adı kötüye çıkmıştı.

Rıhtımda tarihi malikânelerin dizildiği bir bloktu, Moskova Nehri'ne karşı hazır ol komutunda durucasına madalyalı göğsü dışarıda, karnı içeride, dik duran sırtı karaltı gibi görülürdü: Neoklasik Gotik ve alabildiğine genişti. Buranın adı kötüye çıkmıştı derken, kelimeyi eski anlamında kullanıyorum, *kötü şöhretli* deyişinden farklı bir şey kastediyorum. Bu binayı savaştan hemen sonra muzaffer kalburüstü takımın konaklaması için yapmışlardı; içinde nice saygıdeğer ve halinden memnun katliamcılar – devletin maaş bağladığı, hafızasını kaybetmiş tipler vardı. Oranın sakinleri şimdilerde daha bir çeşitlilik gösteriyordu, fakat ben içeri girip kaydımı yaptırarak bekçinin adımı okumasını beklerken, bir Kaganoviç veya bir Molotov* ile karşılaşabilir-

* Lazar Kaganoviç ile Vyaçeslav Molotov 1920'lerin ortasından 1950'lerin ortalarına dek egemen çevrelerin içinde yer almışlardı. Her ikisi de 1931 (kırsal kesimde) ve 1937-38 yıllarında (şehirlerle kasabalarda) görülen iki büyük terör dalgasının başrol oyuncularıydı. Bu verdiğim son dipnot. Okurlar bundan sonra olacaklarla ilgili sorularına yanıt isteyebilirler. Onu bağışlıyor muyum? Sonunda, bağışlıyorum, evet. Affetmediğim tek şey onu havaalanına götürmeme izin vermemesi. Chicago Havalanı'ndaki O'Hare'dan söz ediyorum. En az bir saat yol.

dim. Kabini çamaşır makinesi kazanı misali çalkalanan ahşap asansöre bindim. Köhne alet yukarı çıkarken gıcırdamaya başladı, taşıyıcı kayışlar baş döndüren denge ağırlığıyla sekiz kat yüksekliğinde bir işkence aletiydiler sanki. Kafesli kabin yukarıya, kepazelikler evinin içine doğru yükseldi.

Kızıl Meydan'a bakan bir daire tuttuğum Rossiya otelinden buraya yürüyerek gelmiştim. 17 Kasım 1982, Leonid İliç ebedi istirahatına uğurlanmıştı. Yosif Visaryonoviç'in 1953'teki cenaze töreninde bütün şehir feryat figandı – halk böğüre böğüre ağlıyor, otomobil ve kamyon kornaları, fabrika düdükleri, sirenler ötüyordu. Rusya o gün bütün tarihi boyunca olmadığı ölçüde delirmişti, Venüs. Yüzlerce, belki binlercesi (sadece Moskova'da değil) ayaklar altında kalmış ya da ezilmişti. Kız kardeşim de aralarındaydı. Cesetlerin Trubnaya Meydanı'na inen dik yokuştan aşağı fıçı gibi yuvarlanarak foş diye kan gölünün içine düştüklerini anlatıyordu. Pasternak bile, Saharov bile hissetmişti paniği. Rezilcesine dev bir varlık ortadan kaybolmuş; yerini rezilcesine dev bir yokluk almıştı. O boşlukta herkes bütün ciddiyetiyle Rusya'nın şey yapacağına inanıyordu – sahi ne yapacaktı? Rusya varlığına son verecekti. Tek sevinenler Yahudiler olmuştu. Sadece Yahudiler ve köleler... Leonid İliç için ne yas vardı ne dualar okunuyordu. İnsan hayatının lüzumsuzluğu değil, utanç verici bir yoksunluk göze çarpıyordu. Çevredeki çiftliklerle fabrikalardan dövünen insanlar kamyonlara doldurulup o gün için şehre getirildi. Siyahlara bürünmüşlerdi. Kadınların kara giysilerinin eskilikten iplikleri atmış, havları dökülmüş, erkeklerin siyah takım elbiseleri fazla giyilmekten parlamıştı. Jocelynler ve cenaze levazımcılarıyla dolu kentte dolaştım. Kaşmir paltomun boynuna doladığım beyaz ipek atkımın altına ben de siyah kravat taktım.

Bu giysilerimi üniformalı hizmetçiye teslim ettim. Sonra yüzümü döndüm. Zoya eldivenlerinin içine gizlediği parmak uçlarıyla dayandığı yuvarlak bir masanın yanında duruyordu. O da yas giysileri içindeydi: Siyah bir etek-ceket, siyah çoraplarla ayakkabılar, başındaki kadife şapkanın kenarına iliştirilmiş yüzünü örten ince tül.

"Cleopatra" dedi neşesiz bir sesle, "haklıymış." Merakla yüzüme baktı – çatık kaşlarıma, siyah örgü kravatıma. "Ona kötü

haber getiren elçiyi öldürürmüş elbette. Çok yerinde bir hareket. Ama bazen de ulak daha ağzını açmadan öldürdüğü olurmuş. Daha konuşmadan öldürtürmüş. Şimdi ben de seni öldürsem, yeridir. Artem'in başına gelenleri Kitty'den duydum. Fakat bu ziyaretin onunla ilgili değil, öyle değil mi? Babasıyla ilgili. Ağabeyinle. İlk kocamla."

Öne doğru salınarak beni kollarına aldı. Niyetim de buydu, ne olursa olsun, hassas bir ortam yaratacak, kokularla dokunuşları geleceğin anılarına dönüştürecektim. Zaten Rus erkekleri sevdiklerini kaybetmiş Rus kadınlarını teselli etmekte ustadır. Kucaklaşmanın uzun süreceğini bilirler, istedikleri gibi sarılmalarına izin vardır. Göğüs kafesinin üst tarafını okşamak da serbesttir; "gel bakalım, gel" diye mırıldadığın zaman koltukaltındaki oyuğu kastedersin, onun da altındakini... Zoya bütün bedeniyle ağlıyordu. Göğsü inip kalkarken, güçlükle yutkunurken, hıçkırırken sıcak soluğunu kulağımda hissediyordum, yüzündeki yaşmak sırılsıklam yanağıma yapışmıştı. Yaşmak – gözlerle burnu ve ağzı kapatan hüzünlü örtü; Zoya doğrulup geriliğinde yalnızca akıttığı yaşlarla değil başka sıvıların da etkisiyle tül olduğu gibi kaplamıştı suratını. Siyah elini kaldırdı, öbür eliyle işaret etti.

Oturma odasındaki üç vitraylı pencereden biri açıktı, sabah ışıkları içeriye doluyordu. Dalgalı cam tabakasına yaklaşırken burnuma bir koku geldi, tatlı bir kokuydu ama uğursuz bir tatlılıktı bu; biliyordum, yolun karşısındaki Kızıl Ekim Çikolata Fabrikası'ndan geliyordu, ama bana eriyen Kutup Dairesi'ndeki insanlığın kokusunu hatırlatmıştı. Yanımdan ansızın hizmetçinin üniforması geçti, şaşkın, hafif bir nidayla pencereyi kapattı. Daha sonra bana dönüp kahvemi nasıl içtiğimi sordu. Kahve istemedim. En ufak bir heyecan kaynağından dahi kaçınıyordum. Buna dikkatini çekerim. Bir çocuğun ölümü hakkında konuşamam. Fakat onun dışında herhangi birinin kaybı insanı allak bullak eder. Benimki nadir görülen berbat bir durumdu, aynı fikirdeyim, ancak sonradan yaşadığım canlılığın herkeste görüldüğünden şüpheleniyorum. Senden, akla hayale gelebilecek en

büyük karşıtlığı kabullenmen istenmiştir sonuç olarak. Ve ben fazlasıyla hayat doluydum. Endişelenme. Gümüş tepside sunulacak fatura sonra getirilir. Ödemelerini ödeme planına göre yaparsın – İngilizler'in sanatsal bir dille asla-asla-planı şeklinde adlandırdıkları bir ödeme planına göre. Demin de belirttiğim gibi, Venüs, sevdiklerini kaybetmekle ilgili bu sözlerimi aklında tut. Çünkü sen de bir yakınını kaybetmek üzeresin.

Yeniden ortaya çıktığında dördüncü sigaramı yakmıştım. Yaşmağını kaldırmış, şapkasına iliştirmişti... Uzun aralardan sonra eski dostlarına kavuştuklarında güzel kadınlar böyle yapar, ben böyle gördüm – yanına yaklaşır, başlarını eğerek belli bir açıyla, harabelerden değil ama, artık hatıralar camın arkasında sergilendiğine göre, müzeden bakarcasına çaktırmadan süzerler seni. Zoya kendi kendinin küratörüydü. Tabii hepsi oradaydı, yanaklarında göze çarpan şafak ve gül rengine, kendinden nemli cildine rağmen: Alında kadifemsi çizgiler, göz çukurlarında morarmış torbalar ve bütün Ruslar'ın nasibini aldığı, çeneyi kalkık gösteren acı izleri. Karşı karşıya kaldığın zaman bedeninin çizgilerini ve ana hatlarını koruduğu hissine kapılıyordun, fakat döndüğünde (çocukken yapılan mecazı sürdürmek adına) Karayipler'deki bir adacığı andıran tepeler vira eder, Panama Körfezi'ne kadar sürüklenirdi.

"Onun takım elbisesi" dedi. "Onun ayakkabıları! Beş dakika boyunca paltonu okşadım. Kendimi alamadım."

Ya sen, dedim. Saçların...

"Hâlâ siyah. Çünkü haftada bir kere dibine kadar boyuyorum. Ya, ak saçlı biriyim artık. Voltaire gibi. Kendini geçmişe sunmak berbat. Bütün eski arkadaşlarımın *kör* olmasını isterdim. Ben–" Başını öne eğip kulak kabarttı. "Geliyor. Geliyor. Bir dakikadan fazla kalmaz. Başsağlığı dilemek istiyor."

Adam çift kanatlı kapılardan içeri girdi... Moskova ve Petersburg'da 1960 yılında dahi Ananias'ı afişlerde ve tabelalarda görmek mümkündü. Bir masaya oturmuş, kahverengi kıllarla kaplı çenesi avucunda, dudakları alay edercesine bükük, bohem adına layık bir havada. Peki ya şimdi? Ufak tefek yaşlı kadınların önemli bir bölümünün kaderi, ufak tefek erkeklere dönüşmektir: Paçalı don ve atlet giymiş küçük yaşlı erkeklere. Bu

sürecin tersten işleyişini sık görmezsin ama bir de Ananias örneği vardı, takım elbise giydirilip kravat takılmış eski bir çuvaldı kendisi. Jartiyerli çoraplar ve siyah kalın tabanlı ayakkabılar giymiş küçük eski bir kazan. Geriye attığı kaskatı omuzları bile kadınsıydı. İhtiyar hanımlarda görülen, kimilerinin hayran kaldıklarını iddia ettikleri güleç bir yüzü vardı. Yalnızca diken gibi duran kaşları erkeğin yüklendiği sorumlulukların, yaptığı hesapların izlerini ele veriyordu.

Zoya bizi tanıştırdı. Uydurduğumu düşüneceksin, ama hayır. Öylesine mide bulandırıcı bir tokalaşması vardı ki, daha o anda, ayrılırken onunla bir daha el sıkışmaya katlanmak yerine ona sarılmaya, hatta öpmeye karar vermiştim. Bembeyaz ve nemli avuçları her an eriyecek, suya dönüşecek gibi bir duygu uyandırmıştı bende. İçi ılık su dolu yağlı plastik bir keseyi tutmaktan farksızdı.

Bu aşamada Zoya kaygılı gözlerle bakan kocasına hemen döneceğini söyleyerek yanımızdan ayrıldı.

Ananias koltuğa kurulurken, "Dağların tepesini aşarken berbat bir uçak yolculuğu yapmış olmalısın" diye konuştu.

Dağlar mı? Hayır. Onlara dağ demek doğru olmaz.

"Ama hava cepleri var, biliyorsun, şu alçak basınç bölgelerini. Orada hep olur, zira..."

Sohbetimiz sırasında Ananias ile ilgili bir şeyler anlamaya başladığımı fark ettim: Hakkında gayet isabetli bir tahmin yapılabilirdi. Önceki yıl onun kaleme aldığı oyunun sinema uyarlamasını yeniden seyretmiştim, *Günahkârlar*. Ayrıca 1937'de yayımlanmış kısa öykülerine göz atmıştım. Bu kitap beni hayli şaşırttı, huzurumu kaçırdı. Görünüşte öyküleri toplumsalgerçekçi bir tablo çiziyordu: Örneğin, dökme demir fabrikalarının ya da kolektif çiftliklerin değişkenliği "genel çizginin" doğruluğunu pekiştirmeye yarıyordu. Aykırılık şuradaydı: Ananias yetenekli biriydi. Epey istikrarlı, geniş algı yeteneği hâlâ diri ve kıpır kıpırdı. Düzyazısı capcanlıydı. Edebi formülleri uygulaması gereken yerlere gelince – daktilo tuşlarının sımsıkı kavrandığını ve ağız dolusu kararmış dişler gibi üst üste bindiğini neredeyse kendi gözlerinle görebiliyordun. 1930'larda henüz hapse girmemiş olan usta bir yazarın önünde iki olası seçenek

vardı: Sessiz kalmak ya da sonu intiharla bitecek bir işbirlikçilik. Ancak yetenek yoksunu yazarlar hem işbirlikçi olup hem de akıl sağlıklarını koruyabilirdi. Dolayısıyla Ananias daha da ender görülen biriydi. Birkaç dakika içinde bu adamı boğan ruhsal sıkıntıların baskısını hissedebiliyordum, anlamazlıktan gelinecek gibi değildi, elinin ıslaklığını ya da nefesinin kokusunu duymaktan farksızdı. Soluğu, Predposylov semalarındaki hava gibi kokuyordu.

Zoya durmadan içeri girip çıkıyordu galiba, şimdi de geri geldi (boynu kasılmıştı, dizginleri çekilmiş gibi yürüyordu). Ananias odadan çıkmak isteyen gözlerle ona baktı ve kısık sesiyle, "Acını paylaşıyorum. Delikanlının acısını da. Korkunç. Çok korkunç. Henüz bir çocuk" derken başını aşağı yukarı sallıyordu. "Bu savaş zehir gibi yayıldı üzerimize. Sayılar henüz artmadı. Ama öldürülen gençlerin erkek kardeşleri, kız kardeşleri yok. Aileleri bir hamlede yok edildi. Bu savaş toplumun tamamını sindirdi."

Duraksadı, sonra çenesi göğsüne düştü. Başını kaldırdığında gözünün saydamı bile ihtiyarlamıştı, çukurlar ve kabartılarla patlak bir görünümü vardı. "Asırlık bir adamım" dedi, "daha bile eskiyim. 1899!" Başı titriyordu. "Kardeşin daha gencecikti. Nasıl biriydi, dostum? Senin gibi mi? Daha genç. Yağız bir delikanlı. O haldeyken ruhunu teslim etmek. *O* yaşta. Akıl alır gibi değil. Olacak şey *değil*."

Ananias ellerini kucağında kavuşturmuş, parmaklarını birbirine kenetlemişti. Elleri – birbirlerine dokunmaya nasıl tahammül edebiliyorlardı? Neden uçup gitmiyorlardı? Aralarına, iğrenç ayalarının içine sıkışmış toz zerreciğine karşı içimde anlaşılmaz bir merhamet uyanmıştı. Ona hiç korkmadan kibarca bir yanıt verdim, ama kaçınmam ya da atlatmam gereken ikinci bir tokalaşma olmayacağı artık belli olmuştu.

Lev'in toplama kampında on yıl kaldığını bildiğini sanıyorum, dedim.

"Başka çare yoktu, anlıyor musun? O işi, altın, uranyum, nikel madeni çıkarmak gibi ülkenin ayakta kalmasını sağlayan işleri özgür adamlar yapmazlardı."

Savaş sonrasıydı, dedim. Oraya savaştan sonra gitmiştik.

"Örgüt tıkanmıştı. Bütün örgütlerin başına gelir. Fakat üstünden çok uzun yıllar geçti. Kendine baksana. Devletle barış imzalamışsın. Üstelik bu sayede *gayet* iyi bir duruma gelmişsin, çok şükür. Sana bir zararı dokunmadı, değil mi?"

Bekledim. İkaz edici bakışlarını göreceğimi düşünerek Zoya'ya baktım. Ama başını öne eğmişti. Bütün Ruslar aynı şeyi yapıyor gibi geldi bana. Acıların getirdiği deliliği dışlıyorduk ha bire. O esnada, kampların gerçekliğinden konuşmayı tercih etmediğini belirtmekle yetindim.

"Tercih mi? Ne tercihi? Benim tercihim değildi. Sen de tercih etmedin. *O da* etmedi! *Kimsenin tercihi* değildi."

Sonra söyleyiverdim. Senin tercihindi, dedim. Hem sen kime benzediğini biliyor musun? Kamptaki erkeklerle kadınlara – ne erkek ne kadın olan erkeklerle kadınlar gibisin. Bu özellikleri onların ellerinden alınmıştı. Ama sen. Sen bunu kendi kendine yaptın.

Yelkovan ilerliyordu. Derken Ananias ellerini oturduğu koltuğun deri kolçaklarına vurarak ayağa kalkmaya çalıştı. Sesi ansızın kısılmış, çocuksulaşmıştı, "Ah, insanlar neden geri gelip herkesi rencide edebileceklerine inanırlar? Hiçbir şey olmamış gibi geri gelebileceklerini düşünürler. Sonra da eski yaraları deşerek acı verirler."

Zoya ayağa kalkmasına yardım etti. Teskin edici gözlerle bana bakarak başını aşağı yukarı salladı, sonra Ananias'ı kapıya götürürken beni, yaşlı Ester ile ilgilenmek gibi odadan çıktığı hissiyle baş başa bırakmıştı, insana sıkıntı veren bir duyguydu bu.

İkinci molayı odada dolaşarak geçirdim; oradaki her süs eşyasıyla biblo, her pervazla kıvrım şimdi, doğrudan Ananias'ın parasıyla alınmasalar bile, onun kefaret gününe doğru ayakları çukura giren işe yaramaz haydutlarıyla birlikte ülke genelinde patlattığı bağışlayıcı kahkaha sayesinde canlanmışlardı sanki. *Serseriler*'de (1935) faşistler, siyasîler düpedüz şeytandı; *Günahkârlar*'da (1952) siyasîler kötü ruhlu ve Yahudi'ydiler: Hepimiz suça meyilli Fagin'ler ve tefeci Shylock'lardık, hepimiz kalleş Yahuda'lardık. Şu köşede Ananias'ın başka sıra dışı başarılarının sergilendiği

küçük bir mabet yer alıyordu – imzalı fotoğraflar, kupalar ve kuşaklar, Sosyalist Emeğin Kahramanı olduğunu belgeleyen sertifika... Bir yandan da Zoya'nın hatasının boyutlarını gözden geçiriyordum: Hatası gönlüne göre yaşamaktı. Bunun ne kadar moral bozucu bir proje olduğunu bizzat biliyordum, deney sona erdikten uzun süre sonra bile hâlâ terk edilmiş laboratuvarın etrafında koşturan dullardan, öksüzlerden, orta yaştaki kimsesizlerden, değiştirilmiş bebeklerden, farelerden, kobaylardan öğrenmiştim. Şimdi hepsi gönlüne göre yaşamayı bekliyordu.

Zoya tekrar içeri girdi. Yahudi kızı, diye fısıldadım. Ya "Ananias" – bu da bir Yahudi ismi değil miydi? Of, Yahudilerle derdi *ne* Rusya'nın... Kapıların kanatlarını kapattı, avuçlarını açarak tik kapıya yaslandı. Sonra da eski yürüyüşünü andıran şapşal adımlarla öne doğru ilerledi, kendini kanepeye bırakınca, eliyle sedire usulca vurup yanına oturmamı işaret ederken, ayakları yeniden parkeye konmadan önce bir an için havaya dikildi.

"Ananias ile ilgili bir sorun yok."

İç çekişi kanepenin somyalarını titretmişti.

"Beş dakikamız var" dedi. "Sonra yine başlar. Buraya gelmekle incelik ettin ama seni görmek içimi acıtıyor. Senin beni görmen de öyle. Neden buradasın? Bir sebebi olmalı? Seni biraz tanıyorsam buraya gelmenin bir sebebi olmalı."

İki sebebim olduğunu söyledim. Sorulacak iki sorum.

"Sor o zaman."

Görüş Evi'nde neler olduğunu sordum ona.

"Ev, ha?" Cevap vermeden önce kaşlarının arasında ince çizgiler belirdi. "Tamam o zaman. Niye soruyorsun? Hiçbir şey olmadı. Ne olduğunu sanıyorsun? Çok güzeldi." Şaşkınlığımı fark ederek ve kendi de şaşırarak, "Her şeyin fazlası olmuştu galiba, öyle denebilir. Bol gözyaşı, bol laf. Bir de elbette o beklenen şey."

Bunun arkasından nahoş telaşım için baştan özür dileyerek gerçeğe pek de uygun olmasa da bazı planlarım nedeniyle bu ziyareti ertelememin mümkün olmadığını ekledim. Ülke dışına çıkacağımı, Amerika'ya gideceğimi söyledim. Zengin ve özgür olacağım o ülkeye. Otuz altı yıldır onu bin kere düşündüğümü anlattım. Şimdi, burada, dedim, bütün duygularıma can katıyorsun.

İkinci soru – benimle gelir misin?

İşte yine başlamıştı: Tatlı koku. Oysa bütün pencereler kapalıydı. O esnada boğazım düğümlenirken kulaklarım tıkandı, Zoya'nın söylediklerini boğuk, kesintili, uğultulu, yankılı duyuyordum.

"Amerika mı? Olmaz. Etkilendim, ama yok. Bu yaşta burada sahip olduğum şeylere elveda diyeceğimi ve kendimi riske atacağımı düşünüyorsan, yanılıyorsun... Amerika. Sokağa çıkmayalı aylar oldu. *Alt kata* inmeyeli de. Kafam dumanlı benim. Görmüyor musun?"

Daha kalacaktım ama Ananias ona sesleniyordu, "Ben bitmişim" dedi Zoya. "Neyse. Senin *yüzünden* değil. Asla değil. Onun. Onun."

Saygı gereği bütün eğlence yerleri ve barlar öğle tatilinde kapılarını kapatmışlardı. Rus tarihinin en çok madalya almış adamına, en azından beş yıldır halkın karşısına çıktığında ağzından salyalar akan görmüş geçirmiş lidere saygı gereği. Kararlı adımlarla Büyük Taş Köprü'yü geçtim, ayak seslerim etrafta yankılanıyordu. Bu tavrımı merak ediyorsundur, Venüs, kararlı adımlarımı, yankılanan ayak seslerimi...

Kara parayla ilgilendiğim günlerde uğrak yerim olan bir kulübe yöneldim. İşten kaytaranlar ve fırsatçılardan oluşan bildik kalabalığın yanında eskisine oranla daha çok sayıda Parti üyesi var gibiydi. Bardaki bir tabureye oturup bir kadeh şampanya istedim. İçki şişeleriyle örülü duvarda duran sesi kısık televizyonun ekranında devlet cenaze töreni görülüyordu. Bildik sıkıcılık harikalarından biriydi – ta ki bir şey olana dek. Bardaki herkesin suspus olmasına neden olan, ardından ıslıklarla ve yuhalamalara yol açan bir şey. Şeref kıtasındaki askerler tam tabutu kapatmak üzereydi; Leonid İliç'in dul eşi Viktoriya derin bir soluk alıp durdu. Ve arkasından bir suç işledi. İstavroz çıkardı. Ülkemde misilleme yapmadan bu hareketi yapacak bir tek kişi vardı: O da bu kadındı. Tanrısızların ölü imparatorunun naaşı üzerinde istavroz çıkarmıştı.

İmparatorun dirileceğini, son dakikada dirilmesini umut

ediyor muydum? Doğruyu söylemek gerekirse, evet; ama sebepsiz değildi. O kötü şöhretli evden ayrılmak üzereydim – unutma, Venüs, hoş bir ayrılık olmamıştı. Başlangıçta sorun yoktu, fakat tatsız ayrıldık. Zoya yüksek kapının kilidini açmıştı, yanından geçip dışarı çıktım, sonra kolumda paltom ve atkımla arkama döndüm. Siyah saten eldivenli elini avcunu aşağı çevirerek bana doğru uzattı. Tutmadım. Ananias ona sesleniyordu. Vedalaşmama eşlik eden ses buydu: Ananias'ın sıra dışı olmayan fakat giderek çaresizleşen çığlıkları.

Sesimi yükselterek, şu anda olduğundan daha az onurlu yaşamamışsındır, dedim. Bunu söylerden Lev'in başına gelenleri düşünüyordum. Benim ve diğer yirmi milyon insanın başına gelenleri. Benzer bir anlayışa sahip daha başkaları da vardı, çok fazlaydılar. Derken kocası için, lüzumsuz olduğu aşikâr bir kabalıkla, pezevenk moruk dediğim an geldi çattı. Zoya hızla omuzlarını salladı. Kapıyı yüzüme çarpacağını sanıyordum. Yapmadı; beden dilinden fikrini değiştirdiği anlaşılıyordu, bir adım öne gelerek üzerime abandı ve altdudağıma bir öpücük kondurdu, bir saniye kadar dişlerinin arasında tutarken, gözlerini gözlerimden ayırmadı.

Bir sınavdı bu.

Keşke bu her şeyin sonu olsaydı, keşke Rossiya'daki daireme hiç gelmeseydi; bunu nasıl hararetle, nasıl coşkuyla istediğime inanman şart.

5

Buzda Kan

Annenle ilgili sevdiğim şeylerden biri de adıydı. Kendi içinde çok sevimli bir ismi vardı, aynı zamanda dönem dönem yeniden canlanan hayat tarzını çağrıştıran bir anlam da içeriyordu: Çiftliklerde ortakçı olarak geçen çocukluğunu, New Orleans'ta kaldığı çitle çevrili alanları, ilk yaptığı mantık evliliğini, fabrikadaki yıllarını, babanla birlikte geçirdiği yılları, bunların hepsinin altından kalkmış, üstesinden gelmişti. Sonra, geç de olsa sen çıkageldin, "güzçiğdemi". Arkasından da annenin benimle birlikte geçirdiği günler. Fakat benim küllerimden doğacak gücüm kalmamıştı. Annenle tanıştığım zaman benliğim derinden yaralıydı. Annen bu durumu atlamamı – ya da aşmamı sağladı. Gelgelelim, ben anka kuşunun yaptığını başaramadım, alevler içinde yanarken havalanamadım.

Ölümünden kısa bir süre sonra, evliliğimizde cinsel ilişki olmadığını sana anlattığım zaman, şaşılacak, korkulacak derecede dertlenmiştin. Yaşın on yediydi. Çenemi kapalı tutmam gerekirdi aslında. Annen bir şey anlatmadıysa, ben de ağzımı sıkı tutmalıydım. Düşüncesizliğimi, zıvanadan çıkmış coşkuma bağlıyorum: Aşağı yukarı tasarladığım gibi gidip yengen, amcan ve kuzenlerinle birlikte yaşama kararından vazgeçtiğin gündü, yanımda kalacaktın. Anka'nın hayatının son etabında tatmin olmaktan uzak kaldığını düşünmek incitmişti seni. Bu konuda sana tekrar söyleyebileceğim şey, annenin oynaşma, okşanma ve kucaklanma hasreti çekmediği olabilir.

Buna rağmen, Venüs, hâlâ canını yakıyorsa, şimdi en azından sebebini anlayacaksın.

* * *

Kapıyı açtığımda, tıklım tıklım kalabalık bir caddede kaybolduğunu sanan, sonra birdenbire her şeyi çözecek dış hatlarını, havanın kaçınılmaz yer değişimini gören bir çocuk gibi hissetmiştim kendimi.

Üzerindeki sarı kürk ceket tek omzundan aşağı kaymıştı. Elindeki şeffaf naylon torbayı yukarı kaldırmış tutuyordu: İçinde lastik çizmeler vardı. Bakışlarımı yere indirince koyu kızıl renkte yüksek topuklu ayakkabılarıyla çoraplarının kaval kemiğine uzanan yerlerinde ıslaklıklar gözüme çarptı. Türk ırklarına özgü suratı alçı maske kadar solgun, doğadışıydı. Son krupiyem Varvara'nın her gece kendini maskelediği o yoğurt benzeri krem gelmişti aklıma; dişlerinin rengi bile değişirdi – badem içinden badem kabuğuna.

Salınarak içeri giren Zoya, eşyalarını (şimdi fark ediyordum, Davy Crockett marka bir kürk şapkası da vardı) ıskalamayacağı bir uzaklıktan ağır koltuklara fırlattı. Sana ne ikram edeyim – votka mı, şampanya mı, yoksa içini ısıtacak bir kadeh konyak mı? Yok, yok, dercesine iki elini birden kanat gibi çırparak önerimi geri çevirdi.

"Onlara kocam olduğunu söyledim" diye anlattı. Sonra ellerini yumruk yapıp kalçasına dayayarak oyun alanının karşı köşesinde durmuş bana meydan okuyan bir okul çocuğu gibi öne doğru eğildi. "Fikrimi değiştirdiğimi sanma. Seninle hiçbir yere gelmiyorum – ama hayatımı *değiştireceğim*."

Oteldeki dairemde yemek masası da vardı: Etrafında hasırdan dört yuvarlak tabure, üzerine bardaklar, bir şişe maden suyu, İngiliz birası dolu bir sürahi dizilmiş olan gümüş bir tepsi. Masaya kuruldu. Zaten hırçın olan tırnaklarıyla öfkeyle sigara paketinin jelatinini çıkardı, gözlerine iyice yaklaştırdı.

Keyifsiz görünüyorsun, dedim.

"Keyifsiz." Oturduğu tabure gıcırdadı. "Ayrıca şimdilik tek başımayım. Yegâne arkadaşım hizmetçi kız. Kocam, kontrol-

den geçmek için kliniğe yattı. Parça parça elden geçirilecek. Ondan *başka* herkes ölüyor... Sen haklısın. Kendimden nefret ediyorum. Kendimden nefret ediyorum. Ve senden özür dilemek istiyorum. Eğer dürüstçe içini döktüysen özür dilerim senden. Ona kıyasla kendini iyi durumda gördüğüne kalıbımı basarım. Ama kendine bir baksana. Gözlerine bak. Nezaketin esamesi okunmuyor. Ve benim başka seçeneğim yok: Kim nazikse onun yanında kalmalıyım. Bana eziyet etmenin bir yolunu bulacağını biliyorum. Neyse, sen Lev'in *ağabeyisin.* Yine özür dilerim, dostum. Buraya gelişimin seninle ilgisi yok. Kitty dönmüş olsa, ona giderdim. Lev hakkında konuşmaya ihtiyacım var. Beni bir saatliğine dinler misin? Sonra ağabey kardeş gibi vedalaşırız."

Bu noktada yüreğimin bir arı kovanı gibi olduğunu ve kulaklarımın yeniden fena biçimde tıkanmış olduğunu duymak seni şaşırtabilir; fakat iki durum da geçiciydi. Zoya'nın sözleri şimdi anlam kazanıyor, o günlerde bana anlamsız gelmişti. Konuşmaya ihtiyacı olduğunu söylemişti, bense daireme bambaşka bir nedenle geldiğine inanmanın zevkini sürüyordum. İçinden çıkmasına yardım etmemi isterken bir iki çekincesi olabilirdi en fazla. Tıpkı giysilerinin içinden çıkmasına yardım edeceğim gibi. Bu kararın çoktan alınmış olduğunu düşünüyordum. Bu sabah. Dün. Ayrıca bu karar başka bir kararı getirecekti. Çünkü benim ellerimde bir gece geçirdikten sonra her şey farklı görünecekti Zoya'nın gözüne.

Kuşkusuz uzun uzun gevezelik etmeye hazırlanmıştım. Çamur gibi küf kokulu viskiden küçük yudumlar alarak dinleyip bakıyordum. Üzerine sımsıkı oturan koyu bir takım giymişti Zoya, altında erkek mintanı kesimli düz mavi bir gömlek vardı. Öğleden sonra üç sularıydı. En uzaktaki pencereden Kızıl Meydan'a akşamın çöktüğü görülüyordu – Kızıl Meydan, Kremlin'in Asyalı çılgınlığının uç noktası. Oturduğu yerde kıpırdanırken Zoya'nın altındaki hasır tabure gıcırdıyordu.

Lev içeri girmeden önce onunla birlikte geçen zamanın "yepyeni bir evren" gibi olduğunu anlatıyordu Zoya, çünkü sonunda "tıpkı benim gibi" birini bulmuştu, öyle dedi. Kendini tutmayan

birini. Gönül meselelerinde "daima ümitsiz olduğumu söylerdi. Olaylara fazla bütünsel yaklaşıyormuşum." Fakat en çılgın sevdalarında, kapıp koyverdiği en delidolu anlarında bile Zoya'nın kendini *hâlâ* tuttuğunu Lev dahi bilmiyordu. "Fiziksel açıdan da" diye ekledi başıyla tasdik ederek. Lev ile birlikteyken kendini geride tutmamıştı. Kardeşim de (şimdi anlaşılıyordu ki) ondan farklı değildi... Yani. "Şok" sevgili Lev, yüzlerce ton kömürüyle, cinsel yönden Stahanov'dan farksız biriydi. Bu bilgiyi tam bir sükunet içinde içime sindirdim. Bundan sonra yaşanması gereken sahneye dair önsezim içimde kıvranıyordu; ama Lev'i bağışlamıştım. Ölüler arasındaydı artık. Bağışlanmıştı. Ya canlılar? Zoya ile ilgili tüm düşüncelerimde ilk perdeden ötesine hiç bakmamıştım. Şimdi o ilk perde sonunda çantada keklikti. Ben de baktım ve gördüm.

"Lev geri geldiğinde genel anlamda her şey çok zordu. Sen de biliyorsun. Haşin davranmayı bir tür gösteri haline getirmişti. Fakat o ve ben baş başa kaldığımızda, her şey yine harikaydı. Sabahları yataktan nasıl kalkabildiğimi, nasıl işe gidebildiğimi merak ediyordu, oysa bu benim enerji kaynağımdı... Lev uykusunda ağlardı, biliyorsun. Her gece değil ama. Hep aynı rüyayı gördüğünü söylerdi. Kampta başına gelen bir olayı. O konuda konuşmazdı, ben üsteledim. Elleri olmayan gardiyanı görüyordu düşünde. Elsiz adamı. Sanki Arabistan'da hırsızlık yapmıştı da ellerini kesmişlerdi. Tarif edilecek gibi değildi. İyi de, buna gözyaşı dökmen niye? Hem de böyle perişan bir halde."

Bir an için gözlerinden yaşlar süzüldü Zoya'nın, sessizce; her iki gözünden birer damla gözyaşı. Kaldırdığı yerden devam etti sonra, "Beş yıl daha. Olup bitenleri hâlâ anlamış değilim. Yani hem anlıyorum hem anlamıyorum. Geçen yaz her şeyden elini ayağını çekmişti. Sanırım sağlığı pek iyi değildi. Benden uzaklaştı. Geceleri sırtını dönüyordu. Artık konuşmuyordu da. Sözcükler de bitti. Hiçbir şey kalmadı. Derken aptalca bir şey yaptım. O yokken bir kez bile başka bir erkeğe bakmamıştım. Bilinçli değildi. Gözlerim başkasını görmüyordu. Ben o olmuştum, o da ben. Gelgelelim, Lev bana yüz çevirince kafam karıştı. Daha doğrusu umudumu yitirdim. Kıtlık günlerinde yaşayan bir köylü olsaydım, hem fareleri hem böğürtlenleri hem de bö-

cekleri es geçerdim. İlk önce yamyamlığı düşünürdüm, *derhal*... Genç bir öğretmen vardı, meslektaşımdı. Doğrusunu istersen, tam bir caniydi. Gizli tutmayı bile beceremedim. Bütün okul öğrendi. Sonra her şey bitti. Olmaz. İnsan affeder – bazen de olsa. Ama bitmişti işte. Ardından Yekaterinburg'daki şu kancığı hamile bıraktı."

İşte yine sahnedeydiler, diye geçiyordu kafamdan – canilerle kancıklar. Geliyorlar. O kız kancık değildi, dedim.

"Değildi tabii. Lafın gelişi söyledim. Neyse. Ondan sonraysa, Tanrım. Adamların biri gitti, biri geldi, zincirleme."

Odadaki hava değişmeye başlamıştı. Düğüm noktası dedikleri türden – zaman çizelgesinin dallanıp budaklandığı an. Son yarım saattir kendimi Zoya'nın kar beyazı kaşlarına alıştırmaya çalışıyordum, kocaman bir karasineği kovarcasına başını titretmesine, ellerine hâkim olma çabasıyla ya da nerede durduklarını bilsin diye dizlerinin arasına sıkıştırmasına. Beti benzi atmış suratını da unutmamak gerek: Yüzünde beyaz çikolata gibi donuk bir parlaklık vardı – ama içinde sarı, bej, kahverengi, pembe gibi başka tonlar da göze çarpıyordu. Derken bir hamlede Zoya kaskatı kesiverdi, rengi yerine geldi. Şafak rengi misali al aldı yine. Ayağa kalktı. Gözlerini yere dikerek bir oktav kalınlaşan sesiyle konuştu:

"Üstümdekiler çok dar. Banyo nerede?"

Yatak odasından geç, dedim – sürme kapıyı aç.

Kalçalarını çalkalayarak yanımdan geçerken beni bekleyen şahane dakikaları düşünüyordum, gözüm dönmüştü. Projenin boyutlarını değerlendirmede devasa bir çarpıcılık söz konusuydu; Baltık Kanalı'nın ya da Kutup Dairesi Demiryolu'nun kopyasına bakıyor olabilirdim. Neydi bu atılganlık? Zoya'nın geçmişi – Zoya'nın erkekleri. Lev değil ama diğer hepsi, sonuncusuna varıncaya dek. Hatta Ananias'ın sümüksü lekeleri. Ah, bizi nasıl bir iş bekliyordu, hangi telafi mucizeleri, hangi sınıflandırmalar, hangi hesaplar, hangi itiraflar, hangi yadsımalar, hangi iptaller...

"Bu hazin, ama galiba doktora görünsem iyi olacak."

Dönüp baktım. Kapı eşiğinde duruyordu, ceketini de ayakkabılarını da çıkarmıştı, incecik ter kaplı tenine canlı bir renk

gelmişti. Etekliğinin belindeki kopça açıktı: Koyu füme kumaşın üstünde de baş aşağı duran beyaz bir üçgen... Bir süre, belki ta başından beri içimdeki yığışmayla ayrışmayı aralıklarla fark ediyordum; sandalyeden kalkarken hâlâ masada sessizce oturmaya devam eden diğer benliğimi, öteki beni terk ettiğim duygusuna kapıldım.

Yine de ayağa kalktığım sırada dudaklarımdan, yok aman hayır sakın ha hayır, sözcükleri dökülüyordu, geçecek, geçecek, sen, sadece, burada (*sıcak* bastı), hepsi bu, seni tutuyorum, bırak şimdi bunları, aferin sana, şimdi ayağını kaldır, ötekini de, işte böyle, böyle işte. Tamam, devam et. Güzel.

Başımda dikiliyordu, beyaz kombinezonunun içinde heybetli bir hayalet gibiydi.

"Çekil. Defol. Çık! Çarşaflar yeter" dedi. Sonra da çarşafların altına giriverdi.

Yemek masasında bir kadeh viskinin yanında sigara içtim. Otel santraline telefon ettim. Kapıya geri geldiğimde Zoya'nın çarşafı üzerinden attığını, sağ kolunu yastığın altına sokmuş öyle yattığını fark ettim. Bir bacağını uzatmıştı, öbürü dizden bükülmüştü. Havada asılı kalmış bir akrobata benziyordu.

Bütün Rus erkekleri gibi ben de eskiden, kim bilir kaç defa, nasıl bakarsan bak, ayakta duramayacak kadar sarhoş bir kadına kur yapmıştım. O zamanlar hiçbir yapmacık nezaket, isteksiz bir kadına kur yapmaktan alıkoymazdı beni. Önce üstümdeki giysilerden bazılarını çıkarıp konuğumla aşağı yukarı eşitlik sağladım; sonra yanına kıvrılıverdim. Uyukladığını söylersem yalan olur. Hemşerilerimin çoğu gibi ben de titreme hezeyanlarından haberdardım – alkolü bırakmanın etkisi ve hülyalar. Normal olarak nekahet öncesinde girilen hafif komalardan birindeydi; uykuyla bütünleşiyor, derin derin nefes alıp verirken kendini ona teslim ediyordu, kaşları da gevşemişti.

İlk cinsel ilişkide baygın bir sevgiliden hoşnut kalan kadınların sayısı çok azdır herhalde. Çok fazla erkek de yoktur; ama bunun meraklıları vardı elbet. Şimdilik amacıma cuk oturan bir durumdu. Zoya yanına yatmıştı, yüzü öbür tarafa bakı-

yordu; derken öne doğru bir hamle ve kalça hareketiyle sırtüstü döndü.

Böylece sayım başladı. Her kürekkemiği, omurganın üst tarafındaki her bir tümsek, her bir kaburga. Neredeyse doğru bir zamanlamayla arkasını döndü. Sağdan sola. Anlayacağın gibi vücudunun her bir parçasına erkeklerin neler yaptıklarını bilmem gerekiyordu. Her memesinin, her kalçasının, açılmış bu bacakların, bol bol öpüp emmiş bu dudakların tarihçesini, bütün serüvenini bilmeliydim. Dahası ikimizin de daha uzun süre yaşamak zorunda olduğumuza inanmıştım. Zoya ile benim ömrümüz uzun olmalıydı, yarım kalan işimizi ancak bu sayede tamamlayabilirdik.

Kopçasını açma hakkını kendimde gördüğüm askısız sutyeni ya da büstiyerini el çabukluğuyla külotunun altından çıkardım. Aynı zamanda sol dizkapağımın marifetiyle butlarını razı ettim, sonunda mızmızlanarak birbirlerinden ayrıldılar, böylece süt gibi beyaz yerleri ortaya çıkacak şekilde kombinezonunun eteği bir parmak yukarı kalktı.

Ben hırıltıyla soluyarak orasını burasını yoklamaya devam ederken Zoya kıpırdanmaya başladı. Baldırlardan ya da önkollardan başlayan parça parça ürpermeler yuvarlanarak vücudunun katmanlarına doğru ilerliyordu. Belli belirsiz bir ses boşalmıştı, genzinden gelen hafif bir kişneme; kedilerle arabaları kovalamaktan her yanı titreyen bir kancık gibiydi. İçimdeki hava, kış ortasına göre çok sıcak bir günü yaşıyordu; sıcaklık, minnet, doğal olmayanı fark etmede geç kalmışlık.

Dudaklarını öpmeye başladım. Bunu daha önce de yapmıştık nasılsa. Onu öpmüştüm. Zoya beni öpmüştü. Şimdi yine öpüşüyorduk.

Derken derinlerden yüzeye süzüldü, birdenbire, kavrayan kollarıyla, ağzıma kayan diliyle, sarsılarak inip kalkan kasıklarıyla. Hafif bir panikle içimden şöyle geçiyordu: Bir gece yetmeyecek. Böyle bir taşkın – bir gecede, bir yılda dindirilemezdi.

"Lanet olsun, evet, evet" dedi.

İşte Venüs, birkaç saniye bunun tadını çıkardım. Birkaç saniye sürdü. Ve sonra gözlerini açtı. Ve uyandı.

Bundan sonra yaşananlar hakkında şunları söylemek en doğrusu sanırım: Yaşanan şey, teknik olarak bakıldığında, ilk anından itibaren tecavüz değildi. Göz açıp kapayıncaya kadar olup bitmişti. Zoya gözlerini açmış ve burnunun dibinde korkunç bir hayalle karşılaşmıştı: Bendim, bir hezeyan gibi çöküyordum üstüne. Kötü bir rüya görmüştü, sonra güzel bir düş ve arkasından bu korkunç hayalle yüz yüze gelmişti. Şimdi gerçeklere dönmüştü, altımda yatan kilitli vücut, ansızın öfkeden deliye dönmüş bir halde debelenmeye başladı. Ama ben nasıl yapıldığını hatırlıyordum. Anlıyor musun, nasıl yapıldığını unutmamıştım: Havada uçan ağır tokat, derken öbür el... Bir noktada debelenmeyi bıraktı, ölü gibi kaskatı kesti. Her şey çok çabuk olmuştu.

Zoya'yı anlamak için, bu zaman zarfında rol kesme suçlamalarını kafandan at lütfen. Keskin bir tavır sergilemiyordu; hiçbir anlam ifade etmiyordu tavrı. Tekinsizdi Zoya. O buydu işte.

İlkin yattığım yerde öylece kalmanın uygun olduğuna karar vermiştim, gözlerimi duvara dikip banyoda çıkardığı seslere kulak verdim, bütün muslukları hırsla çevirirken çıkardığı gürültüyü, duş perdesini yırtarcasına açıp kapatışını, klozet kapağını güm diye indirmesini, sifonu arka arkaya çekişini dinledim. Kapı açıldı; her erkeğin karısından ya da sevgilisinden alışık olduğu bu seslerin anlamını çıkarabiliyordum, sakin bir halde kendi başına (muhtemelen havluya sarınarak) giyeceklerini yerden toplayıp katlıyor. Sonra sürme kapı kayıyor. Venüs, erkeğin orgazmının, erkeğin doyuma ulaşmasının, bunların ne kadar değersiz şeyler olduklarını ancak tecavüzcüler bilir. Giysilerimi üzerime geçirdim ve yatak odasından çıktım.

Karanlıkta, ceketiyle şapkasının ve lastik çizmelerinin durduğu koltuğun yanı başında, ayaktaydı. Çoraplarıyla büstiyeri dışında çıplaktı vardı – hanımefendilere benziyordu ama herhangi bir hesap yapmadığı gibi ne kadar çekici göründüğünden de bihaberdi. Kaldırdığı eliyle eteğini tutarken öbür elinin bir parmağını diliyle ıslatıp kumaşın üstündeki bir iplik ya da toz parçasını almaya uğraşıyordu. Sırasıyla giysilerini giydikten sonra makyajını tazelemek için koltuğa kuruldu, sırtını dimdik tutuyordu. Ellerimi ovuşturarak etrafında döndüm. Doğru, ko-

nuşmaya çalıştım; arada bir ağzımdan yarım yamalak, aşağılık bir cümle ya da yakarış çıkıyordu. Bir iki kere serzenişte bulunmadan kayıtsız, boş bakışlarını bana yöneltti. Ondan gördüğüm tek tepki, aşağı yukarı her on saniyede bir çıkardığı tükürme sesiydi, duyulmayacak kadar zayıf ama çıldırtacak kadar dakik. Bir çocuk ağzıyla neler yapabileceğini ilk defa keşfeder ya – nefesini tutar, sonra da puf diye üfler.

Yeni bir duygu doğmuştu içime. İlkin biraz tanıdık geldi ve sanki onunla başa çıkabilmek, çok büyük bir hastalığı alt edebilmekten daha zor olmazmış gibi geldi. Masaya oturup ışığın altında bu doğumu incelemeye koyuldum. Görünmezlikti. Önceden olduğu kişinin ıstırabıydı.

Tamamen giyinince –ceketi, şapkası dahil– gölgelerin arasından çıktı. Bir kol mesafesi uzağımda, profilden görüyordum onu. Bir dakika geçmişti. Bir şey, ciddi bir şey üzerinde düşünüp taşındığını sezmiştim; düşüncelerinde bana yer olmadığını da anlayabiliyordum. Uzun bardaklardan birine uzanıp sarstı, su da dışarı taştı. Sonra on santime on üç santim boyutlarındaki bodur sürahide ne varsa bardağa doldurarak hepsini yudum yudum içti. Parmaklarının ucuna kadar ürpermişti, tükürdü, nefes verdi, bir daha tükürdü ve kapıya yöneldi.

İşte kabahatin esası. Koş sözlüğe bak – aferin sana kızım. Unutma: Sözlüğü her açışta beynine yeni hücreler eklenir.

* * *

On gün sonra Chicago'daydım. Devletin silahlı kuvvetlerinde çalışmış herkes gibi ben de "mülteci A" kategorisine giriyordum – büyütülecek bir şey değil; ama kız kardeşimle iletişim kurmam epey bir zaman aldı, Mart ayına kadar memleketten bir haber alamadım.

Kitty mektubu alelacele yazmıştı çünkü Kitty'nin söylediğine göre gönderdiğim kurye odada oturmuş gözlerini ondan ayırmıyordu... Taşınırkenki başarımdan ötürü beni soğuk bir dille tebrik ediyordu. Daha sonra Lidiya'nın küçük evi boşalttığından bahsetmişti – annesiyle babasının yanına taşınıyordu. Lev ile ilgili bana teslim edilecek çeşitli "eserler" vardı, Tyumen'den dö-

ner dönmez aynı kanaldan bunları ulaştıracaklardı. Kendisinin de adres değiştirmeyi düşündüğünden söz ediyordu: Kiraya ortak olup sevgilisinin iki odalı dairesine taşınacaktı. Kulağa iyi bir fikir gibi gelmiyordu, Kitty de farkındaydı, fakat artık eskisinden daha çok yalnız kalacaktı.

Öteki yengeme, bir zamanlar yengem olan kadına gelince, maalesef onunla ilgili "acı haberler" vardı. Kitty, aylardır gönderdiği mesajlara yanıt alamadığını yazıyordu. Telefon ettiği zaman da uğursuz bir "makine" çıkıyormuş karşısına ama kimse onu geri aramıyormuş. Rıhtıma bile gitmiş, kapı aralığından hizmetçi kızla birkaç dakika kadar fısıltıyla bile konuşmuş, ona hanımefendinin "rahatsız" olduğunu, "keyifsiz" olduğunu söylemiş. Gazetede okuyana kadar her şeyden habersizmiş Kitty – sayfa altında tek bir paragraf. 1 Şubat 1983 gecesi değerli oyun yazarı Ananias'ın elli altı yaşındaki karısı Büyük Taş Köprü'den aşağı atladı. Moskova Nehri'ndeki buz tabakasında kan vardı.

Zoya her zamanki savsaklığıyla Rossiya'daki dairemde birkaç giyecek bırakmıştı. Buruşuk kombinezonuyla yırtılmış külotunu banyodaki çöp kutusunda bulmuştum. Hâlâ şeffaf naylon torbanın içinde duran lastik çizmeler, oturma odasında, yerdeydi. Başkentin buz pistine döndüğü o gece, onu doğru dürüst yürüyemezken hayal etmek gerekiyordu. Zoya bacaklarına hâkim olamayan biriydi (dağ keçisi değildi), çünkü, hatırlasana, çocukken de emeklemeyi hiç öğrenmemişti.

DÖRDÜNCÜ KISIM

1

Schweinsteiger Tepesi'nden Yekaterinburg'a: 4-5-6 Eylül 2004

İşte geliyorlar, azgın köpekler.

Sekiz, yok, dokuz saydım, farklı türlerde, farklı boylarda kırma köpekler, kiminin tüyleri karmakarışık, kimi sık tüylü, her yerde yaşayan bütün köpekler gibi onlar da kurtların soyundan. *Ağır* hareket ediyorlar, daracık sokağa yayılmışlar, böylece her kokuyu tetkik ve rapor edebiliyorlar. O burunları koklamayı nasıl da sever. Ayrıca çömelip su dökmeye, pisliklerini bırakmaya da zaman bulurlar. Her iki cins de temsil ediliyor: Canilerle kancıklar. Biri hamile, ağırlaşmış – Predposylov'un azgın enikleri karnını şişirmiş. O en arkadan geliyor, yanında birkaç koruma var. Yaklaşırlarken kendimi daha iri göstermek için kollarımı omuz hizasına kaldırıyorum. Sıçana, daha doğrusu fareye benzeyen bir hayvan bana doğru hırlıyor, ben de hırlayarak karşılık verince bir anda tırsarak koşup uzaklaşıyor. Peşine takılıyorum.

Köşeyi döner dönmez aralarından biri yandan taarruza geçerek yere düşmüş bir alışveriş çantasının (kenarları saçak saçak olmuş hasır bir çanta, belki de kaçan bir büyükanne bırakmış) üzerine çullandığı gibi tiz bir hav ile ötekilere haber veriyor. Avını didikleyen dokuz çene, sallanan dokuz kuyruk. Oysa çantada meyveden başka bir şey yok, yollarına devam ediyorlar, biri çabucak geri dönüp silah kılıfını andıran burnuna bir elma alıyor.

Onlar caddeye dağılırken körüklü bir otobüs tam gaz geliyor, ön tekerleği güm diye hamile kancığa çarpıyor. Yolculardan çılgın bir tezahürat yükseliyor (yolun yarısında, otobüs bir çukura girince çığlıklar kopuyor). Köpek öldü ya da yol kenarındaki hendekte ölmek üzere. Diğerleri burunlarıyla dürtüyorlar onu, yüzünü yalıyorlar; biri, arka ayaklarını gerip sarsılarak üstüne abanmaya çalışıyor, kocamış erkekler gibi kalleşçe. Sonra ölen dişiyi bırakıp yola koyuluyorlar. Arkalarına bakarak ilerliyorlar.

Predposylov'un vahşi itleri bana hiç de vahşi gelmemişti. Eğitimliydiler sanki – insanlar değil başka bir köpek tarafından eğitilmiş gibiydiler; bu süper köpek bütün bildiklerini öğretmişti onlara. O pastel renklerle donatılmış oyun bahçesinde beş yaşındaki ufaklığı parçaladıklarına artık inanmıyorum. Ufaklığın güvenlik güçlerine ait bir Alman çoban köpeği tarafından Sibirya'daki tüm hayvanlarını öldürme girişimine önayak olan huzursuz edici, yangını körükleyici bir başlangıç olarak paramparça edildiğini tahmin ediyorum.

Evet, yeniden Ruslaştırılmıştım. Ama elden ne gelir? Kural şu: *Bu şey, diğer her şey gibi, göründüğü gibi değil; kesin olarak bildiğin tek şey, göründüğünden de kötü olduğu.* Görüştüğüm her Rus, istisnasız hepsi, Bir Numaralı Ortaokul'da yaşanan olayın hükümetin işi olduğunu söylüyor. Nasıl olur ki? Devletin çıkarlarıyla başlar açıklama. Devlet çıkarları açıklanır sonra da dünyamız Ezop diliyle kişiye teslim edilir. Devlet çıkarları gereği güneydoğu sınırımızda süregelen savaşa verilen ulusal desteği pekiştirmemiz lazımdır. Apartmanları havaya uçurmak, uçakları havada patlatmak işe yaramamaktadır – daha da korkunç bir çözüm gerekmektedir. Aşağılığın da aşağılığı.

Bu yalnızca bir teori elbette. Hem de paranoya belirtilerini açığa vuran türden, en azından Batılıların gözünde. Yine de her Rus'un kendiliğinden ve bağımsız olarak bu görüşü paylaştığı gerçeği var: Ve *o*, bir teori değil işte.

Önyargılı olduğumu düşüneceksin, tatlım. Ama böyle görünüyorlar.

Gezegende kel bir bölge var, merkezi de Kombinat. Yüz verstalık bir alanda tek bir canlı ağaç bile bulunmaz. Ama ölü ağaçlardan bazıları hâlâ ayaktadır. Genellikle yapraksız, sürgünsüz iki dal kalır; yukarı ya da dışarı değil, aşağı bakarlar, gövdeyle birleşirler. Uzaktan bakıldığında ağaçlar toplama kampını sağ salim atlatmış, sayımı bekleyen ve utançlarını elleriyle kapatanlar insanlara benzerdi. Tepelerinde de kablosuz sütunlar misali gözetleme kuleleri.

Önyargılı olduğumu düşüneceksin, tatlım. Ama böyle görünüyorlar.

Schweinsteiger Tepesi'nin eteklerinden bakıldığında böyle görünüyorlar. Dik olmayan yokuşlarını elimde bastonumla ağır aksak arşınladım. Yekaterinburg'a uçuşumu şimdiye dek iki kere erteledim. Bulmam gereken bir yer var, buradan ayrılmadan önce oraya gitmem gerekiyor.

2

İstatistikler, Sessizlik, Gereklilik

Grafik ıkına sıkına soldan sağa uzanan iki çizgiden oluşur. Üstteki çizgi doğum oranı, aşağı iniyor; alttaki de ölüm oranı, yukarı kıvrılıyor. 1992'de iki çizgi birleşmişti. O günden itibaren hayat çizgisi hızla düşüyor, ölüm çizgisiyse hızlı bir tırmanışta. Üç yaşında bir çocuğun elinden çıkma bir balinanın veya köpekbalığının karın çizimleri gibi: Geniş gövdesi daralırken hiçbir şeye benzemiyor, sonra aniden kuyruk yüzgeci beliriyor. Rus haçı.

Bitkinlik, yetersiz beslenme, daracık evler, ülke çapında çift kişilik yatak yokluğu: Doğum oranını düşüren sebeplerden bazıları. Ama Rusya'da doğum kontrolünün başlıca yöntemi kürtajdır – hamileliklerin onda yedisinin kaderi. Yapılan kürtajların onda yedisi ilk üç ay içinde sefil ve tehditkâr bir ortamda gerçekleşir; kısırlaştırma işlemiyle (çeşitli dikkatsizlikler sonucu) gelecekte kürtajlara gerek kalmaz. Ondan da sonuç alınmamışsa sorunu çocuk ölümleri çözer: Son beş yıldır ölüm oranları yükselme eğiliminde olup Mauritius ve Kolombiya ile aynı seviyeye çıkmıştır.

İsrail'deki bir erkeğe kıyasla Rusya'daki bir erkek dokuz kat daha şiddetli koşullarda ölür. Olur da yaşarsa, hayatının uzunluğu en fazla Bangladeş'teki bir erkeğinki kadar olur. Yeni bir demografik durum var: Gençlerin terk ettiği, erkeklerin öldüğü başı örtülü kadınlar köyü.

Rusya'nın "salgın hastalık pompası" haline dönüşeceği düşünülüyor. Kuzey Avrasya düzlüğü karantina altına alınacak, gelen ziyaretçiler ayda yürüyen astronotlar gibi giyinecekler.

Her halükârda gelecek elli yıl içerisinde nüfusun yarıya inmesi bekleniyor.

Kaldığım otelde genç bir çift var (yerleşecekleri bir ev bulmayı bekliyorlar): Koca palavracı, kadın velveleci, bir de küçük oğlan. Bir parmak şaklatılmasıyla koşmaya ya da talime gidecek gibi sabah akşam eşofmanlarla dolaşıyorlar; oysa tek yaptıkları tıka basa yemek. Kendilerini sessizce yemeye adamış kimseler. Yemek salonunda sırtım onlara dönük oturuyorum. Çatal bıçak seslerinden, şapırtılar ve höpürtüler eşliğinde yemek siparişlerinden başka çıt çıkmıyor masada – bir de çocuğun bağlı olduğu türlü aletlerden (kulaklıklar, oyun konsolları) çıkan belli belirsiz vızıltılarla cıyaklamalar ve ayağındaki ışıklı patenlerin bitmek bilmeyen gıcırtıları var. Acaba nasıl bir işe bulaştıklarını aralarında hiç tartıştılar mı diye merak ediyorum. Mideye durmadan bir şey indirmeleri, sessiz kalmalarını kolaylaştırıyor – bir sessizlik ittifakı bu.

Anneyle baba Kombinat'a katılmak üzere. Doğal güçleri maden yatağından nikel çıkartırcasına içlerinden söküp alınacak. Gençlik cevherleri eritilecek, zamanı geldiğinde yerleri doldurulacak – belki oğulları ve gelecekteki gelinleri tarafından. Ücretler yüksek. İş hayatı kısa. Ama artık devletin sağlık sigortası var, solunum hastalığıyla, başlangıç seviyesindeki tümörle ilgili destek göreceksin.

Galiba karşımdaki tabloda gördüğüm, Rus yüzü takmış, devletçi yüzlü bir kapitalizm. Devlet kamulaştırmadan ve istihdam tekelinden vazgeçti. Şimdi yalnızca büyük hissedar, baş oligark – otogark ya da olikrat. Öte yandan devletin katı ve baskın olmayı sürdürmesi gerekiyor, ne de olsa topografya Rusya'yı parçalama çabasında.

Ananias yanılıyordu. Özgür erkeklerle kadınlar gelip bu donmuş zehirli bataklıkta bedenlerini tüketip bitirecekler – hem de piyasa rayicinden. Ruslar Predposylov'a gelecek. Rus olarak

bir daha yapmayacakları şey ise oradan ayrılmak. Kombinat onlardan, orta yaşa gelmiş bu bozuk ve hurda insanlardan kurtulmaya çalışıyor. Onlara hisseler, Moskova'da değerli kâğıtlar dağıtıyor, gel gör ki buraya gelip hepsini karaborsada satıyorlar. Güneydeki şehirlerde daire sahibi oluyorlar ama onları da satıp elden çıkararak burada kalıyorlar. Hepsini sokakta görebilirsin, her an başlayacak olan dört aylık gece için evlerine kapanmak üzere hazırlanıyorlar.

Sonunda ayrılmak istediğinden pek emin olmamakla birlikte, başlangıçta Lev de gelmek *istememişti* Predposylov'a. Aklıma gelmişken, köle emeğinin mantığı şöyle açıklanmaya devam ediyordu: Ne olduğunu anladığımda bir hafta dilim tutulmuştu. Köleliğin mantığı? Kölelik, insanları dehşet altında tutmaya, çok daha önemlisi, para kazandırmaya yarıyordu. Oysa para kazandırdığı filan yoktu, hiçbir zaman kazandırmadı. Kaybettirdi. Genel Sekreter'den başka herkes bilirdi bunu. Buradan da ortada bir sessizlik ittifakı olduğu sonucuna varabilir insan. "Bunu Yosif Visaryonoviç'e söyleyecek biri çıksaydı keşke." Fakat kimsenin gözü yemedi.

Ananias yanılmıştı. Dul Ananias. Dul Ananias öleli de elbette uzun zaman oldu.

Seninle birlikte bir saat boyunca bu soruya yanıt bulmak için kafa patlatmıştık, California Üniversitesi'nde bir ödev yazıyordun. Hatırlıyor musun? Onlar çok farklı ifade etmişlerdi, fazla peşin hükümlü değillerdi, ama şunu demeye geliyordu: Yirminci yüzyılın otuzlu ve kırklı yıllarında hangisi daha iğrençti, Rusya mı, Almanya mı? *Almanlar*, demiştim ben. *Çok daha* iğrençtiler.

Ama buradan şöyle bir sonuç çıkar. Bize göre onlar daha iğrençti. Buna rağmen onlar toparlandılar, biz beceremedik. Rusya'nın tersine Almanya yitip gitmedi. Ağır bir bedel ödenmesi –öncelikle, hakikat komisyonlarıyla devlet tazminatları değil, kovuşturmalar, tutuklamalar ve evet, idamlar, intiharlar, ruhsal çöküntüler, kendini yaralamalar, saçını başını yolmalar– bunlar kabahatin ağırlığını azaltıyor. Yoksa kefaretin ne an-

lamı kalır? Ne işe yarar? 2004 yılında Almanların suçu, gerçekte olduğundan biraz daha az. Oysa yine 2004'te, Rusların suçu hâlâ aynı suç.

Evet, evet, farkındayım, biliyorum. Rusya'nın işi başından aşkın. Ulusal yaşamın başka bir yanı daha var: Kalıcı bir çaresizlik. Asla itiraf etme ve vicdan azabı çekme "lüksümüz" yok. Peki ama ya bu bir lüks değilse? Ya bir ihtiyaçsa, başka bütün gereksinimlerden arınmış bir ihtiyaçsa? Kanımca vicdan, canlı bir organ. O ölürse sen de ölürsün.

Bana kalsaydı, onuncu yüzyıl için resmi bir özür talep ederdim, yazılı olarak; gelmiş geçmiş diğer yüzyıllar için de. Ancak duman ve alevden oluşan eskiden kalma ürkek yöntemler hortlayıp çaresizlik içinde kıvranmayacak. Hiçbir Rus Tanrı gözyaşı döküp şarkı söylemeyecek.

Birisi özür dilesin. Birisi üzgün olduğunu söylesin bana. Hadi. Volga ağlasın, Yenisey ağıtlar yaksın, Moskova Nehri gözyaşlarına boğulsun.

3

Su Terazisi

Lev'in *eşyaları*, 1983 baharının son günlerinde Chicago'ya ulaştı: Tutkallanmış, sıkıştırılmış ve çivilenmiş, epeyce büyük kontrplak bir sandık. Yirmi bir yıl boyunca çalışma odamdaki dolapta kapalı kaldı. Sonra açtım. Beni dürten, Kitty'nin ölüm haberi ve kendime göre yadsınmayacak imalardı. Masmavi bir gökyüzüyle senin dairende yemek yeme hayalimi birleştirecek bir sabahın gelmesini bekledim. Kahvaltıdan sonra cesaret diye bilinen nesnenin elimi tutmasını istedim. Keskiyle çatal uçlu çekici almak üzere birlikte alet kutusuna gittik. Görüyorsun ya, Rossiya'da başardığım işlerden biri de geçmişi çarpıtmaktı. Çarpık bir şeye bakmak istemezsin tabii, ister misin, hele bir daha düzeltilemeyeceği belli olan bir şeye. Bununla yüzleşiyordum: İşlediğim suçun –kusursuz suçumun– dudak uçuklatan belgesiyle. Lev'in eşyalarında bir bubi tuzağı ya da mayının gizlendiğini biliyordum. Yüzüme patlayacağını biliyordum.

Pekâlâ. Deri bir kemer, iki kravat, annemin şalı ve yine ona ait biraz daha kitap, Artem'den bir hatıra, bir masa saati, düz bir ustura, matara, bir su terazisi (güzelce perdahlanmış zavallı gözüyle), beyaz bir ayakkabı kutusu ve yeşil bir dosya... Dosyaya bir başlık atılmıştı: "Şiirler". Ayakkabı kutusunun içi fotoğraf doluydu. Birini çekip aldım, gözüme yaklaştırdım: Ben, Zoya ve Lev, Kazan'daki Kara Göl'de: 1960 yılı ve siyah-beyaz resmin rötuşsuz bulanıklığı. Ama üçümüzden yalnızca Zoya'nın, bere-

sinin altından görünen yüzü neşeyle pırıldıyordu – kameraya poz vermenin tuhaf sevincini yaşıyordu. Lev başka yöne bakmıştı, gözleri yerde, yanda bir şey arıyor gibiydi. Benim gözlerimdeyse, art niyetli bakışlar gece boyu uykusuz kalmanın keyifsizliğini ifade ediyordu: Kitty deklanşöre basacak ve bir saniye daha geçecek.

Oturduğum yerden kalktım, koltuğumun altındaki yeşil dosyayla çalışma masasına yöneldim. Niyetim şiirleri okumaktı: Lev'in toplu eserlerini. Bilgiç bir tavırla kaşlarımı nasıl çattığımı, kitapsever bir merakla dudaklarımı nasıl büzdüğümü gözünün önüne getir – bir adamın onkologun bekleme odasındaki dekoru kurnaz bir merakla incelemesi gibi sıra dışı bir sıradanlık vardı bunda. Ben olağan olanı (gizlice böyle geçiriyordum içimden), epey usta olduğum bu olağan şeyi yaparken başıma sıra dışı bir şey gelemez. Oturdum; dişlerimin arasından nefes alıyordum; sanki şınav çeken kaşlarım sayesinde suratım asılıyordu. Harika, dedim yüksek sesle: Tarih sırasına göre dizmiş. Ne de olsa elimdeki koca bir *hayat*.

Yirmi iki şiir Lev'in ilk ciddi çabalarından başlayarak 1948'de on dokuz yaşındayken tutuklandığı güne kadar süren dönemi içeriyordu. Tam Mandelstam tarzı – iyi yazılmış, sohbet havasında, yer yer insanın içini acıtıp onunla gerçek bir bağlantı kurmaya yaklaştıkları da oluyor. Çok gençken yazılmışlardı. Kızlarla ilgili şiirler vardı, genel olarak kızları anlatıyordu, fakat hiçbiri aşk şiiri değildi.

Derken önce 1950'ye, sonra da 1956'ya kadar süren altı, yedi yıllık bir kesinti. O dönemde ezberden yazılıp özgür kalınca kaleme alınmış olmalı. Hepsi aşk şiiri – "sen" diye sevgiliye hitap ettiği dizeler. Bunları değerlendirmenin bana zor geldiğini söyleyeyim. Hepsi yumruğunu sıkarcasına öfkeli, acılı ve sancılıydı. Beni yalnızca safra ve istifra kasılmalarıyla sarsıntılara maruz bırakmakla kalmayıp dayanılmaz bir duygu yoksunluğuna da itmişlerdi. Sanki kimseye karşı hiçbir şey hissetmemiştim o güne dek. Öyle sanmıştım... Son şiir Temmuz 1956 tarihliydi: Tepedeki dağ evine yapılacak eş ziyaretine haftalar, belki de günler kala.

Ondan sonra sekiz yıl boyunca hiçbir şey yazmamıştı. Ardından oğlunun doğumuyla birlikte zoraki, neredeyse özür di-

leyen bir yaklaşımla kaldığı yerden devam etmişti. Yirmi yıl ve Artem hakkında üstünkörü nükteli sözler. Dizeleri incelerken kendime bunların ne anlama geldiğini soruyordum. Acemilik yıllarına ait bir sürü eser; kölelikte yazılmış aşk şiirleri; baba olduktan sonra sekiz haiku.* Yok, dokuz tane.

Dokuz numaralı şiirin görünüşü hiç hoşuma gitmemişti. Kendi içinde itiraz edilecek bir yanı yoktu – tek çocuk olma şaşkınlığı hakkında minimalist bir izlenim. Fakat dokuz numaralı şiirin altında bir şey vardı. Bembeyaz bir dikdörtgen şekil.

Elbette üstünde benim adım ve Moskova'daki eski adresim yazılı bir mektuptu bu. Zarf mühürlenmiş, arkası da yara bandıyla sımsıkı sarmalanmıştı. Kesekâğıdından değildi ama rengi Rus ilkyardım servisinin pütürlü kiremit kırmızısıydı. Zarfın içinden birkaç sayfa çıktı. Elle yazılmıştı: Lev'in çalakalem yazısıyla.

"Ağabey," diye başlıyordu. *"Ölmeden önce soruna cevap vereceğimi söylemiştim. Verdiğim sözün ilk yarısını tutacağım. Merakını giderebileceğimden eminim. Ayrıca seni yerin dibine sokacağım. Kendini hazırla."*

Bu noktadan ileriye gidemedim. İşte o andan beri yaptığım bu – hazırlanıyorum.

Evet, Lev'in mektubunu okuyacağım. Ama içime işlemesine fırsat vermek istemiyorum.

Daha sonra okuyacağım. Şöyle ya da böyle, yaptığım en son şeyin bu olmasını istiyorum.

* Haiku: Japon lirik şiirinde beş, yedi ve beş heceden oluşan kafiyesiz üç dize. (ç. n.)

4

Deney Tüpü

Schweinsteiger Tepesi'nin oyuk gövdesi boyunca alacakaranlıkta yaptığım son yürüyüşlerden birinde bulmuştum onu. Arazi şekilleri, tektonik tabakalar, pusulanın gösterdiği her şey yerinden oynamış, yeniden düzenlenmişti ama hiçbiri onu bulmama engel olmamıştı: Daracık dik yokuş, sadece senin için oraya yerleştirilen beş taş basamak; işte masa gibi dümdüz edilmiş bir dağ eteği. Artık bina kalmamış, ama yerdeki çıkıntılı izlerini hâlâ görmek mümkün – Görüş Evi'nin müştemilatının ana hatları. Eşiği geçtim. Moloz ve çöp yığınlarını tekmelerken çıtırdayan camın hafif tınlaması geliyordu kulağıma. Ayakkabım süprüntüler arasında yolunu buluyordu, derken durdum. Belli belirsiz kıvılcımlar saçan zamazingoyu elime aldım: Ahşap çerçeveye sıkıştırılmış kırık deney tüpünü. Ağız kıvrımında kara bir leke vardı. Belki de yaban çiçeğinin şehvet dolu bordo tomurcuğuydu o, insan aşkı alanında bir deneye tanık olmuş o tomurcuk.

Öbür elimde plastik bir torba tutuyordum. Kısa sürede içini doldurmakta zorlanmadım – uylukkemikleri, köprücükkemikleri, kırılmış kafatası parçalarıyla. Yürüdüğüm yer bir ölüm tarlasıydı, buldozerlerle kazı makinelerinin altını üstüne getirdiği bir mezarlık. Az ileride yokuşu inince nöbetçi kulübesine benzeyen bir yapıyla karşılaştım; tek kişilik bir tuvalete benziyordu ama aslında bir *tapınaktı*. İçeride: İkonalar, bir elma, duvara çivilenmiş tahta bir haç. Hayır, burası ince farklılıkların ülkesi de-

ğil... Yahudilerin Yad Vaşim Soykırım Müzesi ve hava kuvvetleri var. Bizim prefabrik binamız ve çürük bir elmamız. Bir de Rus haçımız.

Yürüyerek şehir meydanına geri döndüm. Bir birayla gazete alıp üstüne muşamba yapıştırılmış bir masanın arkasındaki banka oturdum. Benim dışımdaki yegâne müşteri, çingene kıyafeti giymiş alacalı bulacalı bir adamdı, bir daha doğrulmayacak şekilde, neyse ki, akordeonunun üstüne kapanmıştı. *Washington Post* gazetesinin birinci sayfasının en altında yer alan haberden Yosif Visaryonoviç'e verilen "oyların" artmaya devam ettiğini öğreniyorum. Onunla ilgili olumlu değerlendirmeler, kendini ülkesine adamış yakışıklı bir ABD başkanının sıkıcı refah döneminde umut edeceği kadar yüksek. Kemiklerle kırık deney tüpünün doldurduğu torbamla sevgisizliğe dalıp gitmiş pandomimi seyrediyordum. İflah olmazın pandomimi.

Orta yaşlı hurdaları anlatmıştım sana, hiçbir yere gitme niyeti olmayanları: Bunlardan erkekli kadınlı bir grup, köşede durmuş analjezik ilaçlarını, vinil araba döşemelerinden yapılma gocuklar giyen beti benzi atmış gençlere –açık artırmayla– satıyordu. Sonra göz açıp kapayıncaya kadar büyük bir hızla, yaşlılar sarhoş oluyor, gençler kafayı buluyor. Yirmi dakika daha geçince, herkes demir oksit, kullanılmış şırıngalar, çıkarılıp atılmış prezervatifler, Amerikalıların çikolata kaplı şekerlerinin kâğıtları ve kırık camlarla dolu kan rengi çamurlara düşüp yuvarlanıyor. Yön değiştiriyor, yalpalıyor ve sendeliyorlar. Birbirlerinin tepetaklak olmasını seyretmekten başka bir şey yaptıkları yok. Evet, hepsi bitti, gitti – azgın köpekler daha neşeli. Doğru, yerinde kal. Kimse ne yüzünü yalayacak ne de yaşama sevinci vermek için seni becerecek.

Cuma gecesiydi, Predposylov çakırkeyif olmuştu, votkayla değil iki litrelik şişesi otuz kurul olan tuvalet ispirtosu ya da *spirt* ile. İçki satan bir büfenin arka duvarı camdı, içerisi fener gibi apaydınlıktı. Yanına yaklaşıp içeri baktım. Kendini içeriye kapatmış rahatça yerinde oturan sarışına göz attım. Tuvalet ispirtosundan ve tek bir edebiyat türünde yazılmış istiflediği kar-

ton kapaklı kitaplardan başka bir şey satmıyordu. Satıcı kadının tek ilgi alanı bunlardı: *Altı Milyon Mitosu, Kavgam, Siyon Büyüklerinin Protokolleri* ve *ispirto*. Sarışın, kasada tembel tembel oturuyordu, yüzünü rahatça çifte gerdanına yaslamıştı, sanki etrafında çok olağan şeyler vardı, sanki hiçbiri kabusu aratmayacak nitelikte ve unutulmaz değildi... Ne düşündüğümü biliyorsun, değil mi? Sanırım Rusya gelişimle ilgili bir ihtiyacı yerine getirmeyi beceremişti. Ülke Zoya'ya benzemez. Rusya önce emeklemeyi öğrenmişti sonra da koşmayı. Ama yürümeyi asla öğrenmedi.

Yarın uçakla Yekaterinburg'a geçiyorum. Hazırım. Aynı revirden iki mektupla burada noktayı koyabiliriz.

5

Lev'in Mektubu

31 Temmuz 1982 tarihli.

"Ağabey," diye başlıyor.

Ölmeden önce soruna cevap vereceğimi söylemiştim. Verdiğim sözün ilk yarısını tutacağım. Merakını giderebileceğimden eminim. Ayrıca seni yerin dibine sokacağım. Kendini hazırla.

Yirmi altı yıldır adı "Görüş Evi" olan uzun bir şiir yazmaya çalıştım. Uzun bir şiir. Ne var ki o gece her şeyle birlikte içimdeki ateş sönmüş, yaratıcı gücüm kurumuştu. Sonunda iki, üç dörtlük yazmayı başardığımı göreceksin, epey sonra. İlgini çekeceğini sanmam. Korkarım ki hepsi Artem ile ilgili. Çocukların söylediği tekerlemelerden farkları yok. Başka da bir şey değiller.

Hayır, başaramadım, o şiiri yazamadım. O öyküyü anlatamadım. Ama artık öldüğüme göre sana anlatabilirim.

Bunu hastanede yazıyorum. Sağlık sistemimiz kalın parmaklı (ve de kirli tırnaklı) olabilir ama eli açıktır. Hastalığa yaklaşım böyle. Yalnızca tedavi yapılır – önlem alınmaz. Zaten şu yeni astım ilacı için beni denek olarak kullanıyorlar. İlk denek ben değilim. Belli ki daha önceki adayların çoğu ölümcül kalp krizi geçirmiş. Ondan öncekiler de. Ama şimdiye kadar bir çıkar birliği söz konusu. Kalbim dayanıyor, rahat nefes alıp veriyorum. Temiz hava amma da lezzetliymiş. Onu içine çekmek ne büyük bir lüks – o boktan mereti dışarı verebildiğin sürece. Hava, hatta

küllük kokan (sigara içmeyen kimse yok, hastalar, temizlikçiler, yemekhanedekiler, doktorlar, hemşireler) bu hava, ağır ilaçlar ve ölümcül verem bile lezzetli. Havanın hoş bir tadı var.

İşte böyle – patikadan bana doğru gelişini seyrediyordum, yürüyüşünü, penceredeki bombeli camın büyüttüğü şekil ve şemalini. İçeri girdi. Kavuşma anı tam da arzulandığı gibi olmuştu. Belli klişelerin etkisini hissediyordum – "aklım başımdan gitti" mesela. İki ağız gerekiyordu bana, biri öpüşmek, diğeri ona övgüler düzmek için. Dört el gerekiyordu bana, biri tokalarını çıkarmak, biri düğmelerini açmak, biri okşamak, biri onu kucaklamak için. Bu süre boyunca zihnimden geçirdiğim için seyrelen anıları tazeliyordum. Zoya okşandığı zaman kıvrılıverir, sanki her yerine dokunasın diye kıpır kıpır yerinde duramaz. Çocuklar da böyledir. Artem öyle yapardı.

Üzerindeki her bir giysi parçasının çıkmasıyla muazzam bir hayranlık dalgasına kapıldım. Bu aşamada tatsız bir duygu varsa, bu ancak gülünç ölüm korkusu olabilirdi. Tasıyla kaşığını takas eden bok yiyiciyi hatırlıyor musun, sonra da çifte istihkakı mideye indirmişti hani? Peki ya Obur Kedril'in alınyazısını kim unutabilir? Zoya parça parça çırılçıplak kaldıkça yıllarca hayalimizde canlandırdığımız şu saçma sapan çar ziyafetlerini düşünmeden edemiyordum. Bala ve tatlı su balığı yumurtasına bulanmış somon dudaklar ve tavuskuşu gözkapakları. Hem de iki yüz porsiyon, kırk beş çeşit turta, otuz farklı salata.

Bu noktada Zoya'nın ateşli tarzı hakkında bir şey söylemem gerekiyor. Bu konularda kılı kırk yaran, sahiplenici biri değilim (senin öyle olduğunu sanıyorum), niyetim bu sırlarla senin ayağına dolaşmak – veya sana köstek olmak. Yatakta ağırlığı yarım kiloya inen kocaman bir kadındı. Ayrıca çok yaratıcıydı, umulmadık kadar kolay beğenen ve inanılmayacak kadar dayanıklı. Birlikte geçirdiğimiz ilk dokuz ay boyunca zamanımızın büyük bölümü sevişmekle geçmişti dersem yalan olmaz sanırım. Mesela son sevişmemiz (evlenmemizden ve on dakika süren duruşmamdan önce) arada uyuyup tıkınmak için verdiğimiz molalarla birlikte yetmiş iki saat sürmüştü.

Çok geçmeden Görüş Evi'nde de yapmaya başlamıştık – insanların yaptığı o şeyi. Buna hazır olmam, gösterdiğim bece-

ri beni öyle heyecanlandırmıştı ki sorun ne diye kendime sormam biraz zaman aldı. Tepeden tırnağa duygularımın esiri olmuştum. Sevişirken karımı düşünmüyordum. Aklımda yemekte yediklerim vardı. İri parçalar halinde koparılmış ekmek, koca bir ringa balığı, bir de senin ve diğerlerinin özenle ve duygulu biçimde yediğiniz o bol yağlı et suyu. Tabii, diye geçiriyordum içimden, sekiz yıldır yemek yedikten sonra bir de o diğer şeyi yapmış değilsin ki. Öte yandan halihazırda ödümün kopmuş olmadığını söylemek yalan olur. O gece yaşadığım korkulu anlardan biri de içimi saran ve beni etkisi altına alan yabancı bir benliğin sadece seyircisi olduğum duygusuydu.

Yemeğimizi yemiştik. Gerçekten de lezizdi be. Hele votka, tüttürülen sigaralar. Sonra Zoya'nın banyo yapmasına yardım ettim. Bütün günü bir kamyonun tepesinde geçmişti, üstündeki kirlerle morlukları birbirinden ayırt etmek olanaksızdı. İki haftadır kâh demiryoluyla, kâh karayoluyla yolculuk ediyordu. Sevinçten havalara uçuyor, onun cesaretiyle, sadakatiyle, güzelliğiyle, anlaşılmaz şen şakrak haliyle övünüyordum. Tanrım, nasıl da neşe doluydu. Minnet doluydum, yeniden istek dolmuştum.

Bu defa, daha başından aklıma yemek gelmediği için sevinçliydim. Ancak bu da uyumayı düşündüğümü fark etmemi geciktirmekten başka işe yaramadı. Uyku ve acıma duygusu. Zaten insanın gizli saklı düşünceleriyle duygularının içten içe sessiz çabalarının sonuçları, böyle anlarda görülür. İnsan içini neyin kemirdiğini öğrenir, onu nasıl –ve de hangi gerekçeyle– yiyip bitirdiğini görür. Bana acısın, bıraksın uyuyayım istiyordum. Tek istediğim buydu. Sonunda uyuduk, saatlerce uyuduk, şafak sökerken onun termosta getirdiği çaydan içip yeniden başladık. Bu defa aklımda ne uyku ne yemek vardı ne de özgürlük. Kafamı neye vereceğimi bulmuştum artık. Yalnızca kaybettiklerimi düşünüyordum.

Peki ne kaybetmiştim? Kamp hayatının birinci kuralını hatırladım: Sana hiçbir şey verilmez, senden her şey alınır. Bir de urka sloganı (ve bir urkada gördüğüm dövmede yazanlar) gelmişti aklıma: Sağ kalabilirsin ama sevemezsin. Şimdi kalkıp da bütün sevgimi kaybettiğimi söylesem, gulyabaniden farkım kal-

mayacaktı. Hem, değil, doğru değil. Başıma bunlar gelmişti işte, ağabey – oyundaki yerimi şaşırmıştım. Bütünüyle.

Zoya'nın benden daha çekici olduğu dikkatinden kaçmamıştır. Sen de daha 1946'da bu noktaya hem de birkaç kere işaret etmiştin zaten. Emin ol, biliyordum – bütün duyu organlarım biliyordu bunu. Olga'mın, Ada'mın beceriksiz kibarlığı beni yeterince göklere çıkarmıştı. Sonra, kekemeliğimi tek bir gecede geçiren Zoya, ona delice vurulmam. Sırada ne vardı acaba? Zoya sayesinde boyum da uzayacak mıydı, bana birbirine uyumlu çeneyle kulaklar verecek miydi? Doğru, yaptı, başardı.

Kendimi devrim geçirmiş gibi –ve özgür– hissediyordum. Sınırsız bir minnet duyuyordum. Gel gör ki Zoya için fazla bir şey yapamıyordum. Daima övgüler düzmek, sonu gelmemecesine onu düşünmek, okşamalar, kucaklamalar, şiirler, ufak tefek armağanlar, mesajlar, masajlar –üst sınırı olmayan ihtiras duymakla birlikte kesintisiz ilgi– yeter miydi hiç? 1953'te kahramanca bir delilikle geçen o aylarda senin bahsettiğin "türlerin komşuluğu", "toprağa işlenmiş" duygular var ya – senin komün yaşamında bulduğun bu tür şeyleri ben Zoya'da bulmuştum. Bu süper aşkla dengemi yeniden sağladım. O da bana bakardı, *bana*, ne kadar talihli olduğuna inanamadığını söylerdi. Abicim, mutluluktan paranoyak olmuştum neredeyse. Mantık ile dinin bileşimiydi adeta. Ve ben tek başıma ibadet ediyordum.

Görüş Evi'ndeki o gece aşağılık kompleksimle ilgili farkındalığım geri gelmiş, üstelik bu defa köleliğimin anlamıyla daha da güçlenmişti. Moskova'da külah çatılı evde Lev'dim ama temiz ve özgürdüm. Düşünüyordum: Zoya beni bir iki saat önce, kırpılıp tazyikli su tutulmadan önce görmeliydi – bit ve sirke kaplı cılız bir fidandım. Böylece Zoya'nın kollarının arasına her girişimde yılgınlığın hep kulağıma gelen sessiz ama evrensel mırıltısına başka bir ses eklendi, "Köy budalasına benzemesine aldırma. Bu onların işi. Sen adamın ne olduğuna bak. Silah zoruyla devlet için canını dişine takan bir karınca o. Köle olduğu kesin. Ona acımaktan başka bir şey gelmez elden, acı ona." Ben de merhamet istiyordum. Rusya'nın tamamının merhametini.

Başıma kısık sesli düşüncelerle kıs kıs gülen ve ardı arkası kesilmeyen sorular soran küçük cinler üşüşmüştü. Altımda-

ki çevremdeki bu kadınlık mucizesinin anlamı neydi? Kadınların kadın gibi görünmemesi gerekiyordu, artık böyleydi. Sonra, Yüce İsa, elleriyle yaptıkları vardı bir de. Aklımdan silip atamıyordum, kulağımı öldüren el hangisi? Yoldaş Uglik'in elleri nerede? Benim ellerim onun elleri mi? Onunkiler bana mı ait? Bu pençe, bu kıskaç – kimin bunlar? Ve yalnızca orada olduğum, orada bulunmaktan kaçınamadığım için ellerim külçe gibi, vahşi geliyordu bana. Bütün bunların altında yatan düşünceyse, bilmiyorum ki, insan olmanın iyi bir şey olmadığı düşüncesiydi sanırım. Kafamdan kovamıyordum bunu. Hiçbir düşünce akla takılmayacak kadar aptalca ya da tehlikeli değildi. Çünkü herhangi bir şeye kafa yormak öteki düşünceden uzaklaşamaya yarıyordu – kaybettiğim bütün şeyler hakkındaki düşünceden.

Özgürlüğe kavuşunca her şeyin farklı olmasını beklemiyordum. Olmadı zaten. Duyu organları, sinir merkezleri meselesi olarak bakıldığında, fizikî hareket onca saçma sapan uğraşın arasında hayal edebileceğim şeylerin en zevklisiydi. Bedenime yoğunlaşabilirim diye düşünmüştüm. Gelgelelim insanın yüreği gidince çok kısa süre içinde kafası da gidiyor. Yaptığım işin özünde delice olduğu fikrinden kurtulmama imkân yoktu, uzun zaman önce bıkıp bıraktığım beyhude ve zahmetli bir hobiyi yeniden hayata geçirmekten farksızdı. Eğlenmek artık imkânsız olduğunda aşk neye dönüşür, bir düşün bakalım. İşe. Geçen her saatle daha da zorlaşan bir işe. Gece vakti, ağırlığı gün boyu kabus gibi üzerime çöken gece vardiyası demekti. İşte yine başlıyor (iğneleyici dokunuşlar, öyle, şakalar, gülüşler), yitirdiklerimi hatırlatan bağlantısız çağrışımlar. Sevecenliğin dış hatlarını görmek için yüzümü incelemem gerekiyordu, fakat bu çizgilerin de hepsi silinip gitmişti.

O gece kampta eski Lev'in, yani aslında genç Lev'in mükemmel bir taklidini yaptım. Ancak eski Lev'den eser kalmamıştı, giderken gençliğimi de götürmüştü. Beş yıl boyunca onu taklit etmeye devam ettim. Zoya hiç anlamadı. Muazzam güzellerle ilgili deneyimlerim Zoya ile başlar, onunla biter, fakat bu güzel kadınlar üzerine ben de epey kafa yormuşumdur. Tiplerine. Sanırım onun seksapeli çok atipikti. Sanırım en muazzam güzeller, pasif erkeklerden hoşlanma eğilimi gösteriyorlar:

Kayıtsız itaat, insanda yeterli bir özellik onlar için. Öte yandan onun başka bir konuda tipik bir davranış sergilediğini düşünüyorum – daha doğrusu arketipik. Etrafındaki insanların duygularının yapısını dikkate almazdı. Muazzam güzellerin bizim yapmamız gereken işleri, kitlelerin uğraştığı işleri, "Toplu İşleri" yapmaları gerekmez. İçeriği şiddet dolu olmadıkça Yahudi karşıtlığı bile Zoya'nın dikkatini çekmezdi. Herkes ona acıyan gözlerle bakardı, sanki karşılarında bütün tüyleri dökülmüş bir kedi varmışçasına. İnan bana, şu yabancı düşmanlığı mikrobu hakkında enikonu bir şeyler öğrenmem gerek. Yetersizlikler okyanusu Pasifik boyutlarında bir ayna bu.

Hayır, Zoya hiçbir zaman öğrenmedi. Kontrol altına alamadığım tek bir şey vardı, bu da onu rahatsız ediyordu. Uykumda ağlıyordum. Sürekli olarak uykumda ağlıyordum. Ve sürekli aynı rüyayı görüyordum. İşe gitmek için giyinirken beni bu rüyayla ilgili soru yağmuruna tutardı. Gördüğüm rüyanın Uglik ile ilgili olduğunu anlatmıştım ona. Oysa doğru değildi. O rüyanın adı Görüş Evi'ydi.

Ruh ikizim, maskara ikizim, benim Vadim'im hâlâ oradaydı, özgür dünyada, üstelik bir de planı vardı. Planı benim daha da çirkin olmamdı. Bira göbeği, yeni seğirmeler, aşırı dikkatli olmaktan kaynaklanan bir zarafet yoksunluğu – ve elbette kekemeliğim yüzünden iki büklüm oluşum ya da öne kapaklanışım. O güne kadar hastalanayım, yataklara düşeyim diye içim gidiyordu. Etrafımda beyazlar giymiş kimseler olsun istiyordum. Hastane sözcüğü Norlag'da kazandığı kutsal çekiciliğe yeniden ulaşmıştı. Artık mütemadiyen "başımda bekliyorlar" duygusunu yaşıyordum. Yaşlanmak için sabırsızlanmaktı bu. Daha önceden, cinsel mutluluğun tam doruğundayken, her defasında nezakette sınır tanımayan biri tarafından işkence ediliyormuşum gibi gelirdi. Şimdiyse, Zoya ne zaman bana gülümsese ya da elimi tutsa, aynı hisse kapılıyordum. Yepyeni bir tehlike düzeni getiren sonuncu evre kendini 1962 yazında gösterdi. Ve ilk belirtiler fizikseldi.

Arada sırada şiddetli vınlamalar duymaya başlamıştım – uçağa bindiğinde kulağına gelen jet motorlarının sesine benziyordu. Sağır kulağımdan gelen ses dalgaları olduğunu tahmin

ediyordum. Bir süre sonra o sesleri yalnızca belli zamanlarda duyduğumun farkına vardım: Yüksek köprülerden geçerken, uçurum tepelerinde, balkonlarda, demiryolu yakınlarında ve sıkışık yollarda – usturayla tıraş olurken de. Derken günün birinde, Kazan'dayken, caddede duran bir kamyonun yanından geçmek yarım saatimi aldı. Bir çöp öğütme kamyonuydu. Çöpçüler yeni toplayacakları çöplere yer açmak için aşağı inerken öğütücüyü çalışır vaziyette bırakıyorlardı tabii (olur da çalıştıramazlarsa diye), kulağımdaki vınlama öyle şiddetliydi ki yaklaşıp yakından bakmama rağmen makinenin iğrenç gürültüsünü, hart hurt ederek dönmesini bile duymuyordum. Yukarıya çıkıp aşağı inen çelik boruların üzerine pek pislik bulaşmamıştı, içlerine bata çıka çöpleri parçalayan siyah dişliler de temiz sayılırdı. Her şey yolunda gidiyor gibi görünüyordu. Üstelik hiç ses çıkmıyordu.

Büyüdüğümüz yıllarda tekbenci, görülmedik ölçüde çevik ve kararlı bir solipsist olduğumu söylerdin. Senin sözünü ettiğin kendi çıkarlarımı gözetmeyi ciddiye almam, arkadaş grubunun haleti ruhiyesine uyum göstermeyi umursamamam (bir de altdudağımın yamulup dışarı pırtlamasıyla gözlerimin "mahremiyeti") idi. Neyse, kendimi öldürmek istemediğim doğruydu. Hoş, bu bana makul bir hak gibi geliyordu. Kölelikten sağ kurtulan kişinin intiharı – bunun yaygın olduğunu biliyoruz, sonunda buna saygı gösterebilirim sanıyorum. Hayatım benim olduğuna göre ona kastedebilirim demenin bir yolu ne de olsa. Ama kampta gayet iyi dayandığımı düşünüyordum – şiddetten uzak, fazla taviz vermeden, sürüye kapılmadan. Diğerlerinin yaptığını yapmak istemiyordum. Ayrıca kimseyi öldürmeden hayatın altından kalkma şansım olduğuna inanıyordum.

Aslında her şey istem dışı gelişmişti. Yaptığım hamle yani, pattadan ve kuralsız – hırçın bir hamleydi. Ellerimi iki yana sarkıttım. Yalnızca gece yaşananlar değil ondan başka her şey, bütün gülücükler, yeminler, söylenen sözler, aşkı ifade eden her şey. Zoya fark etmişti bunu. Orada uzanmanın, orada oturmanın, orada ayakta durmanın ve seyretmenin nasıl bir şey olduğunu hayal etmeni istiyorum senden. Göz açıp kapayıncaya kadar çabuk oluvermişti – bu kadarını söyleyeyim. Bir ay içinde,

öğle tatilinde beden öğretmeniyle birlikte işlediği bariz bir suçtan tutuklandı. Ben de özgür kaldım.

Verdiğim sözü tutayım. Ne Zoya'dan ne de Lidiya'dan çocuğum olsun istedim. Ama tuhaf. Lidiya ile birlikteyken, Lidiya ile erotik amacımın kısa süreliğine yenilendiğini hissetmiştim. Artık en azından bunun semeresini görme olasılığı söz konusuydu. Şöyle bir şey – bu bir oyun değilse, o zaman hakkını verelim. Ha, aklıma gelmişken, Zoya'nın sevişmekten ne anladığıyla Lidiya'nın sevişmekten ne anladığı arasındaki fark beni hep şaşırtmıştır. Ama işe yarıyordu. Çocuk doğunca, Zoya'nın bana tattırdığı zevki ondan almaya başladım. İhtişama yakın ama artık idare edilebilir bir duygu. Lidiya'ya yönelik yeterince sevgi var içimde, beğeni ve saygı gibi şeyleri denkleştirip ucuna ekleyebilirim. Lidiya anlayışlı. Zoya'dan sonra kendini işine adamış bir psikoterapist ile yaşadığım hissine kapılıyorum – zihnimi okuyan biriyle. Suskunluğumun şifresini çözdüğünü seziyorum. Beni anlıyor, bana acıyor. Sonunda insan kendine acımaya son veriyor. Çok yorucu. Başkasının sana acımasını ister hale geliyorsun. Lidiya bana acıyor, oysa Zoya haklı olarak bana hiç acımadı, Lidiya üstelik bana Zoya için de acıyor.

Lidiya'yı da, Zoya'yı da terk etmeye zorlamak, bastırılmış bir gaddarlık değildi. Onun aşkta ne kadar umutsuz olduğunu benden daha iyi bilen yoktu. Kendini nasıl saçma bir biçimde açtığını. Parçalarla ilgilenen erkeklerin arasında bütünsel biriydi o. Evlenmesi, seni ve Kitty'yi şoka uğratmıştı, biliyorum, oysa ben epeydir gizliden gizliye kendimden geçmiş bir haldeydim zaten. Bu sözlerde çok ince bir alay var, kabul ediyorum. Ama unutma, Zoya başka konularda da umutsuzdu, mesela para konusunda. Ayrılmamızla boşanmamız arasında geçen aylarda girdiği borçlar devlet bütçesinden farksızdı. Duyduğuma göre, sonunda kefaletle serbest kalması için Ananias'ın malvarlığının yarısını vermesi gerekmişti. Nihayet: Savaş tazminatı. Kölelerin alın teriyle alay ederek kazanılmış para – Zoya için harcanmıştı. Bundan böyle ya da aşağı yukarı o andan itibaren o yaşlı pisliğin Zoya'yı sıcak tutacağını, doyurup giydireceğini ve ona değer vereceğini hissetmiştim. Ya da öyle sanmıştım.

Şimdi, abi. Senin Zoya ile işini henüz bitirmediğinden kuşkulanıyorum. Ben ölene kadar bekleyecek, sonra şansını bir daha deneyeceksin. Hemen değil elbet. Bir elinde bavulun, öbüründe fırından yeni çıkmış cenaze yemeğiyle uçağa bineceğini sanmam. Dinle, Moskova'da kaldığımız sıralarda bir gece her beş dakikada bir ona "nasıl bakış" attığını hatırlıyorum – sen metanetli olduğunu, çaktırmadığını falan sanıyordun ama cildi çatlamış, sayfaları teker teker dökülen bir kitaptan farkın yoktu. Yatağa girdiğimizde bundan söz etmiştik. Her zamanki alışkanlığımla, "Ne zaman sopa yiyeceğini bilen zeki bir köpekten farksız" demiştim. Zoya'nın çabaladığı zaman, durup düşündüğü zaman sezgilerinin ne kadar kuvvetli olduğunu bilirsin. Sözlerime karşılık söylediklerini vurgulamak için bunları girintili yazacağım:

> Hayır, artık değil. Tasma takılmış köpekten farklı sayılmaz. Tasmayı tutan da bir jandarma. Adam arzuluyor ama aynı zamanda nefret ediyor. Geçmişiyle ilgili Varvara'ya nasıl taş atıyor, görmedin mi? Gören de kadını genelevden kurtardı sanır. Ona eziyet ettiğine kalıbımı basarım. Ben olsaydım, öyle yapardı. Sonu gelmek bilmezdi. Geçmişle ilgili sürekli fırça. Senin hakkında. Senin ve diğer herkes hakkında.
>
> Bunları dedikten sonra ne yapmıştı, biliyor musun? İstavroz çıkarmıştı. Hem de o. Zoya.

Güçlü bir özgür iradeye sahip olduğu için Zoya'nın yanında hiç şansın olmayacaktı, hem de hiç. Çok basit: Sen berbat bir adamsın. Kampta, savaş karşıtı olduğum zaman içimdeki bir şeyleri korumayı amaçlıyordum. Farkındayım, bu kaytarmanın – inatla sorumluluktan kaçmanın felsefesi. O sıralar benim adıma sessiz sedasız kavga ettiğini tahmin ediyordum, ama ağzımı açıp bir şey söylemedim. Peşimi bırakmayan üç küçük kabadayının tavırlarıyla eşkâllerinin nasıl değiştiği aklımda. Üçü de üzerlerinden kamyon geçmiş gibiydi. Yüce İsa. Hele benim küreğimi isteyen Tatar – onun kolunu kıran sen miydin? Neyse, kendi payı-

ma düşen riyakârlık gereği ben de içimdeki bir şeyleri korumaya çalışmıştım. İşe yaramadı. Her şey boşunaydı. Ama yaptıkların –muhbirlere ettiklerin– yüzünden seni ayıplamıyorum. Baskı kan davası yaratır. Şarap gibi yayar onu.

Senin ne kadar ısrarcı ve işini bilen bir âşık olduğunu –Zoya konusunda da (deyim yerindeyse) ne kadar gayretkeş olduğunu– bilirim. Öte yandan Zoya belli konularda çok çabuk etkileniyor. Ama ben öldükten sonra o yazar bozuntusu moruk hayattaysa ve Zoya hâlâ onun yanındaysa, çektiği yalnızlığı ve bastırılmışlığı düşünmek bile midemi bulandırıyor. Bundan eminim ve bu korkuyla seni uyarıyorum. Ona yanaşırsan, ikiniz de bedbaht olursunuz. Benim hatırama saygısızlık olacağı konusuna girmiyorum bile, kardeş sevgimize değinmiyorum. Ne pahasına olursa olsun tükenmeyen sevgimize.

Ölmemi istemiştin, öyle değil mi? Hem de kampa geldiğim ilk günden itibaren. Ben zarar görmeyeyim diye kavga ettin, kazandın, kendini tehlikeye attın. Ne var ki öleyim istiyordun. Çünkü ben sağ olduğum sürece Zoya'yı elde etmene olanak yoktu. Nedenini bilmiyorum. Urkalara özgü ne tür bir kurala uygun davranıyordun bilmiyorum ama yine de memnunum. Belki de bunun olmasına göz yummayacağımı anlamıştın. Şafak vakti birbirimizi düelloya davet etmemiz gerekecekti. Sonra da sen istediğini alacaktın. İntihar etseydim her şeyi kolaylaştırmış olurdum, değil mi? Bazen hepsini, Norlag İsyanı'nı, yüzlerce adamın öldüğü Elli Gün'ü sırf son zarları atabilesin diye senin tasarladığını düşündüğüm oluyor. Ben ölebilirdim, sen ölebilirdin – bırak buna kader karar versin. Yüce İsa, 4 Ağustos günü neydi öyle, onca ölü ve yaralı. Dostumuzun iğne dikenli saçlarını donmuş çorak alanlara çeviren yaralar. O zaman da demiştim, sen romantik birisin. Kendince. Bütün olup bitenin senin için de eğlenceli bir yanı bulunmuyordu. Ne kardeşinin karısını istemek eğlenceliydi. Ne de onu delice arzulamak.

Ne isterdim biliyor musun, yeterince uzun yaşamak, böylece sen de artık umursamayacak kadar yaşlanırsın. Ya da yerinden kımıldayamayacak kadar kocarsın. Sigarayı bırakacağımı söylersem, ne kadar ciddi olduğumu anlayacaksın. Ama bırakabileceğimi sanmıyorum. "Hastanede, saat daima sandığından

daha geridir." Kim söylemişti bu lafı? Daha geri – ve de daha geç, en azından benim için. Oraya yatırıldığımda bana bir form imzalatmışlardı, altında yazanlar, aşağı yukarı, ölmek umurumda değil anlamına geliyordu. Vasiyetim hazır, uslu küçük bir çocukken yaptığım gibi elimdeki yadigârları çoktan paylaştırmaya başladım. Küçükken ne uslu çocuklardık. Eskiden ne usluyduk. Artem'den bu mektubu sana teslim etmesini isteyeceğim, görev süresi Noel'de doluyor. İki karımın da ortak özelliğidir: Onlara postalamaları için mektup emanet edemezsin. O kâğıdı uçak yapıp pencereden atsan daha iyi. Ben gittikten sonra Lidiya'nın pek faal olacağını sanmam.

Bizim başımıza gelen neydi, biliyor musun ağabey? Yalnızca berbat deneyimlerin bir toplamı değildi. Açlık ve soğuk ve korku ve okyanus bıkkınlığı – genel durum buydu, standart olarak bunlar zaten vardı. Kullanıma hazırdı. Benim sözünü ettiğim şey, bize özel hazırlanmış bir alınyazısıydı. İçimizde bir şeyler tasarlanmış, halihazırda olanla harmanlanmıştı. Her birimiz için farklı biçimlerde ve kurgularda, olabilecek en kötü sonuçlarda ve ödenmesi gereken bir bedelle, hem de öyle kaşıkla ya da kürekle değil, gün boyu, yıl boyu, ömür boyu. Yalnızca gençliğimizi çalmakla kalmadılar. İleride bürüneceğimiz insan kimliğimizi de aldılar. Efendimiz Uglik'i ikinci sigarasını yakmaya çalışırken seyrettiğim zaman – içimde büyüyen o özgül deformasyonu, işte o zaman hissetmiştim.

Senin deformasyonun ne? Benimki alaycılık. Bu mektubun çeşitli yerlerinde sana da gösterdim bunu, fakat oğlumun annesiyle konuşurken ses tonum bana ne kadar yakıştığını yeterince kanıtlıyor. Alaycılık her zaman hissettiğim veya hissetmediğim bir duygu. Peki alaycı olan kimdi? Alaycı. Amerikalı piyade eri. Dört bir yanda alaycılığa mahkûm. Ama burada. Beni tutsak almış bulunuyor. Hiçbir şey ya da hiç kimse umurumda değil. Kör noktalar, alınganlıklar gelip gider. Bazen ne Lidiya'nın ne Kitty'nin ne senin ne de annemin umurumda olmadığınıza ikna etmeyi başarıyorum kendimi. Artem'i umursamadığım için kendime sövüp saymama konusunda nadiren başarılı olurum. Ve Zoya'nın umurumda olmadığını asla söyleyemem.

Tekrar soruyorum – seninki ne? Onu isimlendirmeye sadece senin hakkın var. Eskiden seni mahveden şeyin kamp değil, savaş olduğunu düşünürdüm. Ama sen savaşı kazandın. Öbürünü kazanan olmadı. Yine de savaş sana ne yaptıysa, kamp onu içine hapsetmiş. Galiba ikimiz için de sevme gücümüzün zayıflamasıyla ilgili bir durumdu. Esaretin böyle etkilemesi tuhaf – yalnızca akıl almaz aşağılamayla, korku, usanç ve diğer etkileriyle kalsa iyi, bir de katmerli adaletsizlik var, sessiz bir insafsızlık. Pekâlâ. Başladığımız noktaya döndük. Sana hiçbir şey – senden her şey. Benden aldılar, öyle görünüyor, hem de yalnızca çok değer verdiğim için. Belki canilerle kancıklar hakikati biliyorlardır. Arbaçuk'un damarları şişmiş önkolundaki acı harfler. Sağ kalabilirsin ama asla–

Sana iyilikler diliyorum. Bunu söylemek ve samimiyetle dilemek ne büyük rahatlık. İyiliğini istediğim insanlar öyle çok değil, artık değil. Tanımadığım bütün insanlar – onların iyi olmasını dilemiyorum. Dermansızlık ve yoksunluk öyküleri: Bugünlerde beni azıcık da olsa neşelendiren haberler bunlar. Şu anda da en keyifli dakikalarımdan birini yaşıyorum. Üstümden büyük bir yük kalkmış gibi hafiflediğimi hissediyorum. Dilerim, benim yaptığımı sen de yapar ve aileyi bir araya getirmeyi başarırsın. İyi şanslar. Ayrıca teşekkür ederim. Borç verdiğin çuvalla para için, Azat Sertifikam için, o gün trende bana yer bulduğun için. Ha, bir de Tatar'ın kolunu kırdığın için sağ ol. Abi sen büyük adamdın. Hele Alman çoban köpeklerinin kuyruğunu kıstırıp put gibi oturtarak işetmen. "Bende boktan bir köpeğin alayına maruz kalacak göz var mı?" demiştin. Derken savaşın son aylarında ne zaman büyük bir şehir düşse, Moskova'da top atışları yapılırdı – atılan her topta senin gücünü hissederdim.

Eğer Vad üzerinde etkin olmasaydı, çocukluk yıllarımı sağ salim atlatamazdım, biliyorsun. O Vadim yok mu... Benden önce dünyaya gelmiş olmasından kuvvet alarak, ağabey olmanın bütün arzularıyla sakatlıklarını benimsemişti. Benim ölmemi gerçekten istiyordu. Üstelik bu konuda yalnızca umudunu korumakla kalmıyordu: Bir şeyler yapmaya da kararlıydı. Neden mi? Çünkü onun yarım saatlik, o kan bulaşmış huzurunu bozmuş-

tum – annesiyle baş başa geçirdiği o dakikalar son bulmuştu. Doğduğum andan itibaren sen benim doğrucu başımdın. Hatalarımı sen düzeltirdin. Tanrı gibi yüceltmiştim seni gözümde – okyanusları aşar, gökleri kaplardın. Hâlâ böyle düşünüyorum. Sen yüz ağabeye bedelsin. Bu hiç değişmeyecek. Lev.

Ah, köle, bana kıydın demek...

Evet, öyle. Evet, doğru, sevgili kızım. Hayatının en iyi dönemi değildi. Bu zaman zarfında (Temmuz sonunda Izgara Evi'nde yediğimiz yemek boyunca) beni iki kabalığa maruz bıraktın – iki kaçamak kelime, yani ortak slogan havuzundan, bir name ve şıngırtı. Sakın "oraya gitme" Venüs. Acayiplikler mezarlığına girme.

İlki "sonuçlandırmak". Neden yaşadıklarıma bir sonuç aramıyordum? "Sonuçlandırmak": Ne kadar fısıldasam ya da ağzıma alsam da kendimi alışveriş merkezindeki muayene odasında beyaz gömlek giymiş, küt boyunlu önemsiz bir heriften farksız hissedeceğim. Sonuçlandırmak, *varolmayan bir koşulu tarif eden kaypak bir sözcük, üstüne üstlük. Hakikat ise, Venüs,* hiç kimsenin hiçbir şeyi sonuçlandıramadığı. *İkinci zalimliğine gelince, o kendi başına bir hakaret değildi: Bütün bir cümleyi kaplıyordu. "Seni öldürmeyen şey, seni güçlendirir." Değil işte! Hiç değil. Seni öldürmeyen şey seni daha güçlü kılmaz. Dermanını keser, sonra da öldürür.*

Kuşkusuz bu meseleyi bizzat ele almak durumundayım. Lev'in sözünü ettiği şu hantal ama kapsamlı sağlık hizmeti var ya – izi bile kalmadı. Sadece çok az sayıdaki devlet hastanesi, sularının akışıyla övünebilir, benim kaldığım yerin de bunlardan biri olduğunu gözlerim yaşararak söyleyeyim. Gel gör ki konu ölüm olunca, Rusya hâlâ bir fırsatlar ülkesi olma özelliğini sürdürüyor: Burada öldürücü iğne iki misli fiyattan alıcı bulur. Üstelik yaşama hakkı saçmalığından eser yok, ne dindar devlet adamlarından, ne suya sabuna karışmayan ilahi güçlerden, ne de ön avluya toplanmış Bırakın Yaşayayım diye herkese haykıran kalabalıklardan.

Bağışıklık yetmezliği tedavisi görenlerin geldiği bir bakımevindeyim (alanında ülkedeki tek kurum); burası AIDS hastaları için elbette, Rusya'daki yumuşatılmış, kısaltılmış haliyle söylersek, SPID hastaları için. Aklıma gelmişken, kaynağı bilinmeyen bu salgın Afrika boyut-

larında. Bir süre sonra (ne zaman olduğunu söyleyemiyorlar) iğne için beni özel bir odaya alacaklar. Merak ediyorum: Acaba ne kadar bahşiş versem ve bahşişi ne zaman versem? Biliyorum. Sızlanırken. Mızmızlanırken: En iyisi böyle bir an. Öldürücü iğne işe yarayacak – bundan hiç kuşkum yok. Fakat geçiş sürecinin sancısız olacağına ikna olmuş değilim. Fazladan morfin getirttim, iki doz. Ama haklısın: Oslo'ya veya Amsterdam'a gitsem daha iyi olurdu, bu işi ekonomide değil birinci mevkide halletmeliydim. Yine de sorun çözülmezdi. Ben de kardeşimin öldüğü yerde öleceğim.

İstersen bana aşırı gerçekçi de, ama sadece Rusya'nın yaptığını yapıyorum. Daha önce bir kere denemişti. 1930'larda, Yosif Visaryonoviç'in on yıllık iktidarından sonra Rusya kendini öldürmeyi denedi. Adam çoktan kadavra milyoneri olmuştu zaten, hem de Terör'den çok önceydi. Fakat Rusları üretmek için Ruslara ihtiyacı vardı. Sonra üremez oldular. 1936'daki ürkütücü nüfus sayımından sonra devlet kolları sıvadı: Süratle çocuk yuvaları açtı, annelik nişanları dağıttı, yeniden resmî nikah kıymaya başladı, mirası yasallaştırdı ve kürtajı suç saydı. Bu bir tür grevdi oysa, devlet de grev kırıcılığı yaptı. Peki şimdi ne yapacak devlet?

Yahudileri esir alırken Babilliler onlardan arp çalmalarını istemişler. Yahudilerin yanıtıysa, "Sizin için çalışırız ama asla arp çalmayız" olmuş. 1936'da söyledikleri buydu, şimdi de aynısını söylüyorlar. Sizin için çalışırız, fakat artık sizin için düzüşmeyeceğiz. Bunu yapmaya devam etmiyoruz, insan üretmeyeceğiz artık. Devletin adamsendeci muamelesine maruz kalsın diye çocuk doğurmayacağız. Biz bu oyunda yokuz.

Cinsel ilişkinin tamamen ortadan kalktığını söylemiyorum elbette. Buradaki televizyon odasını dolduran hayaletlerin üçte biri (sabık ülkenin sabık halkı) SPID salgınına cinsel yollardan yakalandıklarını söyleyecektir. Yoksa sokaklardaki kullanılmış prezervatifleri başka nasıl açıklayacaksın? Böyle tutucular da, dediğim-dedikçiler de olacaktır her zaman. Ergenlik çağındaki kızlar arasında frengi kapanların oranına baksana – on yılda bunda yüzde on dört artış saptandı.

Bu aşamada hayat tarzımı değiştirmem beklenemez. Eğitimbilim merakımı kastediyorum. Sana okuyacaklarının bir listesini vermiştim. Bunların çoğu günlük, göreceksin – Rus kölelerinin tuttukları günlükler. Çok daha sonra, Janusz adlı birinin Iowa City'den yazdığını okuma-

dan geçmezsin umarım. Bazen bu kitapların geneli "temsil etmediği" söylenir, bu da hepsinin aynı tabakadan gelmesine dayandırılır: Entelektüellerden. *Hepsi siyasîdir; aralarında yılanlar ya da sülükler, canilerle kancıklar yer almaz. Günceleri kaleme alanlar başka anlamlarda da temsilci değillerdir, anlaşıldığı üzere dürüstlükleri en ufak bir tehlikeye maruz kalmamıştır. Hem sağ kaldılar hem de sevdiler, sanırım. Stahanov'un izinden gidenler, "şok" meraklılarıyla "şok" peşinde koşanlar, nefreti bile yaşamadılar. Kardeşimle benim için bunların hiçbiri geçerli olmadı. Zaten nefret yorucu bir çaba. Nefretten nefret edersin – iş nefret etmekten nefret etmeye varır.*

Kol kola girip dizildiğimiz 4 Ağustos 1953 gününün nesini sevdiğimi anlatayım sana. Devletin ve kasıp kavurduğu demir kasırganın karşısına geçip durduğumuz gündü bu. Felsefenin sonuna ulaşmıştım: Nasıl öldüğünü biliyordum. Oysa erkekler nasıl öleceklerini bilmezler. *Hatta bütün o sersemletici erkek gücü, ister yüce olsun, ister aşağılık, tek bir kifayetsizlikten kaynaklanıyor bile olabilir. Başka hiçbir hayvandan kendi soyunun tükenmesine karşı bir duruş sergilemesi istenmez. Bizim için müthiş zor bir durum, ama bunun kötü şöhretimizi biraz olsun akladığı düşünülebilir herhalde... Ölmeyi bilmek için duygu yoğunluğu gerekir. Diğer hayvanlara benzemen ve sürüye katılman gerekir. İdeoloji insanda kitlesel duygular uyandırır, zaten Ruslar da bu yüzden sarılırlar ona. Seninkine de baktım biraz – senin ideolojine. Hayatın boyunca ilgini* benim *ideolojime çekmeye çalıştım: İdeolojisizliğin ideolojisine. Fena bir şey değil şu seninki; ama ideoloji işte. Eksik de olsa özgür kalmış tek yanının bu olduğunu seziyorum.*

Az önce bir ziyaretçim vardı. Küçük Lidiya, yanında çiçeklerle meyve getirdi. Yok, artık küçük sayılmaz, doğru (cüssesi bildik Slav kalıbı, biraz dinsel, dost canlısı bir havada), ne var ki onun gürbüz hali beni bir an olsun neşelendirdi. Altmışlarının ortalarında artık ve unutma ki Rus kadınları Rus erkeklerine göre dörtte bir daha uzun ömürlü olur (yalnızca üçle kalmaz dört çeyrek asır yaşarlar). Neden burada olduğumu tam olarak anlatmadım Lidiya'ya, yine de son vedalaşmamız olduğunu anladı. Benim için dua etmesine izin verir miyim diye sordu, katlanabileceğimi düşünerek kabul ettim. Meğer yanılmışım, çünkü neredeyse başlar başlamaz, sus diye bağırdım. O ideoloji olmaz; oracıkta yatıp Rus haçını öpmesini seyredemezdim. Tatlılıkla özür dileyip alnımı okşadıktan sonra odadan çıktı. Evet, odamdayım şimdi. Bodrum-

daki odada, içeride iki buhar kazanıyla paletlerde istiflenmiş sirke kokan mavi ve pembe havlular vardı. Yengem elyaftan bir sandık daha hazırlayacak, içine bilgisayarımı, para cüzdanımı, gözlüklerimi, kol saatimi, evlilik yüzüğümle su terazisini ve bir iki parça giysimi –bir kravat, bir mendil– koyup sana gönderecek. Usturayla şiir dosyasını Lidiya'ya bıraktım.

İzin verirsen, son olarak dikkatini çekmek istediğim cinsiyet farklılığıyla ilgili bir husus var. İyi habere hazırla kendini. 1953'te nasıl öleceğimi anlamıştım. Şimdi yine unuttum. Ama şunu biliyorum. Kadınlar nazikçe ölebilir, senin annen gibi, benimki gibi. Erkekler daima azap çekerek ölür. Neden mi? Sona yaklaşırken, erkekler yaşam boyu tutundukları alışkanlıklardan vazgeçerek kendilerini suçlamaya başlarlar, erkek şiddetinden pişmanlık duyarlar. Kadınlar da bir alışkanlıklarını bırakırlar, artık kendilerini suçlamaktan vazgeçerler. Bağışlarlar. Biz bunu yapamayız. Bütün erkeklerden bahsediyorum, sadece benim gibi eski tecavüzcülerle sınırlı değil – büyük düşünürler, yüce insanlar, onlar bile bu gerçekle yüzleşmek zorundadır. Kimin, kime ne yaptığıyla.

Benimle kadınlar arasında nasıl bir sorun vardı? Bu sabah uçaktayken arama motoruna girip aradım: "Geriye dönük cinsel kıskançlık". Yığınla cinsel laf, bir sürü kıskançlık masalı, geçmişle ilgili tonla zırva. Bini aşkın sonucu canlı başla gözden geçirdim – nihayetinde Britanya'nın saygın Mind and Body *dergisinde şık bir makale buldum. Başlığı "Geçmişe Dönük Cinsel Kıskançlık ve Bastırılmış Eşcinsellik"ti. GDCK taciri, diyordu makalede, kadınları umursamaz – onun ilgilendiği erkeklerdir. Başka türlü söylemek gerekirse, bana örtülü eşcinsel denebilir. Beni kuşkulandıran ne mi oldu? Öncelikle eşcinsel olsaydım buna pek de aldırmayacağımı anlamam tabii. Tamam, kampta kaşığımla tasımı elime alıp ayrı bir masada karnını doyuran (ve sadece kendi aralarında konuşmalarına izin verilen) pasif eşcinsellerin arasına katılmak hoşuma gitmezdi, doğru. Fakat daha sonra şehre gelince, hele çocuk yapmayı düşünmüyorsan, bir şey fark eder miydi?* Senin *gözünde küçülmeyeceğimi biliyorum. Ama benim durumum muhtemelen daha kötü, çünkü kardeşime yönelikti eşcinselliğim.*

Rossiya'da geçen o saatlerin bende saklı kalan yanı, belki şaşırtıcı gelebilir, azımsanamayacak kısırlık duygusuydu. Savaşın son aylarında üniformalı biri olarak ırza geçtiğimde – o zaman ölümle (ve sahip olduğumuz ve bildiğimiz her şeyin yok edilmesiyle) öylesine haşır neşirdik

ki, aşk eylemi, hicvedilirken bile cinayet patlaması karşısında sihirli bir güç gibi gelirdi. Üstelik tecavüzcü ordudan peydahlanan piçlerin sayısı geniş bir alana yayılan bir şehri doldurmaya yeterdi (Nüfus: 1 milyon). Gebe bırakılan kadınların çoğu doğurmadı elbette: Irzlarına geçenler hemen oracıkta kıydı onların canına. Hiç olmazsa dürüstçe şunu söyleyebilirim, bu yaşananlar benim anlama yeteneğimi aşıyordu ve aşıyor.

Rossiya'da neler mi oldu? Yaptıklarımın anlamı yoktu. Karşılıksız kaldı, sapıkçaydı, ayrıca sefilliği diz boyuna çıkarmaktan farksızdı, Ruslara yakışır bir davranış bile değildi. Belki bir konuda. Tarihimiz boyunca daima iktidarsız, hürriyetsiz, mesuliyetsiz olduk. Bu da kendi içinde anarşiye davet çıkarır. Ama yok – pes ediyorum. Daha önce söyledim, tecavüz benim icabıma bakmıştı. Aldığı intikam yeterli falan değildi kuşkusuz, ama kusursuz ve çarpıcı ölçüde süratliydi. Hiç aklına gelir miydi? Annenin ruhuna sormuş muydun? Rossiya'da ikindi saatlerinde şehvet düşkünü bir adamdan bunak birine dönüşmüştüm. Ertesi gün kadınlarda ve bedenlerinde ne bulduğumu bile hatırlamıyordum. Şimdi hatırlıyorum. Son birkaç gündür aklımda.

Hiç kuşkusuz tecavüz suçunu savaşa veya kampa ya da devlete atmak hoş olurdu. Bazen içtenlikle düşünüyorum da, Artem'in ölümü (oluş biçimi) kadar Lev'in ölümü de akıl sağlığımı altüst etmişti. O anda, Zoya'nın alabildiğine sevgi dolu gülüşü silinerek dehşetten ağzı açık kalınca hüsrana *uğradım, Venüs, hem de bin misli. Bunca şeyden sonra bu da mı gelecekti başıma diye sordum kendime. Bir süre Zoya'ya sahip olmak benim hakkım diye düşünmüştüm. Oysa odada olmaya hakkım bile yoktu. Şimdi gözlerimi kapatınca, can çekişen, son nefesine kadar tövbe etmeyen, son vuruşunu yapmak için güç toplayan katilden başka bir şey gelmiyor gözümün önüne. Eskiden emareden ibaret olan artık belki senin de paylaştığın bir kanaate dönüştü: Onu öpmemle uyanması arasında geçen dört beş saniyede Zoya rüyasında Lev'i görüyordu. Kardeşimin kaderiyle benimkine ışık tutması açısından öyle olması gerekiyordu. Yüce İsa, Rusya kabuslar ülkesinin ta kendisi. Ve hep en karmaşık kabustur. Hep en yetenekli kabus.*

İşte ben bu rüyadan kaçmak üzereyim. Geldiler. Sokak kıyafetleri içinde iki adam, ellerinde alet kutusuna benzeyen bir çanta. Benim bunu bitirmemi beklerken sigaralarını tüttürüyorlar. Ben de. GÖNDER düğmesine basmam an meselesi... Uç küçük kitap, uç benim küçük trajedim. Sen de git Venüs, içine dal, iyi besleme koşullarında, kap-

samlı sağlık sigortanla, iki üniversite diplomanla, malın mülkün ve sermayenle hayatın tadını çıkar. Benim için akıl almaz bir lüks olan varlığın yaşam kaynağım oldu, en azından bugüne kadar. Ah canım, her Babacığım, Babacık ya da Peder deyişinde, her defasında böyle oldu. Pekâlâ yavrum, çekip giderken bu kadar acıklı konuşmak doğru değil. Uzlaşmacı din adamlarının ve asık suratlı soyluların, muhbirlerin, yabancı düşmanlarının, ter içinde kalmış gizli polislerin ülkesi Kuzey Avrasya düzlüğüne özgü olduğu söylenen karamsarlığa teslim olmayalım. Hayatın aydınlık yanına bakarken, lütfen sen de katıl bana. Rusya ölüyor. Ve ben buna memnunum.

Teşekkürler

Yakın tarihlerde yayımlanmış çeşitli kitaplara çok şey borçluyum.

İlk olarak Anne Applebaum'un muhteşem eseri *Gulag: Bir Tarihçe*'ye (Allen Lane; Doubleday/Türkçesi: Ufuk Demirbaş, Arkadaş Yayınevi). Açık ve zekice kurulmuş, basit ama etkileyici bir dille yazılmış, hep yerinde sorular yönelten bu kitap Soljenitsin'in *Gulag Takımadaları*'nın ardından Sovyet köleliği olgusu hakkında yayımlanmış en önemli çalışma.

Andrew Meier'in *Kara Toprak: Sovyetlerin Çöküşünden Sonra Rusya*'sında neler olduğunu anlamak için (HarperCollins) kitabın kapağındaki yazarın fotoğrafına bakmak yeterli: Dürüstlük, yiğitlik, kıvrak zekâ, açık yüreklilik ve (buralarda hayatî öneme sahip bir nitelik olan) zor beğenir olmamak. Bu kitap seyahatnameyle tarihyazımını oldukça yüksek bir seviyede birleştiriyor.

Orlando Figes'in *Nataşa'nın Dansı: Rusya'nın Kültürel Tarihi* (Penguin, Metropolitan Book/Türkçesi: Figen Dereli, İnkilâp Kitabevi). Böyle tuğla gibi kitapları (729 sayfa) değerlendirirken başvurduğum bir yöntem var: Kitabın arkasına kaç not aldığıma bakarım (örneğin, "s. 39 – serf tiyatroları ve orkestraları... s. 552 – Baba Nabokov'un katili"). *Nataşa'nın Dansı*'nın elimdeki baskısında bol keseden on boş sayfa bırakılmış. Hepsini kullanmışım.

Anne Applebaum'un *Gulag* tarihi gibi Simon Sebag Montefiore'nin *Stalin: Kızıl Çarın Sarayı* (Weidenfeld & Nicolson; Knopf) kitabı da kısmen, yeni açılan arşivlerde yapılan cesurca yürütülen bir araştırmanın sonucu. Bu kitap tarihsel manzarayı rahat-

sız edici bir biçimde değiştiriyor. Yazar çok titiz ve dürüst bir çalışma gerçekleştirmiş; ancak Stalin'i olduğuna inandığımızdan daha etkileyici, daha karmaşık ve daha zeki bir kişilik olarak ortaya çıkmasını engelleyemiyor. Stalin'in yazdığı siyasal şiirler vardı; kendisi aynı zamanda, ne yazık ki, bir ruha da sahipti.

Masha Gessen'in *Ester and Ruzya* (Dial Press) adlı kitabının aydınlatıcı bir altbaşlığı var: *Büyükannemlerin, Hitler'in Savaşı ve Stalin'in Barışını Nasıl Sağ Atlattığının Öyküsü.* Aile biyografisi çok akıcı bir dille derlenmiş; fakat kitabı okuma süreci ister istemez düzensiz ve boğucuydu. Gessen, devlet sistemlerinin bireyi eğip bükerek nasıl türlü acayip kalıplara soktuğunu gözler önüne sermekte üstün bir başarı gösteriyor. Yazar özellikle savaş sonrası Moskova'nın fiziksel detaylarını ve ruhsal atmosferini aktarırken ayrı bir ustalık sergiliyor.

Janusz Bardach'ın *Özgürlüğü Sağ Atlatmak: Gulag'dan Sonra* (University of California Press) adıyla yayımlanan anıları da öyle. Daha önce yazdığım kitaplardan birinde (*Korkunç Koba*) onun daha erken tarihli bir başka kitabını (*İnsan İnsanın Kurdudur: Stalin'in Gulag'ını Sağ Atlatmak*) övmüştüm. Doktor Bardach da bana mektupla yanıt vermiş, böylece ölümüne aylar kala kısa bir süre yazışmıştık. Bir süre Vortuka kampında kalmış mülteci tarihçi Tibor Szamuely'yle tanışmıştım. Ama o öleli otuz yıl oldu. *Görüş Evi*'nde anlattığım olaylarla aramdaki bağlantıyı kuran kişi ise Janusz Bardach oldu; kitabı yazma çabalarımda onun hayaletinden büyük destek gördüm.

Yardımıma koşan başka hayaletler de vardı – Fyodor Dostoyevski'nin, Joseph Conrad'ın, Eugenia Ginzburg'un ve SSCB'nin Tolstoy'u olan Vasili Grossman'ın hayaletleriydi bunlar.

"Muhtemelen Martin Amis'in şimdiye kadar yazdığı en güçlü roman... Güçlü, sert ve derin biçimde dokunaklı bir performans: Sovyet kamplarının karanlık yüreğinin derinliklerine doğru hızla ilerleyen, aşırı hızlı trenlere benzeyen bir roman bu. Tarihin en yürek parçalayıcı olaylarından birine yaptığı sinir bozucu yolculukta, okuru da yanında sürüklüyor..."
Michiko Kakutani, *New York Times*

Sovyetler Birliği'nin devlet kamplarında yaşamış eski bir mahkûm, yıllar sonra Amerikalı üvey kızı Venüs'e bir mektup yazar. Yıl 2004'tür, yaşadıklarının üzerinden yarım yüzyıldan uzun bir süre geçmiştir. Venüs'ün yaşadığı ABD, 11 Eylül'ün yaralarını sararken, 2004'ün Eylül ayında Beslan okulundaki katliamla sarsılan Rusya ise yeni sorunlarla karşı karşıya gelir. İkinci Dünya Savaşı sonrasına yaptığı yolculukta, 84 yaşındaki mahkûm, ağabeyi Lev'le yaşadıklarını ve ikisinin de âşık olduğu Yahudi güzel Zoya'ya olan tutkusunu anlatacak, Rusya'nın karmaşık tarihindeki bir sayfayı aydınlatacaktır.

Çağdaş İngiliz romanında düzyazı üslubu en
uyandıran yazarların başında gelen Martin
dönemini anlatan bir dizi kitap yazmış, d
acı hatıraları ise *Görüş Evi* isimli bu romanı
Görüş Evi: mahkûmların eşleriyle birlikte
yaşadıkları kabusun içinde cennetimsi, büyüle
ulaşabildikleri tek yer... *Görüş Evi:* Do
Conrad'a, Nabokov'dan Soljenitsin'e, acıla
Rus kültürüne en büyük yazarlarına selan
atılm

ISBN 978-975-08-1824-0
15 TL
9 789750 818240